

SJEDNOCOVÁNÍ EVROPY

**O hledání evropské identity a zneužití
myšlenky Evropy bez hranic**

Josef Šíma

„If it were only that people have diversities of taste, that is reason enough for not attempting to shape them all after one model. ...The same model of life is a healthy excitement to one, keeping all his faculties of action and enjoyment in their best order, while to another it is a distracting burden, which suspends or crushes all internal life.”

J.S. Mill¹

„No people and no part of the people shall be held against its will in a political association that it does not want.”

Ludwig von Mises²

„We should have the courage to state that political cartels working for ex ante harmonization pose a serious threat to freedom and growth, and that slogans like, e.g. ”social dimension”, ”social cohesion”, freedom positively defined (i.e. confused with power) are password to redistributive coercion. A free society in Europe can be realized only by decentralizing and privatizing decision as much as possible, by realizing evolutionary competition at all levels”

Gerald Radnitzky³

¹ Mill, J. S.: *Essays on Liberty*, Utilitarianism, Liberty, Representative Government, Everyman, Londýn 1954, str. 125

² Mises, Ludwig von: *Nation, State, and Economy*, New York University Press, 1983, str. 34

³ Radnitzky, Gerald: „European Integration: Evolutionary Competition Against Constructivist Design“, *The Mont Pelerin Society – General Meeting*, 1990, str. 20

„Whether one likes it or not, it is a fact that the main issues of present-day politics are purely economic and cannot be understood without a grasp of economic theory. Only a man conversant with the main problems of economics is in a position to form an independent opinion on the problems involved. All the others are merely repeating what they have picked up by the way. They are an easy prey to demagogic swindlers and idiotic quacks.”

Ludwig von Mises⁴

„Není nová euro-ideologie pouze dalším experimentem?”

Petr Milén⁵

⁴ Mises, Ludwig von: *Bureaucracy*, Center for Futures Education, str. 111

⁵ Milén, Petr: *Pláč a naděje nové Evropy*, Melantrich, 1998, str. 23

Obsah

OBSAH.....	4
1. ÚVOD	6
2. EVROPA, SNY O EVROPĚ A POLITIKA	14
2.1. Evropa jako sen.....	14
2.2. Geografické hranice Evropy a Evropa	17
2.3. Evropa jako hra politiků.....	20
3. EVROPSKÁ SPOLEČNOST A JEJÍ MNOHOVRSTEVNOST	23
3.1. Růst a rozvoj evropské společnosti.....	23
3.2. Politická desintegrace – studnice evropské tvořivosti.....	24
3.3. Evropský zázrak – Evropa slaví úspěch.....	30
3.4. Průmyslová revoluce – ztracovaný základ evropského hospodářského zázraku	32
3.5. Historické zkoumání, hodnotové soudy a znalost ekonomie.....	33
3.6. Důsledky růstu moderní společnosti.....	40
4. JEDNA VLÁDA PRO EVROPU – LÁKADLO PRO KOLEKTIVISTY.....	43
4.1. Meziválečné snahy o sjednocení Evropy – Panevropské hnutí	43
4.1.1. Přínos panevropského myšlení.....	46
4.2. Z historie plánů na vybudování jednotné Evropy – fašismus.....	47
4.2.1. Geopolitika jako moderní teorie mezinárodních vztahů.....	55
4.2.2. Státní peníze a jednotná měna.....	56
4.2.3. Fašistická sociální politika – základ jednotné Evropy.....	57
4.2.4. Propaganda jako základ úspěchu	57
4.2.5. Německo a „zemědělská“ Francie.....	58
4.2.6. Od fašismu k Římským smlouvám.....	59
4.2.7. Závěr: 30. a 40. léta – silná vlna „evropanství“	60
4.3. Sovětský svaz, Rusko a jednotná Evropa.....	61
4.4. Global governance – současný ideál světové levice	62
4.5. Závěr – několik úvah nad vizemi jednotné Evropy.....	64
5. NOVÝ EVROPSKÝ IDEÁL – CENTRALIZACE A BYROKRATIZACE	68

5.1.	Centralizace	68
5.1.1.	Nebezpečí demokratizace.....	72
5.1.2.	Společná měna – krok směrem k centralizaci.....	78
5.2.	Byrokratizace	84
5.3.	Centralizované státní školství a věda	91
5.4.	Krátká vsuvka: Charta Evropské identity – příklad politické pseudoargumentace.....	93
5.5.	Dopad centralizace a byrokratizace	96
6.	EVROPSKÝ IDEÁL	99
7.	NÁVRAT DO SVOBODNÉ EVROPY – DECENTRALIZACE.....	108
7.1.	Secese – základ svobodné společnosti.....	111
7.2.	Konkurující si jurisdikce – FOCJ.....	117
7.2.1.	Praktický minimalistický návrh.....	121
7.2.2.	Maximalistický návrh – uznání plného práva na secesi.....	122
8.	ZÁVĚR – BUDOUCNOST EVROPY	123
	PŘÍLOHA.....	129
	LITERATURA.....	134

1. Úvod

Denně jsme zavalováni zprávami o postupu evropské integrace, o naší budoucí účasti v tomto procesu a o nesčíslné paletě projevů evropské sounáležitosti. Masové sdělovací prostředky o tomto tématu hovoří hned na prvních stranách či v prvních minutách svých zpráv. Čteme požadavky o nutnosti financování knih z veřejných rozpočtů na nadnárodní úrovni pro podporu rozvoje styků mezi národy,⁶ slyšíme varování před chaosem v příštím tisíciletí, nebude-li ustavena nadnárodní veřejná moc, která bude dbát na rozvoj ekonomické solidarity,⁷ pozorujeme rozpad několik staletí trvajících systému evropských národních států⁸, sledujeme vojenská přeskupování nejrůznějšího stupně, a to vše ve jménu *evropské identity*.⁹ Příčinou takového rozmachu aktivit na *evropské úrovni* má údajně být „nezadržitelný postup evropské integrace“ a obranou proti nebezpečí a nejistotě pramenící v okolním světě nebo v nedaleké budoucnosti je prý urychlení této integrace, harmonizace práva členských zemí EU a nadnárodní redistribuce bohatství.

Je to skutečně tak? Je skutečně potřeba dramatizovat evropský sjednocovací proces zmínkami o hrozícím chaosu? Je nutné, aby se na nadnárodní (rozuměj evropské) úrovni prováděla redistribuční politika? Existuje dějinný vývoj, který nezadržitelně spěje ke vzniku evropského superstátu? A navíc, je sjednocovací evropský proces, který vyvrcholil podpisem smlouvy o Evropské unii v Maastrichtu, jediným projevem odstraňování překážek a bariér mezi evropskými státy a projevem společného *evropského* postupu

⁶ „Evropská identita je charakterizována především tím, že je tu jakési společné pozadí, které jsme převzali z historie a které nás odlišuje od Američanů, Asiatů a Afričanů. ...O Evropě se mluví, ale nic se nedělá pro to, aby se kultury opravdu poznaly. ...Před dvěma lety jsem napsal publikaci o Německu. ...Vyšla ve třech jazycích. Taková publikace by měla existovat o všech evropských kulturách a EVROPA by ji měla financovat a dbát o její distribuci.“

„Evropské kultury se musí víc poznávat“, *MF Dnes*, 9.4. 1997

⁷ „Snažíme se zkonstruovat v EU ...komunitu, abychom řešili problémy příštího tisíciletí, ...především prosazováním evropských zájmů a hodnot ve vztahu k jiným oblastem naší planetární vesnice, ...vykročit do extrovertně orientované Evropy ... a hájit své zájmy vůči ostatnímu světu. ...Nyní má přijít čas nadnárodních nebo postnárodních demokracií. ...Prožíváme rozvoj ekonomické solidarity..., což vyžaduje ustavení nové veřejné moci, jež by stála nad národy. Kdybychom ji chtěli konstruovat tak, že vedle sebe položíme na dvě stě národních entit různého stříhu, koncepcí a vlivů, bude z toho chaos.“

„Evropa není idea, ale živé dědictví“, *Lidové noviny*, 12. 4. 1997

⁸ „Národní stát skončil. Je tu něco, co do toho vstupuje – a sice skutečně evropská identita.“

„Národní stát skončil, ale nepřestanu být Němec, říká prezident Herzog“, *Lidové noviny*, 14. 9. 1996

⁹ „Jacques Chirac hovořil o nutnosti začlenit do Atlantické aliance „evropskou bezpečnostní identitu“, ...požadoval, aby jižní velitelství převzal některý evropský generál ... a na splnění tohoto požadavku vázal návrat Francie do integrované struktury NATO.“

v některých otázkách? Jsou vůbec v tomto procesu překážky mezi evropskými zeměmi odstraňovány?

Chceme předložit studii, ve které budeme hovořit o střetech mezi koncepty a nikoli kličkovat mezi paragrafy smluv uzavřených mezi evropskými státy. Chceme si klást zásadní otázky, na které nelze najít odpovědi pouhým poukazem na jednu nebo druhou mezinárodní úmluvu. Zajímá nás skutečný důvod a skutečný dopad jednotlivých opatření, smluv a procesů. Zajímá nás podstata problémů. Nebudeme se proto zabývat rozhodovacími procedurami v evropských institucích, ani posledními návrhy na jejich reformy. Všechny tyto procesy představují „pouze“ kosmetické úpravy projektu politické centralizace Evropy a nemění nijak platnost obecných argumentů, které lze v práci nalézt.

Žijeme v době, kdy světová politika prochází zcela bezprecedentním vývojem. Po dvou devastujících světových válkách přišla Evropa definitivně o své suverénní postavení ve středu světového politického dění. Studená válka s jasně rozdělenými sférami vlivu ponechávala Evropu a evropské problémy poněkud stranou zájmu. O mezinárodním uspořádání se uvažovalo pouze v perspektivě *Pax Americana* nebo *Pax Sovietica*, alternativy se *příliš* neuvažovaly. V této atmosféře vidiny pokračující války byl započat jeden z dalších pokusů o integraci západoevropských států.

Poválečnou Evropu nejvýrazněji ovlivnil vývoj, který byl dovršen podepsáním smlouvy o Evropské unii v Maastrichtu. Tato smlouva představuje zlom, který zcela mění charakter evropského kontinentu. K podepsání smlouvy došlo jen několik málo let poté, co se Evropa rozdělená studenou válkou znovu sjednotila. V této souvislosti je nutné si klást otázku, jak spolu tyto dvě věci zásadního významu souvisejí. Nacházejí evropské integrační procesy své opodstatnění i dnes? Má Evropská unie, toto „dítě studené války”,¹⁰ tento „vedlejší produkt NATO”¹¹, jak uvádějí někteří autoři, čím oslovit ostatní evropské státy, které se kvůli železné oponě integračního procesu od počátku neúčastnily?

„Odpovědnost Aliance a Chiracův pohled”, *Právo*, 23. 4. 1997

¹⁰ Zänker, Alfred: *Die Zukunft liegt im Osten, Zwischen Warschau und Wladiwostok – von der Krise zum Großen Boom*, Ueberreuter, Vídeň 1995, str. 22

¹¹ *Ibid.* str. 130

Nacházíme se nejen v době *poevropské*,¹² ale také v době po skončení „stabilních“ pořádků studené války – v době *konce dějin*,¹³ v době, kdy ani vítěz studené války nemá dostatek síly, aby hrál úlohu světového hegemona, v době, kdy se kyvadlo vrací zpět k „novému propojenému systému“ (*neues und interdependentes System*) a vzniku „nové nepřehlednosti“ (*neue Unübersichtlichkeit*).¹⁴ Tradiční velmocenské politické zápolení je, zdá se, nahrazováno zápolením na politicko-ekonomické rovině. *Geo-politik* je pomalu nahrazována *Geo-ökonomie*.¹⁵ Síly nadnárodního kapitálu a mezinárodních finančních trhů omezují operační prostor vlád a účinnost vládních aktivit. Standardní mechanismy, které vlády využívaly po desetiletí, přestávají být použitelné.

Nacházíme se na cestě k ekonomizaci světové politiky.¹⁶

Politickými teoretiky zdůrazňovaná cesta k ekonomizaci světové politiky nám nabízí možnost využít obecné platnosti základních atributů každé lidské činnosti a tedy zákonů fungování vědy o lidském chování (jejíž nejdokonaleji rozpracovanou částí je ekonomie), tj. aplikovat ekonomické nástroje zkoumání společnosti a tímto způsobem vysvětlit jevy a procesy, které nalézáme na pozadí rozhodování ve sféře politiky jak ve vnitrostátním, tak v mezinárodním měřítku. Společenské vědy, ke kterým se ekonomie řadí, mají totiž mnoho shodných rysů a lze pro jejich zkoumání volit podobná metodologická východiska a přístupy.

Předkládaná práce proto metodologicky vychází z principů, kterými při zkoumání společenských věd proslula u nás polozapomenutá tzv. rakouská škola.¹⁷ Ta se proslavila právě diskusí o způsobu zkoumání ve společenských vědách (ekonomii), kterou vedla s představiteli německé historické školy na přelomu 19. a 20. století (tzv. *Methodenstreit*), a zásadním přínosem k tzv. *marginalistické revoluci* v ekonomické vědě na konci 19. století, která dala tvář moderní ekonomii. Za jejího zakladatele je považován

¹² Patočka, Jan: *Evropa a doba poevropská*, Lidové noviny, Praha, 1992

¹³ Fukuyama, Francis: *The End of History and the Last Man*, Free Press, 1992

¹⁴ Zänker, Alfred: *Die Zukunft liegt im Osten, Zwischen Warschau und Wladiwostok – von der Krise zum Großen Boom*, Ueberreuter, Vídeň 1995, str. 23

¹⁵ Ibid. str. 28

¹⁶ Ibid. str. 38

¹⁷ Tato práce je proto metodologicky programově protipositivistická (protipopperovská, protifriedmanovská), a tedy nutně apriorně deduktivní a neempirická. Empirie nemůže totiž (opět v duchu rakouské metody) sloužit společenským vědám jako zdroj poznání, ale pouze ilustrovat některé apriorně získané poznatky (viz např. kapitolu o Chartě evropské identity).

Carl Menger (1840–1921), který se proslavil svými *Grundsätze der Volkswirtschaftslehre* z roku 1871¹⁸ na poli ekonomické teorie (včetně objevu mezního užitku), ale zároveň svým příspěvkem k metodologii společenských věd *Untersuchungen ueber der Methode der Sozialwissenschaften, und der politischen Oekonomie insbesondere* z roku 1883.¹⁹ Z představitelů rakouské školy proslul mezi jinými i Ludwig von Mises (1881–1973), jehož *magnum opus Human Action*²⁰ je do současnosti ojedinělým příspěvkem k ekonomické vědě a její metodologii. Další z jeho mnoha knih, *Theory and History*,²¹ předkládá širší pohled na vývoj společnosti obecně a vývoj a příčiny vývoje evropského kapitalismu a myšlenky svobody obzvláště se silným akcentem na metodologické otázky. Asi nejznámějším autorem rakouské školy je nositel Nobelovy ceny za ekonomii Friedrich August von Hayek (1889–1992), který svým dílem ovlivnil vývoj mnoha vědních oborů a proslavil se obzvláště rozpracováním teorie spontánního řádu trhu a její aplikací na vývoj mnoha institucí moderní společnosti. K dispozici jsou dokonce české překlady jeho děl: *Kontrarevoluce vědy*,²² tři díly knihy *Právo, zákonodárství a svoboda* (Pravidla a řád, Fata morgána sociální spravedlnosti, Politický řád svobodného lidu),²³ jeho vlivné pojednání o penězích *Soukromé peníze*²⁴ a jeho poslední kniha *Osudná domýšlivost*²⁵. Patrně nejdůslednějším rakouským myslitelem byl Murray Rothbard (1926–1995), jehož dílo sahá od ekonomie, k historii, filosofii, politické filosofie až k etice.²⁶ Řada autorů na odkaz těchto velikánů navazuje v současnosti.

Rakouská škola má mnoho co nabídnout společenským vědám, obzvláště co se týče metodologického přístupu. Konzistentně po dobu již více než jednoho století nabízí pohled na společnost očima jednotlivce, který „moderní“ společenské vědy nahrazují velmi často „makroviděním světa“ založeným na nejrůznějším ohodnocování a poměrování „společenských užitků“, „veřejného blaha“ a „národních zájmů“. Rakouská

¹⁸ angl. Menger, Carl: *Principles of Economics*, Libertarian Press, Inc., Grove City, USA 1981

¹⁹ angl. Menger, Carl: *Investigations into the Method of the Social Science with Special Reference to Economics*, New York University Press, New York, USA 1984

²⁰ Mises, Ludwig: *Human Action*, 3. vydání, Fox & Wilkes, San Francisco, USA 1966, (1. vydání z roku 1949)

²¹ Mises, Ludwig: *Theory and History*, Ludwig Mises Institute, Auburn 1985

²² Hayek, F.A.: *Kontrarevoluce vědy*, Liberální institut, Praha 1995

²³ Hayek, F.A.: *Právo, zákonodárství a svoboda*, Academia, Praha 1991

²⁴ Hayek, F.A.: *Soukromé peníze: Potřebujeme centrální banku?*, Liberální institut, 1999

²⁵ Hayek, F.A.: *Osudná domýšlivost*, Omyly socialismu, SLON, 1995

škola přesouvá akcent zpět na jednotlivce, který (jako volní bytost) jako jediný dokáže ohodnocovat varianty, ze kterých má na výběr, a rozhodovat o užitečnosti či přínosu toho kterého rozhodnutí. Člověk – jedinec je posledním arbitrem. Společnost složená ze svéprávných, rozhodujících se a tvůrčích jednotlivců je teoretiky rakouské školy stavěna proti společnosti, která je vnímána jako beztvářá hmota, entita, která má své vlastní vnímání užitečnosti, své vlastní priority rozhodování, svou vlastní morálku, své vlastní cíle a přání, a to bez ohledu na morálku, cíle a přání jednotlivců, kteří ji tvoří. Rakouský přístup se vyznačuje důsledným nazíráním společenských jevů právě z prvně uvedené perspektivy.²⁷

Od samého počátku představitelé rakouské školy zpochybňují mechanické vnímání společnosti, potažmo společenských věd, jejíž představitelé v touze vyrovnat se v preciznosti metodám věd přírodních zapomínají na nemožnost neomezené aplikace vědeckých metod věd přírodních na procesy probíhající ve společnosti. Centrální plánování v socialistických zemích ukázalo ve své nahotě absurdnost těchto postupů a namyšlenost společenských plánovačů, kteří redukcí člověka na mechanickou součást soukolí společnosti, jež sleduje své vlastní cíle, chtěli vybudovat „lepší“ a „spravedlivější“ svět. Rakouští autoři vyslovují varování před takovýmto viděním světa a systematicky budují alternativu – zkoumání společnosti z individualistické perspektivy.

Zvláštní úlohou ekonomie je ukázat člověku, jak málo ve skutečnosti ví o tom, co si představuje, že by mohl řídit a plánovat.²⁸

Tento Hayekův postřeh se ale zdaleka nevztahuje pouze na ekonomy a ekonomii, ale je univerzálně platný pro každou vědu, která chce zkoumat chování člověka. Je však pravdou, že ekonomie ve 20. století a *ekonomie blahobytu* po 2. světové válce dosáhly v tomto ohledu obzvláštního „pokroku“. S rozvojem tzv. makroekonomie se člověk jako základní a jediná rozhodující se jednotka společenského systému zcela vytratil z centra pozornosti. Toto vidění umožnilo i ostatním společenským vědám nacházet jistý způsob

²⁶ Více např. v Šíma, Josef: „Murray Rothbard“ v Holman, Robert a kol.: *Dějiny ekonomického myšlení*, C.H. Beck, Praha, 1999

²⁷ Pro detailnější pojednání o rakouské škole, jejich metodologických východiscích, moderních představitelích a aplikacích na problematiku hospodářské politiky viz Šíma, Josef: „Od metodologického individualismu k hodnocení hospodářských politik“ v Čihák, Martin (ed.): *Rakouská škola, pohled na trh jako proces*, Bulletin České společnosti ekonomické, leden, 1999

²⁸ Hayek, F.A.: *Osudná domýšlivost, Omyly socialismu*, SLON, 1995, str. 76 (v anglickém originále)

ospravedlnění svých doporučení politickým reprezentacím ohledně přijetí politických plánů na „vylepšení“ společnosti. Politický proces evropského sjednocování může sloužit jako příklad tohoto vývoje.

Prvním a zásadním metodologickým východiskem zkoumání společnosti je tedy **metodologický individualismus**. Politický vývoj na evropské scéně od války do současnosti viděný touto perspektivou nabízí zajímavé srovnání s „oficiálním“ vysvětlením tohoto vývoje, k jehož podpoře je velmi často využíváno argumentů politické ekonomie hlavního proudu, kterými jsou zdůvodňována mnohá politická rozhodnutí. Zároveň v tomto procesu vypadají poněkud jinak i vytvářené instituce, je-li na ně nahlíženo „rakouskýma“ očima. (Vztahem historického výzkumu a znalostmi ekonomických principů se podrobně zabýváme dále v textu).

Důležitým instrumentem analýzy rakouské školy je silný akcent na **rozlišení mezi prostředky** (means) a **cíli** (ends) každé lidské činnosti, které uvažujeme při rozhodování o jejím uskutečnění. Rozlišování mezi těmito dvěma kategoriemi umožní lépe pochopit evropské integrační snahy vyjadřované různým přístupem ke sjednocující se Evropě. Je evropská integrace představovaná smlouvami z Říma, Maastrichtu a Amsterdamu cílem nebo prostředkem k dosažení nějakého cíle? Je-li pouze prostředkem, jaký má být cíl tohoto procesu?

Cílů evropské integrace by si každý mohl představit velmi mnoho a evropští politici je také při různých příležitostech jeden po druhém vyjmenovávají. Mohou jimi být: mír, svoboda, prosperita, sociální soudržnost, sociální spravedlnost, obrana civilizačních hodnot, protiváha silným Spojeným státům atp. Pravděpodobně bychom mohli uvést ještě mnoho dalších podobných příkladů, přičemž každý by uváděl ty cíle, které se nejvíce blíží jeho osobní představě ideálního světa. Je ale možné jich všech dosáhnout? Nejsou přes svou zjevnou ušlechtilost některé z těchto cílů překážkou uskutečnění cílů jiných? Nenacházíme v historii řadu případů, kdy se vlády zemí upnuly ke splnění jednoho cíle a po čase jejich občané zjistili, že kvůli tomuto cíli, jenž byl prohlášen za celospolečenský, se musí vzdát mnohých svých svobod, svého majetku, svého rozhodování o svých vlastních prioritách?

Takový problém zde samozřejmě vyvstává a je zcela zjevné, že některé cíle jsou vzájemně neslučitelné, jiné se vzájemně podmiňují. Je tedy třeba určovat priority. Je třeba se nějak rozhodnout. Je třeba volit mezi alternativami, které většinou nejsou kvantifikovatelné. Jak změřit svobodu? Jak sociální soudržnost? A hlavně, **kdo** přesně může uskutečnit daný cíl? A možná ještě zásadněji: Může si někdo, např. většina v parlamentu, osobovat právo silou svých hlasů vnutit ostatním svou prioritu, svou vizi ideální společnosti, svou vizi Evropy? Zde opět lze využít přístup rakouské školy, která nám dává vodítko ohledně toho, kdo a jak může činit podobná rozhodnutí a jak rozhodování probíhá. Rakouská škola má ve svých základech pohled na užitek (z uskutečnění nějakého rozhodnutí) jako na ordinální veličinu. Dokazuje, že fundamentální charakteristikou užitku je to, že jej člověk nemůže přesně měřit, může jej pouze srovnávat. Každý tedy může říci (resp. svých chováním demonstrovat), zda to či ono rozhodnutí pro něj přináší větší nebo menší užitek.

Rakouská škola také diskutuje otázku interpersonální komparace a možné aditivity užitků nějakého politického kroku pro různé jednotlivce. Přesvědčivě ukazuje, že užitek plynoucí z nějakého opatření pro různé lidi nelze sčítat a posléze se dostat k nějakému celkovému celospolečenskému užitku, který by pak mohl být porovnán s celkovým celospolečenským užitekem alternativního politického rozhodnutí, a politické autority by tak mohly mít možnost vybrat tu lepší ze dvou uvažovaných variant. Nic takového jednoduše není možné. Nelze najít žádný způsob, jak měřit společenský užitek a tedy jak smysluplně rozhodovat.

Téměř všichni ekonomové již chápou, že každé opatření vlády vyvolává při svém zdůvodnění obtíže, jež vycházejí ze základní vlastnosti lidského chování, totiž že užitek člověka je subjektivní kategorií a nelze tedy na hodnotově neutrálním základě – tedy čistě vědecky – takové opatření obhájit.

Když se děti jsou schopny naučit, že nesmí dávat dohromady jablka a hrušky, jak mohou dospělí věřit, že tyto činnosti mohou, jsou-li prováděny pečlivě a podepřeny moderními vědeckými metodami, sloužit jako pomůcka při vykonávání státních aktivit, tedy k něčemu, čemu se stále bláhově říká „společenská volba“?²⁹

²⁹ Jasey, Anthony de: *The State*, Liberty Fund, 1998, str. 106

Kdyby politické autority chtěly skutečně rozumět problémům, které se snaží řešit, musely by znát základy ekonomického učení. To platí tím více, čím více se nutnost politických opatření zdůvodňuje ekonomickou nutností, a ne-li přímo ryzí ekonomickou potřebou. Politici používají vždy některý z aspektů lidského rozhodování a lidského chování jako zdroj a důvod svých politických aktivit. Proto je nutné vědět, jakým způsobem se lidé rozhodují a jak projevují své preference. Pro **každé** lidské chování platí stejné principy, které jsme si právě představili jako základní principy ekonomické vědy. Je to proto, že ekonomie je součástí obecnější vědy o lidském chování, kterou Ludwig von Mises nazýval *praxeologií*, a tak se žádná společenská věda nevyhne konfrontaci s těmito základními charakteristikami chování lidí.³⁰

Jak lze tímto pohledem zhodnotit probíhající evropský integrační proces? Jaké jsou hodnoty, které stvořily Evropu s jejím materiálním i duchovním bohatstvím? Shodují se tyto hodnoty s hodnotami, které jsou v současnosti zabudovávány do institucí vznikající jednotné Evropy? Hledat odpovědi na tyto otázky nelze bez zamyšlení se nad metodologickými východisky, jež jsou prazákladem každé společenské vědy. Nelze jednoduše a bezmyšlenkovitě přebírat doporučení věd zkoumajících různé aspekty lidské společnosti (např. ekonomie blahobytu) a diskutovat pouze prosazování těchto doporučení ve sféře politické, tzn. nelze si *a priori* vytknout cíl vytvoření Evropské unie a pouze hledat cesty, jak ho dosáhnout. Je třeba se ptát, kde se vzal onen cíl. Lze tento cíl odvodit z přání obyvatel Evropy? Abychom mohli odpovědět na tyto otázky, je zcela nepostradatelné ukázat proces evropské integrace, proces budování nových institucí, ambiciózní proces odstraňování hranic mezi evropskými státy, proces vytváření společných evropských politik a proces vytváření nové měny za použití metodologických východisek, která pocházejí od autorů rakouské školy, která byla právě nastíněna.

Proces odstraňování překážek mezi lidmi žijícími na evropském kontinentě a rozvoj jejich mírové spolupráce je procesem unikátním a mnohohrstevným. Doufáme, že tato práce pomůže poodkrýt jeho jednu malou část.

³⁰ Základní pojednání o vlastnostech užitku a moci politiků lze najít v českém jazyce ve stati Šťastný, Dan: „O blahobytu, násilí a paternalismu politiků“, *Laissez-Faire*, leden 1999. Připravuje se také vydání eseje Murraye Rothbarda, „O užitku v ekonomii blahobytu“ v *idem Ekonomie státních zásahů*, Liberální institut, 2000.

2. Evropa, sny o Evropě a politika

2.1. Evropa jako sen

Evropa a idea Evropy odedávna inspiruje intelektuály k vytváření vizí ohromného celku, který by harmonicky a nerušeně vzkvétal a rozvíjel se ve své pestrosti a různosti.

Balzac vzletně hovořil o „*grande famille continentale, dont tous les efforts tendent, je ne sais quel mystère de civilization.*”³¹ Montesquieu hovořil o Evropě jako o národu takto: „*L'Europe n'est qu'une nation composée de plusieurs.*”³² Český filosof Jan Patočka hovoří o Evropě jako o „*velkouzemi dějinné kontinuity.*”³³ I rozbouřené 20. století dává vzniknout celé řadě „romantických” prohlášení o světlé budoucnosti v jednotné Evropě či promarněných příležitostech v minulosti.

Evropa si připravila snad na staletí svůj nešťastný osud v okamžiku, kdy se spikla proti Napoleonu Bonapartovi, proti jeho sjednocujícímu záměru. Byla to železná myšlenka pro sjednocení evropských států, plán k *veliké* hospodářské a kulturní politice evropské.³⁴

Myšlenka, že ekonomický svět či společnost je ze své podstaty příliš chaotická a neorganizovaná a že je potřeba jej vědecky řídit, je velmi stará a, bohužel, stále silnější. Jak ukázal asi nejpřesvědčivěji F.A. Hayek, souvisí to s neadekvátním přejímáním metod věd přírodních do věd společenských.³⁵ Fascinován newtonovskou fyzikou již utopický socialista Saint-Simon publikoval v roce 1814 stať „On the Reorganization of European Society, or On the Necessity of Grouping Together the Peoples of Europe into One Body Politic, While Conserving the National Independence of Each”, ve které přináší vizi Evropy, kde matematici a fyzici za pomoci vědeckých metod nenechají společnost potáčet se v chaosu, nastolí řád a stvoří prosperitu. V tomto plánu na Evropskou federaci Saint-Simon navrhoval vytvoření nadnárodní instituce, která by se s nejednotností vypořádala

³¹ Balzac: *Oeuvres complètes*, Calmann-Levy, sv. XXII, s. 248

³² Montesquieu: *Monarchie universelle: deux opuscules*, 1891, s. 36

³³ Patočka, Jan: *Evropa a doba poevropská*, Lidové noviny, Praha, 1992

³⁴ Jirman, Roman Fr.: *Nová Evropa a idea světového hospodářského plánu*, Fénix, Praha, 1938, str. 47

³⁵ Hayek, F.A.: *Kontrarevoluce vědy*, Liberální institut, 1995

tak, že by každá země sice měla svůj parlament, ten by ovšem musel „uznat nadřazenost společného parlamentu, který by byl nade všemi národními vládami a který by svou silou posuzoval vzniklé rozdílnosti.“³⁶ V podobném duchu psal i zakladatel sociologie a otec kolektivistického myšlení Auguste Comte ve svých „On the European Situation, On the Causes of Its Wars, and On the Means by Which to Put an End to Them“. Uskutečnění vize „společné evropské dopravní politiky“, tj. vize velkých veřejných výdajů k financování veřejných prací a budování evropské infrastruktury, představovala navrhovaný způsob řešení evropských problémů.

Meziválečné období přineslo zvýšený zájem o evropskou otázku, která se stávala součástí proslovů a úvah politiků té doby. Začaly vznikat návrhy evropských institucí, o nichž se diskutovalo na národních i nadnárodních fórech. V roce 1924 byla založena Panevropská unie (viz kapitolu o vzniku panevropského hnutí), Aristide Briand v roce 1930 přednesl projev na půdě Společnosti národů, ve kterém navrhoval zřízení Evropské federální unie a tyto myšlenky vtělil do své knihy *The United States of Europe*. Myšlenka jednotné Evropy začala skutečně nabírat po 1. světové válce na síle.

Ne všichni však toto nadšení sdíleli. Ludwig von Mises vyzbrojen rakouským metodologickým individualismem tehdy varoval před jednolitou, harmonizovanou Evropou a za sny o evropské jednotě a věčném míru na evropském kontinentě viděl nebezpečí státního paternalismu a rozsáhlé moci státu, které bude principiálně shodné, rozměrově však mnohem větší, než jaké je spojeno s existencí národních států a stále rostoucích národních redistribučních schémat.

Průkopníci Panevropy a Spojených států evropských však sledují jiné cíle. Neplánují novou formu státnosti, jež by se měla podstatou své politiky odlišovat od dosavadních, imperialisticky a militaristicky orientovaných států, ale novou podobu staré imperialistické a militaristické státní ideje.³⁷

Ani 2. světová válka fascinaci vidinou jednotné Evropy nepřerušila, spíše naopak. Fašisté a nacisté v celé Evropě připravovali sjednocení Evropy, odstranění překážek obchodu, vytvoření společných evropských zemědělských a dopravních politik a dokonce vytvoření společné evropské měny v duchu své vize Evropy jako velkého evropského prostoru. Po

³⁶ *Oeuvres de Saint-Simon 1868–1875*, sv. I., str. 197

³⁷ Mises, Ludwig von: *Liberalismus*, str. 117

válce představitelé tzv. demokratické Evropy posunuli myšlenku sjednocené Evropy ještě dále, ovlivnění značně novou politickou situací v Evropě.

Winston Churchill již v roce 1946 ve svém známém projevu v Zürichu prohlásil: „We must build a kind of United States of Europe.” Dokonce ani studená válka, jež rozpůlila kontinent, nepřestala inspirovat politiky na obou stranách železné opony ke snění o jednotné Evropě.

Evropa je náš společný dům. ...Dům je to společný, ale každá rodina má svůj vlastní byt se samostatným vchodem. Pečovat o něj, chránit jej před požárem či jinými pohromami, učinit ho příjemnějším a bezpečnějším a udržovat v něm náležitý pořádek však mohou Evropané pouze společně, kolektivně a musejí při tom dodržovat rozumné normy společného soužití,³⁸

prohlašoval alegoricky Michail Gorbačov. V této souvislosti je dobré nezapomínat, že tato alegorie nebyla sovětským komunistickým pohlavárům cizí, neboť o společném Evropském domě hovořil již Leonid Brežněv při návštěvě Bonnu v roce 1981:

Navzdory tomu, co nás rozděluje, stále obýváme společný Evropský dům.³⁹

Alegorie *společného evropského domu* je mezi politiky velmi populární. Zůstaneme-li ve 20. století a pomineme-li tak ideu společného evropského domu pocházející od Jiřího z Poděbrad a řady ostatních vládců, nalezneme tuto myšlenku jak u Adolfa Hitlera, tak i velkého německého kancléře Konrada Adenauera:

Naším cílem je, aby se Evropa stala velkým, společným domem pro Evropany, domem svobody.

I Jan Pavel II. hovoří často o „*Evropském společném domu*” a také o „*Evropě od Atlantiku po Ural*”, čímž navazuje na generála de Gaulla, který tento výraz proslavil, když hovořil o uspořádání evropských záležitostí po 2. světové válce. Na rozdíl od ostatních vzletných prohlášení (jednota v různosti, společný dům či Evropa jako roj: mnoho včel a jeden jediný let) má v sobě toto vymezení geografický aspekt, který celou diskusi o Evropě přivádí k další dimenzi Evropy, nutí k opuštění ryze abstraktního uvažování, staví celý problém blíže realitě a vybízí k zamyšlení o hranicích Evropy. V tomto okamžiku

³⁸ Gorbačov, M.S. : *Přestavba a nové myšlení pro naši zemi a pro celý svět*, Nakladatelství Svoboda, Praha 1987, str. 175

³⁹ *Pravda*, 24–25. listopadu 1981

začínání vznikat problémy, neboť se zcela zákonitě musí objevovat teritoria uvnitř i vně Evropy, území, kde hojně zmiňované společně sdílené a blíže neurčené evropské hodnoty a pocit evropské sounáležitosti slábnou, popřípadě mizí jejich modelově čistá forma a jasnost. Papež Jan Pavel II. připomíná, že Evropa není jen evropský Západ, ale že kontinent „dýchá oběma plícemi“ latinského a řecko-slovanského kulturního okruhu.⁴⁰ Margaret Thatcherová v souladu s tradicí pevné britsko-americké vazby nebo tzv. „*special relationship*“ hovoří dokonce o „*Europe on both sides of the Atlantic*“⁴¹. Kde tedy Evropa končí a kde začíná?

2.2 Geografické hranice Evropy a Evropa

Mnoha autory je Evropa vymezována proti Asii.

Od pradávna má Evropa polární postavení vůči Asii. Projevuje se to už v předpokládaném významu obou názvů. Má se za to, že názvy Evropa a Asie vedou nazpět k asyrským slovům *ereba asu*, která znamenají „západ Slunce“ a „východ Slunce“. Z této perspektivy stojí proti sobě „večerní země“ – Západ a „jitřní země“ – Východ. Slovo Evropa se poprvé objevuje v osmém století před Kristem v chvalozpěvu na řeckého boha Apollóna, připisovaném Homérovi. ...Od tohoto okamžiku začíná Evropa přijímat svou formu.⁴²

Poté, co začala i Amerika hrát významnější úlohu, se k vymezení Evropy vůči Asii přidává ještě její vztah k Novému světu – Americe.

Vyjdeme-li z této trojice – Asie, Evropa, Amerika – můžeme přesněji popsat ideu Evropy. V Asii je svazek člověka s duchovním světem něčím zcela samozřejmým, tam člověk dosud žije v „krajíně bohů“. V Evropě přichází člověk na zem, svým myšlením hledá cestu do světa, který může vnímat svými smysly. V Americe ...člověka fascinuje materiální svět. Spirituální svět ustupuje do pozadí. Evropa leží uprostřed. Z této pozice může oba světy udržovat v rovnováze a na tomto poli napětí rozvíjet něco nového.⁴³

⁴⁰ Halík, Tomáš: *Víra a kultura, Pokoncilní vývoj českého katolicismu v reflexi časopisu Studie*, Zvon, Praha 1995

⁴¹ Thatcher, Margaret: *The Path to Power*, Harper Collins, 1995

⁴² Salman, Harrie: *Evropa v novém světle, Evropská kultura jako střed mezi Východem a Západem*, Éós 1994, str. 45

⁴³ Ibid. str. 46

Je úkolem kulturních historiků, aby se zabývali postavením asijského člověka v „krajíně bohů“ nebo větší mírou fascinace materiálním světem lidí v Americe než Evropě. Pocit bezpečí středu a dějinná potřeba státi se mostem mezi dvěma protichůdnými nebo znesvářenými stranami se vrací neustále ve všech sférách života a projevuje v nejrůznějších formách. Je zcela jistě snem každého politika býti tím jazýčkem na vahách, který může držet svět v rovnováze nebo jej vychýlit na stranu, která mu je bližší. Je také snem každého voliče být oním středovým voličem, který určuje směr dalšího vývoje.

V této práci si neklademe za cíl hledat a popisovat veškeré vlivy, které na utváření Evropy působily od první zmínky o tomto útvaru v 8. století před n. l., a opěvovat úlohu středu, kterou v tomto případě považujeme pouze za prostředek k úniku od věčné analýzy a za pouhé lyrické zpestření textu. Soustředíme se na odraz základních principů, které přispěly k ohromnému rozmachu Evropy v posledních několika staletích – *evropskému zázraku* (European Miracle),⁴⁴ ve struktuře evropských institucí formovaných po 2. světové válce. Zabýváme se Evropou v *době poevropské*, v době, kdy Evropa ztratila pozici

historického mocenského útvaru, který čněl nad ostatní svět a neúspěšně se pokusil ovládnout celou zemi.⁴⁵

Přenecháme tedy filosofům, aby traktovali od Platóna vzešlý základní evropský princip – *péči o duši, renesanční probuzení a přerod do planetárního dneška*, a historikům, aby pojednali o historické evropské zkušenosti v různých dějinných epochách. Budeme se zabývat tím, zdali jsou principy, které tvoří jádro evropského přínosu civilizaci, jak evropský zázrak označil Gerald Radnitzky, respektovány při tvorbě jednotné Evropy, jež vrcholí podepsáním Maastrichtské smlouvy o Evropské unii a diskusemi o rozšíření tohoto uskupení o některé státy za železnou oponou.

Jsme si plně vědomi toho, že většina studií zužuje problém Evropy na Evropu západní. Hledání společných hodnot v takto definované Evropě je sice obtížné, ale stále snadněji uchopitelné téma.

Kulturně a duchovně je však problém Evropy mnohem složitější. Je to především problém vztahu dvou kulturních okruhů v Evropě. Přitom otázka, zda budoucí

⁴⁴ Radnitzky, Gerald: *European Integration: Evolutionary Competition Against Constructivist Design*, *The Mont Pelerin Society – General Meeting*, 1990

⁴⁵ Patočka, Jan: *Evropa a doba poevropská*, Lidové noviny, Praha, 1992

integrovaná Evropa bude „římská“ nebo to bude „společný evropský dům“ zastupující římskou i byzantskou Evropu, je stěžejní otázkou současného stupně integračního procesu.⁴⁶

A nejen to. Evropu není možné zužovat na Evropu západní, není ale nutné vymezovat její hranice hranicemi bývalého Sovětského svazu (jak to činí NATO) a není ani nutné zastavovat se v tradici de Gaulla ani na Urale (což je hranice, kterou respektuje při své činnosti OBSE). Evropa není obecně přesně definovatelný prostor. Nemožnost přesného geografického vymezení nepředstavuje ovšem překážku pro rozvíjení evropské myšlenky – vzájemné spolupráce lidí a národů při řešení otázek společného postupu ve *společných evropských záležitostech*. Není totiž pouze jedna evropská záležitost, která si může vyžádat řešení založené na konsensu evropských obyvatel. Problémů neznajících přesně vymezené hranice je celá řada a možné řešení každého z nich vyžaduje potřebu odlišně intenzivní spolupráce. Kde stavět hranici mezi evropským a cizím? Na Slovensku? Na Ukrajině? V Turkmenistánu? Tyto otázky jsou bezpředmětné, neboť každé soužití lidí vede ke spolupráci. Soused se sousedem bude pravděpodobně vždy řešit své problémy, ať již kterákoli mezinárodní organizace označí jednoho z nich za Evropana a druhého za ne-Evropana. Mají-li být tzv. celoevropské politiky politikami správnými, které těží z evropské historie a mají na paměti evropskou diverzitu jako základ evropského úspěchu, pak stejné politiky (vycházející z respektu k majetku, životu a kulturním odlišnostem) budou přijímány lidmi žijícími například před Uralem i za ním. Kdyby měly však být tzv. evropské politiky ovšem pouze jistou formou ochránářství jedněch před kulturními vlivy a výrobky druhých, pak tato teze neplatí. Jinými slovy, je-li evropská politika pouze jiným názvem pro politiku založenou na dobrovolné spolupráci při uznání jedinečnosti každého individua, respektu k právu a prospěšnosti konkurence, což se v dalším textu pokusíme dokázat, pak přesná geografická definice *evropského* není zapotřebí. Tento problém přesného vymezení hranic je obecný a nevztahuje se pouze na východní hranice Evropy.

O západních hranicích Evropy se snadněji hovoří pouze proto, že Evropu omývá Atlantický oceán, existuje zde tedy poměrně přesně daná zeměpisná hranice. Podobně je tomu i na severu a jihu. Východní hranice je ale neurčitelná. Jeden národ se svým

⁴⁶ Lehmannová, Zuzana: „Evropské kulturní paradigma“, Nadace Jiřího z Poděbrad pro evropskou spolupráci, text k semináři „Výchova k evropanství“, Kouty, 19. – 21.5. 1995, str. 8

kulturním zázemím se více či méně plynule přeměňuje v druhý, a to tím více, čím více se rozvíjí dělba práce a směna mezi těmito národy a čím menší překážky pohybu osob zde existují. Jsme si plně vědomi i faktu, že Evropa a „její hranice se dokonce neomezují ani na zeměpisné hranice Evropy, i když na kontinentu je její přirozený domov.“⁴⁷ Proto budeme o Evropě hovořit jako o otevřené společnosti, která nemá pevných hranic. Evropa a evropská společnost má však jisté charakteristiky, ze kterých vyrostla a kterým může děkovat za svůj rozkvět.

2.3. Evropa jako hra politiků

Nyní se dostáváme k třetí dimenzi pohledu na Evropu. Nejde zde již ani o ušlechtilé vize velkých myslitelů, ani o záležitosti geografické lokalizace, ale o nástroj ke zvýšení politické moci a prostředek k uskutečnění politické centralizace. Jakkoli tedy nemá Evropa pevných hranic, dostalo se její sjednocení mezi nejdůležitější body politických programů většiny evropských politických stran. A jelikož se politika obzvláště v tomto století vkrádá neustále více a více do životů lidí a ovlivňuje stále rostoucí počet jejich soukromých rozhodování, stala se i „Evropská politika“ každodenní součástí životů všech lidí na kontinentě. Sen o brzké jednotě Evropy změnil její tvář. Z Evropy se stalo politikum. Z Evropy se stal politický projekt. Evropa se stala hrou politiků. Tato hra je procesem, který sám sebe akceleruje a žije svým vlastním životem.

Jedním z projevů, jenž v současnosti velmi intenzivně pociťujeme, je sílící tlak politických elit, které spojily celou svou politickou existenci s úspěšným zakončením evropského sjednocovacího procesu. Celé generace politiků především ve Francii a Německu postavily na *evropské politice* svou kariéru, což platí i pro politiky ostatních zemí, včetně politiků britských, kteří usilovali o evropské sjednocování také, i když v některých obdobích dle jiného vzoru než většina politiků z kontinentu. Nyní jsou však z nich již „evropští Komisaři“ těžko odlišitelní od svých kolegů z jiných zemí.

Přijmeme-li v úvodu zmíněnou teorii o *ekonomizaci* světové politiky, pak je zajímavé všimnout si jednoho jevu, ke kterému dochází ve světě hospodářství a jež má v politice své

⁴⁷ Ort, Alexandr: „O Evropě a evropanství“, v *Co je to, když se řekne Evropská Unie*, Centrum pro demokracii a svobodné podnikání, Praha, 1997, str. 17

paralely. Je často zmiňovanou skutečností, že manažeři velkých podniků, kteří podstatnou část svého života s těmito podniky spojili, často podléhají na sklonku své aktivní kariéry pokušení, završit svůj život manažera něčím unikátním, světovým, nezapomenutelným. Je proto velmi běžné, že u příležitosti významných životních jubileí nebo odchodu do penze dochází k ohromným firemním fúzím a vzniku průmyslových či jiných gigantů, mnohdy hlavně proto, aby se jméno úspěšného podnikatele zapsalo do dějin. Proti tomu nelze nic namítat. Dokázal-li někdo nabízet takové služby, že během svého života uspokojil tisíce či miliony zákazníků, jejichž přáním se dokázal pružně přizpůsobovat, pak má plné právo naložit se svým majetkem, jak uzná za vhodné.

Politik ale nenabízí služby, které by někdo dobrovolně kupoval. Neriskuje ztrátu svého majetku, když se jej snaží investovat do nové technologie. Politik využívá veškerých prostředků, aby získal a zvětšil moc a mohl tak rozhodovat o osudu majetku ostatních lidí. Promrhá-li v neúspěšném projektu ohromné sumy peněz, vymyslí poté pouze nový způsob, jak od ostatních lidí získat prostředky na další ambiciózní projekty (viz vznik centrálních bank, konfiskace zlata státem a proces znehodnocení měn dále v textu, viz zavádění a zvyšování daní z příjmu, prosazování deficitního financování atd. atd.). Snažili se tedy politik zapsat do historie díky svému velkému plánu, nelze říci totéž, co v případě podnikatele. Motivace mohou být sice podobné, ale podstata celého procesu je zcela odlišná.

Při tohoto pohledu se proto objevuje jistý zdroj obav, zda evropské sjednocování není příliš ovlivňováno touhou politiků zanechat svou stopu nesmazatelně otisknutou na cestě završování velkého evropského projektu. Snaha politiků interpretovat evropský vývoj deterministicky, jako proces nevyhnutelně směřující k vytvoření evropského superstátu, a prosazovat tuto interpretaci např. i ve školní výuce, napovídá, že k uskutečňování centralizace Evropy se stalo cílem a nikoli prostředkem k nějakému jinému cíli. Tyto skutečnosti musejí být při hledání důvodů a smyslu integrace brány v úvahu, chceme-li tento proces skutečně chápat.

Stále citelnější politizace (v tom nejhorším slova smyslu) evropského integračního procesu vede k záměrnému vytváření zkratkovitých myšlenkových schémat a stereotypů, které celou diskusi o smyslu evropské jednoty vulgarizují a dostávají ji do pozice

nepřátelského střetu, do situace boje dobra proti zlu. Každý, kdo se vyjadřuje k evropské otázce je často označován zastánci evropské integrace jako „dobrý“ nebo „špatný“ Evropan, podle toho zda je „pro“ Evropskou unii maastrichtského stříhu nebo „proti“. Stejně schematické vidění světa je známé z dob minulých, kdy podobné nálepky dostávali „špatní“ Němci nebojující dostatečně proti fašismu, nebo později pro obnovu přátelských styků se Sovětským svazem, podobně jako lze nalézt „špatné“ komunisty a „dobré“ komunisty v Sovětském svazu nebo v Československu po roce 1968 nebo třeba „dobré“ a „špatné“ Američany v době McCarthyho, na jejichž třídění vznikl i patřičný parlamentní výbor „*House Committee on Unamerican Activities*“. Jelikož jsme přesvědčeni o nebezpečnosti tohoto způsobu myšlení, pokusíme se v této práci prolomit nejzákladnější z umělých myšlenkových schémat a vyvrátit nejrozšířenější mýty, které v otázce Evropské unie, jejího vývoje a její budoucnosti panují.

3. Evropská společnost a její mnohvrstevnost

3.1. Růst a rozvoj evropské společnosti

Existují výjimky, když ale prakticky všichni intelektuálové jsou zaměstnání nejrůznějšími odnožemi státu, nemělo by být překvapivé, že většina jejich stále obsáhlejších prací bude ať již z úmyslu nebo z nedbalosti státní propaganda.⁴⁸

Základní otázkou, kterou je třeba zodpovědět hned na počátku této kapitoly, je to, co rozumíme pod slovním spojením *rozvoj společnosti*. Vyjasnění významu tohoto pojmu nám umožní dále zkoumat, zda přijetí některých politických rozhodnutí nebo vytvoření některých institucí rozvoji přispívá či nikoli. Nechceme hledat žádné striktně empiricky kvantifikovatelné měřítko hospodářského či obecně společenského rozvoje. Pro tyto účely bývá často používáno velké množství indikátorů, jako je průměrná délka života, míra dožití se určitého věku nebo veličiny popisující blahobyt obyvatel (jako např. nutriční skladba stravy) a nebo ekonomické makroveličiny typu hrubý domácí produkt (HDP) či objem průmyslové produkce.⁴⁹ Na mnoha místech v nepřehledném množství literatury lze nalézt podobná data a ilustrovat na nich společenský pokrok v moderní době. Pro účely této práce, která si neklade za cíl zabývat se těmito partikulárními statistikami, zvolíme obecnější definici, jež nám poskytuje dostatečně široký obecný rámec pro zachycení historických trendů a zákonitostí. Tato definice praví, že hospodářský rozvoj představuje

rozšiřování spektra lidem dostupných alternativ, ať již se nacházejí v pozici spotřebitelů nebo výrobců.⁵⁰

Rozšiřování množství alternativ dostupných lidem, ať již jsou výrobci nebo spotřebiteli bude tedy naším kritériem společenského rozvoje. I toto dělení je konec konců do značné míry umělé, neboť každý je zároveň výrobcem (zboží a služeb v užším slova smyslu) nebo prodejcem své vlastní práce či kapitálu. Tyto aktivity mu slouží k získání peněz

⁴⁸Hoppe, H. H.: *Natural Elites, Intellectuals, and the State*, Ludwig von Mises Institute, 1995, str. 10

⁴⁹ Pro podrobnější diskusi na téma, proč hrubý domácí produkt nemůže být používán k měření výkonnosti hospodářství a lidského blahobytu viz např:

Šíma, Josef: "Rozumně počítaný HDP nemůže být ovlivněn vládními výdaji", *Hospodářské noviny*, 30. září 1998 nebo

Šťastný, Dan: „Jak je důležité jásat při růstu HDP“, *Laissez-Faire*, listopad 1999

nebo jiného zboží a umožňují mu zařadit se do skupiny spotřebitelů. V celé práci budeme tedy považovat každou instituci a každé opatření, které zvýší množství lidem dostupných alternativ za instituci a opatření přispívající společenskému pokroku a civilizaci, zatímco instituce a opatření, která množství dostupných alternativ snižují, budeme považovat za pokrok omezující a decivilizační. Jako zdroj znalostí nám kromě čisté teorie poslouží i historie.

Teoretické poznání lidské *psyche* a vazby mezi lidským konáním a jeho nezamýšlenými následky nám dovolí pochopit spojitost mezi událostmi a slučitelnost různých politických institucí a společenských struktur. Tímto způsobem můžeme využít studium historie k morálnímu posouzení současných událostí.⁵¹

3.2. Politická desintegrace – studnice evropské tvořivosti

To, že západ dosáhl autonomie, se podařilo kvůli tomu, že došlo k uvolnění a oslabení politické a náboženské kontroly, čímž byly vytvořeny podmínky k experimentování se změnami i v dalších oblastech společenského života. Růst je samozřejmě jistým druhem změny, a proto růst není možný tam, kde není dovolena změna. Každá úspěšná změna vyžaduje značnou svobodu experimentu. Zaručení této svobody ale vytváří u společenských vládců pocit, jako kdyby přenechávali jiným moc určovat budoucnost společnosti.⁵²

Západní technologická kreativita spočívá na dvou základech: materialistickém pragmatismu založeném na víře, že je přípustné a dokonce chvályhodné manipulovat přírodou při uspokojování ekonomických potřeb, a neustálé konkurenci mezi politickými jednotkami ve snaze o politickou a ekonomickou hegemonii.⁵³

Obecně se již dlouho hovoří o prospěšnosti konkurence v oblasti ekonomické. Konkurence jako zdroj inovativnosti a obezřetného nakládání s rizikem je mezi ekonomy brána jako důležitý předpoklad racionálního fungování ekonomického systému. Pohled na politický systém pod stejným zorným úhlem je však zatím něčím ne zcela běžným.

⁵⁰ Bauer, Peter a Yamey, Basil: *The Economics of Underdeveloped Countries*, Cambridge University Press, 1957, str. 151

⁵¹ Bouckaert, Boudewijn: „The Roots of our Liberties, On the Rise of Civil Society in the Medieval West”, nepublikovaná studie, str. 1–2

⁵² Rosenberg, Nathan a Birdzell, L. E. Jr.: *How the West Grew Rich*, str. 34

Existence jedné velké politické autority je zdůvodňována potřebou vytvoření jistého **rámce**, tj. jednotných pravidel na daném území z důvodu apriorní potřeby autority, která zabrání nástupu anarchie v podobě hobbesovského světa, kde člověk člověku vlkem jest (homo homini lupus est). Potřeba centrální autority je také již na poněkud nižší rovině abstrakce zdůvodňována nutností úspory tzv. transakčních nákladů. Údajně prý nelze řešit např. soudní spor, je-li každá zúčastněná strana subjektem jiného právního řádu, údajně je třeba (jak nám v současnosti tvrdí zastánci Evropské unie) harmonizovat nejen výši daní, ale i velikost zásuvek a zástrček, neboť tento problém prý trh (t.j. výrobci) řešit neumí.⁵⁴

Opak je pravdou. Konkurence na všech úrovních si zachovává vše ze svých pozitiv, která jsou tak jasně viditelná ve sféře obchodu a podnikání, i při fungování právních systémů, daňových systémů nebo vzdělávacích systémů. Proto se nyní pokusíme v krátkosti ukázat, že v evropské historii docházelo přesně k řešení podobných údajně „neřešitelných problémů“ a že dokonce tato konkurence mezi jednotlivými systémy a jurisdikcemi (např. také v oblasti práva) nikterak vývoji evropské společnosti neškodila, nýbrž tvoří základ úspěchu Evropy.

Jak shodně uvádí mnozí autoři, štěstí Evropy bylo v tom, že se jí ve středověku nepodařilo sjednotit pod jednu politickou autoritu, což byl osud, který zabrzdil rozvoj některých ostatních zemí a civilizací, jako byla například Čína. Evropa se vyvíjela odlišně.

Konečná desintegrace reálné politické moci do rukou řady místních baronů vytvořila příležitost pro experimentování s novými druhy obchodu a vedení války. Otevřela také dveře pro rozvoj měst.⁵⁵

Experimentování s novými postupy a procedurami je v oblasti obchodu tím nejdůležitějším, co přispívá k růstu a rozvoji ekonomické sféry, a historici dokumentují, že stejný pozitivní dopad experimentů umožnil i politickým a právním systémům úspěšně se rozvíjet.

Hlavní charakteristiky inovací – nejistota, hledání, zkoumání, finanční riziko, experimentování a objevování – umožnili rozvoj západu.⁵⁶

⁵³ Mokyř, Joel: *The Lever of Riches, Technological Creativity and Economic Progress*, Oxford University Press, 1990, str. 302

⁵⁴ K problému argumentace tzv. selhání trhu je ještě v textu vrátíme.

⁵⁵ Rosenberg, Nathan a Birdzell, L. E. Jr.: *How the West Grew Rich*, str. 67

⁵⁶ Rosenberg, Nathan a Birdzell, L. E. Jr.: *How the West Grew Rich*, str.20

Nejistota, hledání nových přístupů, snaha předčít konkurenci – to byly charakteristiky středověkých měst, která hrála na poli politickém podobnou úlohu, kterou hrály firmy a podnikatelé na trhu ekonomickém. Uplatňovaly se v nich výrazně prvky dobrovolné spolupráce, a tak tato paralela může skutečně pomoci vysvětlit úlohu jejich fungování ve středověké společnosti.

Feudalismus především umožnil větší či menší decentralizaci politické moci. Západní Evropa byla ...směsicí nespočetných malých politických entit... Decentralizace umožnila rozmach prospěšných činností, jako např. hlasování nohama, podřízení politické moci jistému konkurenčnímu tlaku a institucionální konkurenci, jež umožnila politickým entitám učit se vzájemně ze svých zkušeností.⁵⁷

Středověká města nabízela všem svým obyvatelům svobodný status, čímž lákala další a další lidi, aby se stali obyvateli těchto měst. Fenomén svobodných měst byl výrazně dynamizujícím prvkem hierarchické středověké společnosti. (Odtud také vzniklo doposud v němčině používané spojení "*Stadtluft macht frei*".) Rozvoj měst vedl k jejich dalšímu osamostatňování, neboť panovníci často města dále podporovali udělováním dalších svobod, aby mohli v budoucnu z tohoto generovaného bohatství čerpat daně.⁵⁸

Středověká města zároveň hrála velkou úlohu ve vytváření vlády práva (rule of law) ve středověké Evropě a to zaváděním principu reciprocity. Jestliže pán nesplnil své povinnosti, poté ani vazal nemusel dostát povinnostem svým. Vazal měl dále právo bránit se proti zacházení svého pána, které přesahovalo rámec jeho práva. Moc pánů tedy nebyla absolutní, což lze vystopovat v dokumentech jako byla např. Magna Charta.

Takováto reciprocita je zcela nepřítomna v pozdějších, vznikajících teoriích státní suverenity.⁵⁹

Politický vývoj v Evropě postupně vedl ke vzniku moderních národních států a zániku vyvinuvších se principů, mezi kterými byl také princip reciprocity. I po vzniku národních států ale stále docházelo k jejich vzájemné konkurenci, která tak mohla hrát svou

⁵⁷ Bouckaert, Boudewijn: „The Roots of our Liberties, On the Rise of Civil Society in the Medieval West”, str. 13

⁵⁸ Pro více podrobností o vývoji středověkých měst viz Bouckaert, Boudewijn: „City Air sets one free. Medieval cities as voluntary political and economic communities”, *The Voluntary City*, ed. The Independent Institute, San Francisco 1997

⁵⁹ Bouckaert, Boudewijn: „The Roots of our Liberties, On the Rise of Civil Society in the Medieval West”, str. 14

nezastupitelnou úlohu při dalším hospodářském rozvoji a zlepšování životních podmínek obyvatel. Politická fragmentace Evropy tak byla ohromným zdrojem hospodářského růstu.

Neexistovalo nic jako *Říše, a. s.*, ale řada konkurujících si *Monarchií, a. s.*,
*Knížectví, a. s. a Městských států, a. s.*⁶⁰

Takto by se dala charakterizovat struktura společnosti za použití moderní ekonomické terminologie. V tomto decentralizovaném systému evropských jurisdikcí se začalo vyvíjet moderní právo.

Právo a jeho vynucování je pro mnohé společenské vědce argumentem pro existenci jedné monopolní státní struktury, která by právo tvořila a dbala na hledání spravedlnosti. Je jen málo teoretiků, kteří se zabývají fungováním decentralizovaného systému práva a jen málo historiků, kteří fungování těchto systémů sledují v minulosti. Bez ohledu na to, je význam decentralizované tvorby právního systému zcela zásadní. Následující pasáž má krátce dokumentovat fungování konkurence jako univerzálně prospěšného principu zvyšování efektivnosti systému a to včetně konkurence v oblasti práva. Zároveň se pokusíme ukázat, že to byla právě konkurence v oblasti práva, která stála u vzniku evropského zázraku.

Co se týče vývoje práva, středověk se vyznačoval právem důsledně polycentrickým: právní pravidla, právní názory, teorie práva, právní postupy se vyvíjely v mnoha centrech, často bez teritoriální monopolní síly. Těmito centry byly: papežská kurie pro kanonické právo, univerzity pro římské právo, sekulární vládcí pro feudální právo, městské magistráty pro městské právo, konsulární soudy pro komerční právo, námořní soudy pro námořní právo. Je záhadou, jak takovéto panoptikum center produkujících právo mohlo vést k obecnému a konzistentnímu uskupení právních pravidel vytvářejících *nomos* abstraktního řádu. Většina historiků práva ovšem souhlasí, že během tohoto období (1073-1400) vznikla tradice práva společná pro celý latinský Západ. Jakkoli paradoxně to může znít, k formování evropské tradice práva došlo v důsledku tohoto polycentrismu a ne jemu navzdory.⁶¹

Evropská tradice práva tedy vznikla díky působení mnoha subjektů. Právo vznikalo tak, že neexistovala teritoriální monopolní pozice jednoho druhu práva, což vedlo k neustálé

⁶⁰Rosenberg, Nathan a Birdzell, L. E. Jr.: *How the West Grew Rich*, str. 137

⁶¹ Bouckaert, Boudewijn: „The Roots of our Liberties, On the Rise of Civil Society in the Medieval West”, str. 28

konkurenci a střetávání s ostatními „producenty“ práva. Toto uspořádání silně motivovalo všechny subjekty k inovativnosti, k přejímání osvědčených postupů úspěšnějších konkurentů a provádění stále nových experimentů. To je přesně to, o čem hovoří teoretikové a zastánci tzv. *polycentric law*, kteří považují pouze takovýto systém za živoucí a vyvíjející se ku prospěchu „konzumentů“ práva.⁶²

Jaké je tedy poučení, které nám dává historie o úloze konkurujících si právních systémů? Hrozí monopolizované Evropě, která spěje k vytvoření jedné centrální jurisdikce, nějaké nebezpečí? Není snaha o odstranění konkurence z jednoho segmentu trhu protikladem osvědčeného *evropského* přístupu? Není to pouze první krok v procesu eliminace konkurence zosnovaný státní mocí, který v minulosti již dokázal zvrátit zdánlivě nevyhnutelný vývoj k větší prosperitě a zastavil další rozkvět společnosti na řadu staletí?

Můžeme sledovat v současnosti vznik podobných tendencí, jež by bylo možné srovnat s faktory, které přivedly *respublica Christiana* ke úpadku ve čtrnáctém a patnáctém století?⁶³

S největší pravděpodobností nehrozí „monopolizace“ celého současného světa. Není příliš pravděpodobné, že by současné Spojené státy jako světový hegemon znovu zkusily cestu, kterou sledovali středověcí císaři Svaté říše římské nebo někteří papežové, když se pokoušeli ovládnout celý tehdejší svět. Vytvoření koalice států, které by usilovaly o světovou hegemonii není rovněž příliš pravděpodobný. Proto myšlenka konkurence hrozí pouze riziko z vytváření silných regionálních bloků, které by se snažily vzájemně uzavírat a chránit si své domácí jurisdikce nejrůznějšího typu před konkurencí zvnějšku. Náznak takového vývoje lze pozorovat a Evropa zaujímá v tomto procesu velmi významné místo.

Největším nebezpečím současného mezinárodního řádu a následně pro pokračování globální občanské společnosti je pravděpodobně formování silných regionálních bloků, jako jsou NAFTA či EU. Takovéto bloky, jež vznikly paradoxně jako zóny volného obchodu a přispěly výrazně k vytvoření přeshraničních občanských společností, se mohou vyvinout do superstátů, ve kterých je zcela potlačena místní

⁶² Základní úvahu o teorii *polycentric law* a reference na klíčová díla lze najít v Šíma, Josef: „Trh je schopen zabezpečit ...i obranu a spravedlnost“ v Šíma, Josef (ed.): *Právo a obrana jako zboží na trhu*, Liberální institut, 1999

autonomie... Takovéto bloky by byly schopny omezit konkurenční tlak na národní státy tím, že by omezily počet center politického rozhodování... Takováto oligopolizace politické moci by nejen zastavila vývoj globální občanské společnosti, ale také rozpoutala nebezpečnou logiku války.⁶⁴

Potvrdí-li se tato obava, ukáže budoucnost. I současnost ovšem naznačuje, že zmíněné obavy nejsou liché a nepředstavují pouhé teoretické, nereálné vize budoucnosti. Středověká města nám mohou být vzorem a inspirací ještě v jedné oblasti. Tou je obava mnohých autorů, že snaha o omezení konkurence pramení z vývoje politického systému založeného na většinovém hlasování. Vývoj posledních staletí ukazuje, že s růstem tzv. demokratičnosti dané společnosti narůstá síla vlády, která věnuje stále více svého úsilí omezení konkurence, vytváření překážek obchodu, bránění pohybu lidí, vytváření zvláštních privilegií pro domácí ekonomické subjekty, včetně garantování monopolního postavení, a upevňování již získaných pozic vlády jako jediné teritoriální monopolní jurisdikce, která si osobuje právo rozhodovat o majetku a životech lidí, žijících na jí ovládaném teritoriu. Je tedy demokracie hrozbou konkurenci, procesu, který Evropu stvořil?⁶⁵

Jak nás přesvědčují historikové, zkušenosti konkurujících si středověkých měst a komunit jasně ukazují, že navzdory jejich vysoké demokratičnosti nebyly poškozovány individuální svobody občanů, což se nedá tvrdit o etatistických politikách vlád, které jsou tolik typické pro demokracii 20. století.

Moderní masové demokracie se vyvinuly do neovladatelných, super-intervencionistických a fiskálně nenasytých států blahobytu. To může naznačovat, že stabilní kombinace mezi individuální svobodou a demokracií nezávisí ani tak na kvalitě hlasovacích procedur a fungování parlamentu, ale na velikosti politické jednotky... Krátce řečeno, historie středověkých městských center je výzvou ke znovuzavedení konceptu mikro-demokracie a prudhonovského federalismu do liberální politické filosofie.^{66, 67}

⁶³ Bouckaert, Boudewijn: „The Roots of our Liberties, On the Rise of Civil Society in the Medieval West”, str. 36

⁶⁴ Bouckaert, Boudewijn: „The Roots of our Liberties, On the Rise of Civil Society in the Medieval West”, str. 36

⁶⁵ Více o vztahu svobody a demokracie v samostatné kapitole.

⁶⁶ Ibid., str. 37–8

⁶⁷ Proudhon, Pierre-Joseph: *The Principle of Federation*, University of Toronto Press, Toronto, 1979

Mnohými autory je v tomto smyslu tedy vyslovována obava, že uplatňování většinové demokracie jako způsobu vládnutí v početných komunitách nutně vede k vytváření uniformních vzorců chování a využívání státní moci k vynucování takového chování i od těch, kteří netvoří tzv. většinovou společnost. Je proto pravděpodobné, že diverzita stojící u počátků vývoje evropské společnosti je vytvářením vyšší a vyšší vládní moci (přesunu pravomocí ze států na EU) ohrožována a postupně eliminována. Tím si Evropa podkopává základy, na kterých vyrostla a ohrožuje svůj budoucí potenciál rozvoje.

3.3. Evropský zázrak – Evropa slaví úspěch

Není moudré vsadit evropský život na jedinou kartu. ...Vyhnout se tomu bylo dodneška skrytým úspěchem Evropy. ...Jestliže to takto půjde dál a postupně bude „rozmanitost situací“ ubývat, směřujeme přímo k pozdnímu stádiu (Římského) Impéria. To bylo rovněž dobou mas a děsivé jednolitosti.⁶⁸

Z dlouhodobého pozorování vyplývá, že svobodná společnost představuje výjimku. Její vznik je úžasnou a nepravděpodobnou událostí. Je to křehký a ohrožený druh, který se objevil v důsledku šťastné shody historických náhod. Je to nezasloužené štěstí.⁶⁹

Díky vzniku svobodné společnosti a konkurenci na všech úrovních zažila Evropa během posledních dvou set let ohromný nárůst blahobytu, který se dotkl všech, a to nejen v jedné části Evropy, která se jako první dotkla plodů blahobytu. Bohatství generované na jednom místě se začalo šířit všemi směry. Proč k tomu došlo? Co podnítilo vznik Evropského zázraku?

Hlavním faktorem bylo takové uspořádání institucí, které umožnilo vznik kapitalismu. Tržní mechanismus začal působit a koordinovat individuální snažení, lidské tužby a potřeby. Vyvinul se velmi komplikovaný systém vzájemných vztahů mezi lidmi a institucemi označovaný Hayekem jako *extended order of cooperation*,⁷⁰ jehož síly dovedly evropskou společnost k dosud nevídanému blahobytu, prodloužení lidského života a nárůstu populace.

⁶⁸ Gasset, José Ortega y: *Vzpouřa davů*, Naše vojsko 1993, str. 28

⁶⁹ Radnitzky, Gerald: „European Integration: Evolutionary Competition Against Constructivist Design”, *The Mont Pelerin Society – General Meeting*, 1990, str. 2

Evropa se vždy vyznačovala velkou mírou konkurence na všech úrovních. Geografické členění Evropy nepřálo velkým státům a nutilo existující malé státy ke vzájemné konkurenci a spolupráci.⁷¹

Ekonomická spolupráce rozvíjela obchod a *vice versa*, soupeření mezi státem a církví podpořilo rozvoj tolerance a svobody. Respekt k soukromému majetku mohl vytvořit univerzálně platný vzorec chování, který vytvořil základ, na němž bylo možné dále stavět a rozvíjet společenskou dělbu práce.

Tajemství úspěchu leží v diverzitě, jež je nutná k evoluční konkurenci. Vedla ke zkrocení státu a k respektu práv jednotlivce, což zase vedlo k růstu a bohatství. Velké štěstí Evropy spočívalo v tom, že nedošlo k centralizaci politické moci.⁷²

Posledním úspěchem Evropského zázraku byla poválečná obnova západní Evropy. Poté již následovala cesta ke státům blahobytu se všemi dobře známými negativy. Ludwig Erhard, otec německého hospodářského zázraku, varoval již v roce 1958 ve své knize *Prosperity through Competition* před nebezpečími plynoucími z tohoto vývoje Evropy.

V nedávné době jsem byl často znepokojen mocným voláním po kolektivní bezpečnosti v sociální sféře... Jestliže tato mánie vyroste, sklouzneme do sociálního pořádku, v němž každý bude mít ruku v kapse druhého... Toto více než jakákoli jiná tendence pomalu, ale jistě zahubí opravdové lidské ctnosti... ..nakonec bude pravděpodobně následovat ne beztřídní, ale bezduchá, mechanická společnost.⁷³

Stále více a více se šíří tzv. *euroskleróza*, která je v posledních desetiletích charakteristická zapomináním na to, co Evropu přivedlo k prosperitě a blahobytu. Navzdory historické zkušenosti se stát zhostil silné redistribuční úlohy, a tak se stal institucí, která v nejmasovějším měřítku porušuje vlastnická práva. Vytváří tím špatný vzor chování a demonstruje, že nerespektování soukromého vlastnictví, netolerance, tyranizování menšin politickými (i jinými) většinami, zneužívání práva (rozuměj práva

⁷⁰ Hayek, F. A.: *Osudná domýšlivost*, Omyly socialismu, SLON, 1995

⁷¹ Viz např. Montesquieu v *De l'esprit des lois* píše "En Asie, il y a toujours eu de grands empires: en Europe, ceux-ci n'auraient jamais pu subsister. L'Asie a des plaines plus vastes, elle est découpée en parties beaucoup plus étendues par les montagnes et les mers ...en Europe, la division naturelle forme de nombreuses nations de dimension modeste dans lesquelles le gouvernement selon les lois n'est pas incompatible avec le maintien de l'Etat... C'est cela qui a formé un génie pour la liberté qui rend très difficile que chaque partie soit conquise et soumise par une puissance étrangère."

⁷² Radnitzky, Gerald: „European Integration: Evolutionary Competition Against Constructivist Design”, str. 4

⁷³ Erhard, Ludwig: *Prosperity through Competition*, Thames and Hudson, Londýn, 1958, str. 187

silnějšího) k útokům na svobodu, majetek a životy lidí, je věcí, kterou „právo“ umožňuje. Bohužel je toto chování, jak víme z historie, také nejjistější cestou k chudobě, útlaku a nesvobodě.

Naneštěstí se ukazuje, že obhájcí *ex ante* harmonizace Evropy se nepoučili a nechápou, že respekt k soukromému vlastnictví a evoluční konkurence byly tajemstvím úspěchu Evropy.⁷⁴

3.4. Průmyslová revoluce – zatracovaný základ evropského hospodářského zázraku

Je jenom málo událostí v novodobé historii Evropy, které z pohledu veřejnosti měly tak pošramocenou reputaci, jako je průmyslová revoluce. Její dopad na široké masy obyvatelstva je popisován v nejtemnějších barvách a tragických souvislostech. Příklady nezměrného lidského utrpení z té doby mají přesvědčivě ilustrovat tragické důsledky onoho nevídaného hospodářského a společenského přerodu a doložit „proticivilizační“, a proto „protilidský“ charakter této doby.

Údobí před průmyslovou revolucí jsou idealizována a naopak údobí společenského rozmachu po této době jsou označována téměř za něco samozřejmého a přirozeného, jakoby schopnost déle žít, lépe se stravovat, oblékat se a bydlet, uživit bezproblémově svou rodinu a navíc se věnovat kulturním, společenským či sportovním aktivitám byla něčím, co automaticky přichází s tím, jak plyne čas. Široké společenské vrstvy snadno podléhají tomuto falešnému pohledu a jako samozřejmost přijímají a poté neustále vyžadují velké množství tzv. *práv*, která se objevují v nejrůznějších politických dokumentech,⁷⁵ a zjevně žádnými fundamentálními právy nejsou a ani být nemohou.⁷⁶

Nelze zapomínat na to, že základní *historickou normou je chudoba a lidské utrpení*. Že mnohdy neúspěšné hledání zdroje obživy, který umožní pouhé přežití člověka, je tím, co

⁷⁴ Radnitzky, Gerald: „European Integration: Evolutionary Competition Against Constructivist Design“, str. 5

⁷⁵ Viz např. Chartu OSN, Evropskou sociální chartu apod.

⁷⁶ Veškerá tzv. práva, jako např. právo svobodně se vyjadřovat, právo na svobodu tisku, jsou nutně podskupinou práva na život a majetek (práva každého jednotlivce na nedotknutelnost jeho majetku). Na tomto místě se ale nebudeme věnovat podrobnému zdůvodnění tohoto postoje a vysvětlovat jeho platnost. Pro podrobnou diskusi viz časopis *Laissez-Faire*, červenec–srpen 1999.

tvoří dějiny většiny lidí na většině míst světa. Hladomory byly běžnou součástí života a vykytovaly se „tak často, že pouze ty největší z nich byly zaznamenávány.“⁷⁷ V hladu a bídě žili lidé od nepaměti a jejich situace se po dlouhá období neměnila. Počet obyvatel nerostl, lidé trpěli nemocemi a umírali. Následující pasáž přibližuje, jak vypadaly životní podmínky Evropanů ještě před několika málo generacemi:

Obydlními středověkých pracujících byly chatrče – stěny udělané z několika prken spojených blátem a listím. Sítě a rákos nebo vřes sloužily k pokrytí střechy. Uvnitř domů byla jedna neomítnutá místnost, nebo v některých případech dvě místnosti, bez podlahy, stropu, komínu, ohniště nebo postele, a tam žil a umíral majitel spolu se svou rodinou a zvířaty. Neexistoval žádný odpad, žádná kanalizace, kromě povrchové kanalizace na ulicích, žádné dodávky vody, kromě té získávané z městské pumpy, a žádné ani nejzákladnější znalosti hygieny. Žito a oves představovaly denní chléb velké části evropské populace. ...Nejistota živobytí, střídání dob hodování a dob hladomorů, sucha, bída, hlad, zločin, násilí, mor, kurděje, malomocenství, tyfus, války a epidemie byly součástí středověkého života v takovém rozsahu, jenž je dnešnímu západnímu světu zcela neznámý.⁷⁸

Současná společnost „*práva na kulturní vyžití*“, je historickým excesem, který může trvat pouze tak dlouho, dokud nebudou zničeny plody krátkého historického období, ve kterém se lidstvo vzdálilo této normě (alespoň jedna jeho část, jež v současnosti nežije v bídě a utrpení), a dokud nebudou odstraněny fundamentální předpoklady, které tento hospodářský zázrak stvořily. Vlády evropských zemí každodenně pracují na likvidaci zdrojů evropského zázraku (viz kapitoly Centralizace a byrokratizace), čímž navazují na činy vlád, možná vedené dobrými úmysly, které se do tohoto procesu stavění překážek pokroku zapojily již před lety.

3.5 Historické zkoumání, hodnotové soudy a znalost ekonomie

Je tragikomické pozorovat, jakým způsobem se dnešní tzv. demokratické státy – ovládané na jedné straně kolektivistickými ideologiemi a na druhé straně silně artikulovanými požadavky mocných zájmových skupin – z velké části kvůli politicky ovládaným elitám – vypořádávají s problémem výkladu určitých historických skutečností. Všudypřítomný

⁷⁷ Hazlitt, Henry: *The Conquest of Poverty*, Foundation for Economic Education, 1973

politický aspekt (většinový princip hlasování o ohromném množství věcí ve společnosti počínaje rozpočtem akademie věd a konče množstvím přijímaných studentů na vysoké školy) způsobuje, že převládající (většinový a mnohdy mylný) pohled na určité historické epochy má kritický význam pro budoucí vývoj. Přesně v těchto situacích sklízíme plody akceptovaného a uplatňovaného principu, který tvrdí, že ke správnému pochopení historie není potřeba znát vědy, které zkoumají lidské chování, tj. to, co rakouská škola nazývá praxeologií, a jejíž podmnožinou je i ekonomie. Mnozí se snaží nepřetržitě popírat, že znalost ekonomie a ekonomické historie je předpokladem správného politického rozhodování a opačně, tato neznalost se stává potenciálním zdrojem společenských katastrof.

Vědci a intelektuálové často hovoří o tom, že jejich historický výzkum je tzv. hodnotově neutrální, a proto tvrdí, že lze najít jakousi objektivní podobu historické pravdy. Bohužel tak jako lze jen těžko nalézt shodu o skutečném běhu událostí při posuzování skutečností současných a nedávno minulých, platí totéž ještě ve větší míře o událostech, které se odehrály před několika desítkami či stovkami let. Jak praví F. A. Hayek, hodnotové soudy a tedy ideologické přístupy se při posuzování historie objevit nejen mohou, ale také musí, neboť samotná metoda historického bádání, výběr a způsob kladení otázek a vznášení problémů v sobě odráží hodnotový prvek.

Tento hluboký vliv, který mají na dnešní politické mínění současné názory na historii, je dnes možná méně chápán než tomu bylo v minulosti. Jedním z důvodů je asi domnělé právo mnohých moderních historiků být čistě vědeckými a nebýt pod žádným vlivem politických předsudků. Není samozřejmě spor o tom, že toto je imperativní povinnost vědce, který se zabývá historickým výzkumem, tj. zjišťováním faktů. Neexistuje žádný legitimní důvod, proč by historikové různých politických přesvědčení neměli být schopni shodnout se na historických skutečnostech. Ovšem na samém počátku, při rozhodování o tom, jaké otázky stojí za to si klást, přicházejí do hry individuální hodnotové soudy.⁷⁹

⁷⁸ Prentice, Parmalee E.: *Hunger and History*, Harper&Bros., 1939, str. 15–16

⁷⁹ Hayek, F.A.: Hayek: F. A (ed.): *Capitalism and the Historians*, University of Chicago Press, 1954, str. 4–5, česky *Laissez-Faire*, květen 1999

Prvním dílčím metodologickým závěrem tedy je, že navzdory údajné hodnotové neutralitě historického zkoumání, tato činnost nutně vychází z individuálních hodnotových soudů.

Dále je potřeba zodpovědět otázku, zda lze hodnotit historii bez toho, aniž bychom ovládali základní ekonomické principy a souvislosti. Zde znovu vyvstává otázka, zda existuje jistá souvislost mezi ekonomickou vědou a politickými rozhodováními, která mají zohledňovat historickou zkušenost a poučovat se z chyb minulosti. Je překvapivé, kolik skutečností každodenního života, které automaticky přijímáme jako historii ověřené pravdy, nemá prážádnou oporu ve faktech nebo tato opora představuje pouze část celé skutečnosti. Důkladná a nezkreslená znalost historických skutečností je tím nejelementárnějším předpokladem formování „zdravého“ veřejného mínění, jež vychází ze skutečných historických zkušeností.

Když někomu řeknete, že jeho politická přesvědčení jsou ovlivněna jeho názory na ekonomickou historii, většinou vám odpoví, že se o ni nikdy nezajímal a nikdy nečetl ani žádnou knihu z tohoto oboru. To ovšem neznamená, že by podobně jako ostatní nepovažoval za dané skutečnosti mnohé z legend, které šířili v té či oné době autoři píšící o ekonomické historii.⁸⁰

Historikové nevyzbrojení zdravou ekonomickou teorií a jejím aparátem tak přispívají velkou měrou k deformovanému pohledu na historii. A tak se etablovanými pravdami – každodenně přispívajícími k formování nové a nové, byť stále horší a horší legislativy s nesmírným vlivem na budoucnost – staly výroky o tom, jak odbory měly pozitivní vliv na hospodářský vývoj, jak došlo ke koncentraci výroby v rukou několika monopolistů, proti nimž se poté vytvořilo zákonodárství, které zabránilo jejich světovládě⁸¹, jak musely

⁸⁰Ibid. str. 8

⁸¹ Profesor Dominick Armentano ve svém díle přesvědčivě ukázal, že za vytvářením úřadů na potírání monopolů stály úzké parciální zájmy konkurenčních podniků a firem. Armentano uzavírá:

„Research has shown that it began with business interests wanting their competitors regulated. That is true for state-level antitrust. And if you go back into the origins of the Sherman Act, it is clear that less efficient petroleum competitors wanted to get a federal law to regulate the activities of the supposed petroleum trust. There is very little controversy about the Federal Trade Act of 1914: small business interests wanted a law that would come down on large businesses. That is why the law was written. The Robinson-Patman Act that came out of the Great Depression grew out of special-interest pleading. The U.S. Wholesale Grocers Association ended up writing the Act itself, and simply got Robinson and Patman to sponsor a law aimed specifically at A&P.

In short, there was no golden age of antitrust when monopolistic abuse was running rampant in a free market, and when government stepped in to guard the public interest. Antitrust law has always been legally

vznikat centrální banky, aby bránily vzniku inflace a podporovaly růst hospodářství,⁸² jak vládní výdaje vyléčily Velkou depresi, která vznikla v důsledku příliš volného kapitalismu,⁸³ a tak dále v nepřeberném množství podob.

Většina lidí by byla velmi překvapena, kdyby zjistila, že většina toho, co si myslí o určitých věcech, nejsou prověřená a uznávaná fakta, ale mýty, které vznikly z politických důvodů, a poté se rozšířily a díky lidem dobré vůle se z nich staly obecně rozšířené názory.⁸⁴

Není zde dostatek prostoru vyvracet jedno mylné tvrzení za druhým. K tomu bylo mnoha autory sepsáno velké množství literatury.⁸⁵ Na tomto místě se pouze spokojíme s tvrzením, že **pohled očima ekonomické historie ukazuje, že mnohé z tzv. neduhů kapitalismu, přestože byly tisíckrát opakovány a jejich odrazem je i současná podoba legislativy v mnoha zemích světa, nevycházejí z historických faktů a jsou produktem zpolitizovaného pohledu na historii.**

Je zajímavé pozorovat blízkost názorů a podobnost argumentace moderních bojovníků proti kapitalismu s klasickým pohledem koryfejí komunistického myšlení, kteří idealizováním (či přepisováním) minulosti začínali své útoky na existující společnost

ambiguous, theoretically untenable, and empirically unwarranted. And let us say we cannot establish that antitrust originated as special-interest law. The point is that it has been used as special-interest law. That is the way the law works in practice.” v Armentano, Dominick T.: “The Anatomy of Antitrust”, *The Austrian Economics Newsletter*, podzim 1998, str. 8–9

Podrobnější pojednání o problematice praktické i teoretické aplikace antimonopolního zákonodárství viz např.

Armentano, Dominick T.: *Proč odstranit protimonopolní zákonodárství*, Liberální institut, 2000

Armentano, Dominick T.: *Antitrust and Monopoly: Anatomy of a Policy Failure*, The Independent Institute, 1982

Armentano, Dominick T.: *Antitrust Policy: The Case for Repeal*, Mises Institute, 1999

Armentano, Dominick T.: *Antitrust Policy: „Reform or Repeal“*, Policy Analysis, č. 21, CATO Institute, 1982

Folsom, Burton Jr.: *Entrepreneurs vs the State, A New Look at the Rise of Big Business in America 1840–1920*, Young America’s Foundation, Reston, Virginia, 1987

Rothbard, Murray: *Man Economy and State*, Mises Institute, 1995

Kirzner, Israel: *Jak fungují trhy*, Liberální institut, 1998

Šíma, Josef: „Stát, monopoly a hrozba EU”, doslov k Armentano (2000)

⁸² Centrální banky začaly vznikat jako nástroj panovníka k jednoduššímu financování válek. Jelikož bylo stále obtížnější si vypůjčit (existovalo komoditní krytí peněz, což vytvářelo překážky jejich inflačnímu tištění), došlo k tomu, že byla vytvořena instituce, která získala monopol na emisi peněz. Více o procesu zestátnování peněz dále v textu v kapitole Centralizace.

⁸³ Viz například Rothbard, Murray: *America’s Great Depression*, Sheed and Ward, Inc., 1975

⁸⁴ Hayek, F. A.: *Capitalism...*, str. 9

⁸⁵ Folsom, Burton Jr.: *Entrepreneurs vs the State, A New Look at the Rise of Big Business in America 1840–1920*, Young America’s Foundation, Reston, Virginia, 1987

Pro metodologickou diskusi viz obzvláště 6. kapitolu „Entrepreneurs vs. The Historians”.

založenou na soukromém vlastnictví, dobrovolné směně a svobodném obchodu. Historická dezinterpretace kvality života dělníků v podání Bedřicha Engelse optikou dnešní situace je stále aktuální. Engels tvrdí, že před průmyslovou revolucí

dělníci žili poměrně spokojeně a vedli poctivý a pokojný život ve vší zbožnosti a bezúhonnosti. Jejich materiální zázemí bylo mnohem lepší než podmínky, v jakých žili jejich následovníci. Nemuseli pracovat přesčas, dělali jen to, co sami chtěli, a přesto si vydělali tolik, kolik potřebovali. Měli spoustu volného času na zdravou práci na zahradě či na poli, na práci, která pro ně byla zábavou. Kromě toho se mohli účastnit zábavy a her se svými sousedy a všechny tyto hry jako např. bowling, kriket, fotbal atd. přispívaly k jejich dobrému zdraví a síle. Lidé to byli většinou silní a dobře stavění a fyzickou kondicí se vůbec (nebo jen málo) nelišili od pracujících v zemědělství. Jejich děti vyrůstali na čerstvém vesnickém vzduchu a když už pomáhali v práci svým rodičům, bylo to pouze příležitostně. Otázka osmi či dvanácti hodin práce vůbec nepadala v úvahu.⁸⁶

Aby byl falešný obrázek krutosti kapitalismu a průmyslové revoluce úplný, stačí poté doplnit několik hororových scén ze života živočišního dělnictva na okrajích měst. Nebude na škodu na tomto místě představit pohled a metodu, která splňuje kritéria vědeckého zkoumání. Správná analýza by měla vypadat asi následovně: Za prvé je potřeba zdůraznit, že podmínky na vesnicích, ze kterých odcházeli lidé do měst, byly nesrovnatelně horší než podmínky dělnictva ve městech.

Venkovská chudoba z doby před průmyslovou revolucí byla něčím, co noví měšťtí filantropové nemohli chápat, protože se s tím nikdy nesetkali. Městskou chudobu, kterou měli možnost bezprostředně vnímat, tedy klasifikovali jako něco nového a nebývalého.⁸⁷

Průmyslová revoluce jako zosobnění zla kapitalismu je trnem v oku všech, kteří se nedokáží smířit s tím, že společenský systém založený na soukromém vlastnictví a dělbě práce je schopen nabídnout širokému okruhu lidí takovou kvalitu života, která byla ještě před pár lety dostupná pouze nejvyšším společenským vrstvám a nebo zůstávala nedostupnou i jim. Proto dochází k neustálému zdůrazňování hororových scén z doby velké migrace obyvatelstva do měst a tento obraz je dnes doplňován díky moderní

⁸⁶Engels, Friedrich: *The Condition of the Working Classes in England in 1844*, citováno podle Ashton, T. S.: „The Treatment of Capitalism by Historians”, v Hayek: F. A.: *Capitalism and the Historians*

⁸⁷Johnson, Paul: *Nepřátelé společnosti*, Rozmluvy 1999, str. 70

telekomunikační technice záběry velkého utrpení obyvatel tzv. rozvojového světa, kde je místo rozvrácenému hospodářství kvůli autoritativní režimům lokálních diktátorů, násilí a pošlapávání základních lidských práv dávána vina kapitalismu, který je naopak založen na úctě a respektování života a majetku.

Západní inteligence není prosta takovýchto nočních můr, které vznikají tím, že se silné pocity střetávají s malou znalostí skutečných faktů.⁸⁸

Za druhé je doložitelné, že vláda svým počínáním výrazně přispěla k zabrzdění nárůstu životní úrovně. O způsobech, jakými přispěl stát a vládní garnitury ke zpomalování společenského vývoje, k bránění hospodářskému rozvoji a rozvoji lidské kreativity jako základního atributu vedoucímu k vytváření nových příležitostí a zvětšování svobody volby, se člověk v literatuře příliš nedoče. Je to také proto, že k tomu je nutné, aby historici ovládali základy ekonomické vědy a mohli rozumět fungování trhů. Státní příspěvek k tomuto vývoji spočíval např. ve státní regulaci, v „boji“ státních orgánů proti lichvě, i když postupem doby přibývalo výjimek, kdy půjčování na úrok bylo dovoleno, nicméně až překonání tohoto reliktu středověku umožnilo masivní rozvoj bankovníctví a možnost používání zápůjčního kapitálu.⁸⁹

Je ironií osudu, že onen samotný zázrak, který nám do současnosti přinesl kapitalistický systém, dal vzniknout očekáváním, která se stále zvyšují a vedou k neuvěřitelně krátkozraké netrpělivosti, jež hrozí tím, že zničí systém, který umožnil existenci těchto očekávání. Má-li být tomuto zničení zabráněno, musí být zintenzívněno vzdělávání seznamující se skutečnými příčinami ekonomického rozmachu, a to v doposud nevídaném rozsahu.⁹⁰

K počáteční chybě vlády, jež se rozhodla bojovat proti Francii v zájmu legitimacy královské moci, se přidaly další omyly: obilní zákony, které se staly hlavní příčinou hladu a nezaměstnanosti, a zemědělské ochranářství, vinou kterého se obchodní podmínky obrátily proti výrobcům. Nový vládní systém sociální podpory pak místo léčby nemoc ještě zhoršil. Vládní omyly se také podepsaly na řešení dělnické bytové otázky ve městech i na venkově. Speenhamlandský systém chudinských dávek a zákony o trvalém bydlišti nejen zdržely výstavbu domů na venkově, ale dokonce

⁸⁸ De Jouvenel, Bertrand: „The Treatment of Capitalism by Continental Intellectuals“, v Hayek: F. A.: *Capitalism and the Historians*, str.94

⁸⁹ Více o problému lichvy a jejím dopadu na hospodářství viz např. *ibid.* str. 46–48.

Viz také Rothbard, Murray: *The History of Economic Thought*, Edward Elgar, 1995

⁹⁰ Hazlitt, Henry: *The Conquest of Poverty*, Foundation for Economic Education, 1973, str. 234

vedly k demolici chalup. Ve městech omezoval bytovou výstavbu chronický nedostatek stavebního dřeva, který vyvolala vláda rozsáhlým námořním programem a nesmyslně vysokými celními poplatky, jež uvalila na dovážené dříví.⁹¹

Jestliže byla města zasažena nemocemi, minimálně část odpovědnosti padá na legislativce, kteří tím, že uvalili daně na okna, zdražili cenu světla a vzduchu, a tím, že zdanili cihly a tašky, znesnadnili budování odpadů a kanalizace. Těm, kteří hovoří o hororových podmínkách, které byly způsobeny tím, že se často odpadní voda míchala s pitnou vodou, a přisuzují toto, stejně jako řadu ostatních děsivých scén, důsledkům průmyslové revoluce, by mělo být připomenuta zřejmá skutečnost, že bez ocelových trubek, které byly jedním z produktů průmyslové revoluce, by problém lidí, jež chtějí žít ve městech zdravým životem, nikdy nebyl vyřešen.⁹²

Znalost základních historických skutečností, která vyplývá ze znalosti základů ekonomické vědy, je fundamentálním předpokladem k pochopení hybných sil společenského pokroku a vyvrácení mnohých mýtů o fungování společnosti založené na soukromém vlastnictví, konkurenci a dělbě práce.

Výsledky masivního společenského rozvoje na sebe nedali dlouho čekat. V průběhu 19. století došlo např. v Británii, která touto zkušeností prošla jako první, k šestnáctinásobnému zvýšení mezd a spotřeby, což nemá v dějinách obdoby.⁹³ Všichni ostatní již z jejích zkušeností, vynálezů a výrobních metod mohli čerpat, a tak vývoj v těchto zemích se již nemusel potýkat se všemi nástrahami, které tento proces přináší. Cesta bouřlivého rozvoje byla vyšlapána a sledovat ji bylo pro všechny již mnohem jednodušší.

S touto základní skutečností se ale mnozí nemohou stále smířit. Podobně jako Bedřich Engels další a další autoři neustále propadají vizi idylické a bezkonfliktní společnosti minulosti, proti níž staví pokroucený obraz současnosti, aby tak popřeli veškeré přínosy kapitalismu. Dr. Nishan např. ve své knize hovoří o zlatém věku Británie, který nalézá na počátku 50.let, která neblaze proslula také tím, že v roce 1951 největší a zároveň poslední z pověstných londýnských smogů připravil o život asi 5000 lidí. To se od autora ale nedozvíme. Naopak popisuje téměř idylickou společnost,

⁹¹ Johnson, Paul: *Nepřátelé společnosti*, Rozmluvy 1999, str. 70

⁹² Ashton, T. S.: „The Treatment of Capitalism by Historians”, v Hayek: F. A.: *Capitalism and the Historians*, str. 52–53

⁹³ Johnson, Paul: *Nepřátelé společnosti*, Rozmluvy 1999, str. 71

kdy ještě auto a projektant nevtiskli našim městům a předměstím ohyzdný vzhled, kdy televize neuváděla člověka do polodebilního stavu až na šest hodin denně ...oblohu neprořezávala svišící letadla a vzduch nebyl zamořen výfukovými plyny. Lidé se mohli volně procházet ulicemi a povídat si, aniž by na sebe museli hulákat.⁹⁴

3.6 Důsledky růstu moderní společnosti

Samozřejmě, že rozvoj dělby práce jako zdroje rozvoje vede ke změně struktury výroby v jednotlivých zemích a regionech a že narůstá objem tzv. mezinárodního obchodu, což má dopady na řadu lidí a vyžaduje změnu jejich chování a zvyků. Přepřavování výrobků na velké vzdálenosti ovšem neznamená, jak se mnozí sociologové a filosofové domnívají, že dochází k nějakému plýtvání a bezdůvodnému převážení zboží „sem a tam“ a zbytečnému nárůstu nákladů spojených s touto přepravou. Technologický pokrok samozřejmě zvětšuje konkurenci pro tzv. tradiční výroby, ale umožňuje zároveň zvětšení životní úrovně pro široké společenské vrstvy. Historie nám přináší velké množství těchto případů a téměř vždy se ozývá stejný odpor těch, kterých se rozvoj nových technologií bezprostředně dotýká, nebo těch, kteří se označují za intelektuály a kteří nechápou koordinační schopnosti trhu a základní principy jeho fungování.⁹⁵ Flexibilní společenské struktury se ale s problémy jedné skupiny umějí vypořádat, a tak v konečném důsledku dochází k všeobecnému společenskému pokroku. Jako jeden z mnoha příkladů může sloužit vpád jihoamerického dovozu masa do Evropy poté, co nové konzervační metody umožnily poprvé přesun na velké vzdálenosti. Tento nový prvek mezinárodního obchodu ve své době představoval obrovskou změnu pro celý kontinent a sloužil jako velký impuls budoucímu hospodářskému rozvoji. V dnešní tzv. moderní společnosti by pravděpodobně podobná událost nastartovala silné politické procesy, které by ji s největší pravděpodobností zastavily (viz účinky Společné zemědělské politiky zemí Evropské unie). Tehdy se ale politika do hospodářského života tolik nevměšovala, a tak ekonomické systémy evropských zemí musely projevit svou flexibilitu ku prospěchu evropských spotřebitelů.

⁹⁴ Nishan, E. J.: *The Cost of Economic Growth*, Londýn 1967

⁹⁵ Pro vysvětlení základních principů fungování trhů viz např. Kirzner, Israel: *Jak fungují trhy*, Liberální institut, 1998 nebo

Zemědělství touto konkurencí trpělo, ale spotřebitel (konečný a poslední arbitř všech otázek týkajících se ekonomického vývoje) velmi získal.⁹⁶

Technologický pokrok hnaný konkurencí na všech stupních společnosti má na tomto procesu neocenitelný podíl. Dovoz levného masa přes půl světa, který byl uveden jako ilustrativní příklad změny podmínek obchodu, byl pouze jednou epizodou na této cestě. Růst hospodářství a zvětšující se životní standard není věcí samozřejmou. Až kapitalismus způsobil, že dnes růst a vysokou životní úroveň za samozřejmou bereme.

I když k tomu zcela jistě nedocházelo z charitativních důvodů, bylo to poprvé v dějinách, kdy jedna skupina lidí zjistila, že je v jejich zájmu použít ve velkém měřítku své příjmy, aby poskytly možnost získat nové výrobní nástroje, s nimiž pracovali ti, kdo si původně nebyli schopni obstarat dost pro své pouhé přežití.⁹⁷

Nové výrobní postupy a nové techniky financování výroby učinily kapitalismus velmi komplikovaným a provázaným systémem. To ještě zvýšilo snahu některých politiků a intelektuálů vnést „řád“ do tohoto „chaotického“ systému (často nazývaného „ekonomickou anarchií“), vypracovat komplexní plán hospodářské politiky, který by společnost řídil. Samozřejmě se našlo mnoho těch, kteří se proti těmto snahám postavili, a tito lidé byli okamžitě označeni za nepřátele pokroku. Všeobecné opovrhování těmi, kteří se staví proti nesmyslným megalománským politikám, jež mají povznést země na úroveň o jejíž výši má ponětí většinou pouze ten, kdo tyto politiky vyhlašuje, lze nacházet již ve *starém Římě*. V roce 301 n. l. vyhlásil Dioklecián všeobecný edikt, ve kterém pravil:

„Nekontrolovaná hospodářská politika je náboženstvím bezvěrců“ a nato vyhlásil mzdovou a cenovou regulaci, jejíž nedodržování bylo trestáno trestem smrti. Římský stát se tak poprvé přihlásil k promyšlené hospodářské politice – a ta byla špatná a samozřejmě nefungovala.⁹⁸

K úpadku mocného Římského impéria navíc silně přispěla snaha panovníka o znehodnocení peněz, což byl tehdy (a je až do současnosti) jeden z nejbezpečnějších způsobů, jak získat peníze k vedení válek nebo krytí ostatních vládních výdajů na úkor

Hazlitt, Henry: *Ekonomie v jedné lekci*, Liberální institut, 1999

⁹⁶ Mokyr, Joel: *The Lever of Riches, Technological Creativity and Economic Progress*, Oxford University Press, 1990, str. 141

⁹⁷ Ibid. str. 17

⁹⁸ Johnson, Paul: *Nepřátelé společnosti*, Rozmluvy, 1999, str. 25

obyvatelstva.⁹⁹ Paralely to nejsou nesmyslné a vypovídají mnoho o zdrojích poučení pro budoucnost. Konec konců platí i to, že v dobách upadajícího římského impéria (tak jako v mnoha případech dnes) „povýšení ve státní správě záviselo na schopnosti zvládnout květnatý dvorní styl imperiálních dekretů.“¹⁰⁰

⁹⁹ Viz např. Friedman, Milton: *Za vším hledej peníze*, Liberální institut, 1997

¹⁰⁰ Johnson, Paul: *Nepřátelé společnosti*, Rozmluvy, 1999, str. 47

4. Jedna vláda pro Evropu – lákadlo pro kolektivisty

[Historický prostor], kde se všichni lidé Západu cítí jako ve vlastním domě, ...se měří okruhem účinného a prodlouženého soužití. ...Jeden z největších omylů moderního myšlení ...spočíval v záměně společnosti za sdružení, jež je zhruba jejím opakem. Společnost se neustavuje dohodou rozumných vůlí. Naopak, každá dohoda vůlí předpokládá existenci společnosti, lidí žijících spolu, a dohoda tu může spočívat pouze v upřesnění jedné či druhé formy tohoto soužití v předem existující společnosti. Idea společnosti jako smluvního, a tudíž právního shromáždění, je tím nejnerozumnějším pokusem, při němž se vůz zapřáhá před volské spřežení. Chtít, aby právo řídilo vztahy mezi bytostmi, které předem nežijí ve skutečné společnosti, mi připadá totožné s velice zmatenou a směšnou představou o tom, co právo je.¹⁰¹

V této kapitole je krátce zachyceno několik myšlenkových směrů, které jsou na první pohled velmi odlišné, nicméně v otázce ustavení jedné evropské vlády – v otázce politické centralizace Evropy jsou zajedno. Zdůrazňujeme, že tato shoda nedělá z těchto myšlenkových směrů spojení. Naopak, mnohdy jako v případě Panevropského hnutí a fašismu byly nepřáteli doslova na život a na smrt.

4.1. Meziválečné snahy o sjednocení Evropy – Panevropské hnutí

První světová válka a rozpad tradičního evropského bezpečnostního systému, jenž nesl své plody po většinu 19. století, způsobil nárůst zájmu o myšlenku evropské integrace. Mnoho intelektuálů a politiků došlo totiž k přesvědčení, že mnohost a jinakost nutně přináší nedostatečný řád a vede k válkám. Proto vznikl plán Evropské celní unie, proto se do programů politických stran dostal bod, který hovořil o nutnosti jednotné Evropy. Nejsilnějším zdrojem myšlenky sjednocené Evropy bylo ale v meziválečném období Panevropské hnutí, které na svou stranu získalo i řadu předních politiků té doby. Pro českého čtenáře může být zajímavé, že čelní osobností a zakladatelem tohoto hnutí byl šlechtic, syn rakouského diplomata a Japonky, Richard hrabě Coudenhove-Kalergi, který se narodil v Ronspergu (Poběžovicích – vesnici na Šumavě).

¹⁰¹ Gasset, José Ortega y: *Evropa a idea národa*, Mladá Fronta, 1993, str. 29

Podnětem k vybudování Panevropy byla hraběti Coudenhove-Kalergimu, jak sám uvádí, kniha nositele Nobelovy ceny míru Alfreda H. Frieda *Pan-Amerika*, která vyšla v Curychu roku 1910. V této knize vyzývá Fried k vytvoření „Pan-Evropy” podle amerického vzoru. Další zmínku o Pan-Evropě lze nalézt v článku Berthy von Suttnerové (rozené Kinské), která pocházela také z Čech, jež napsala v časopise *Die Friedenswarte* (založeném v roce 1912 právě Friedem) a vyzvali k založení „Panevropské unie”. Coudenhove poprvé píše o Panevropě v roce 1921 v článku „Češi a Němci”, kde píše o potřebě tolerance mezi Čechy a Němci a možném použití tohoto způsobu soužití na teritoriu celé Evropy. Skutečný ucelený návrh projektu Pan-Evropy sepisuje Coudenhove o rok později v článcích „Vysvobození Evropy” a „Projekt Panevropy”, který publikoval 17. listopadu 1922, v den svých 28. narozenin. Poté se na jaře 1923 odebral na zámek Würting, svůj program rozpracoval do knižní podoby a založil politické hnutí. Vize jednotné Evropy měla nejen vytvořit prostředí pro mírovou spolupráci evropských zemí, ale také vytvořit silné uskupení proti ruskému komunismu. (Panevropa nezahrnovala ani Anglii.) Jedině vnější hranice mají mít smysl. Hranice uvnitř Evropy, které jsou předmětem tolika sporů mezi evropskými národy, se již neměly posouvat, ale zrušit. Malé národní státy měly představovat čirý anachronismus a měly se sjednotit do většího celku. Coudenhove píše: „Korunovací panevropského úsilí by byl vznik Spojených států evropských podle vzoru Spojených států amerických”, přičemž vyzdvihoval decentralistické prvky federace po způsobu Švýcarského spříseženství.

Činnost Panevropské unie, která měla sídlo ve Vídni, se do roku 1925 omezovala na Rakousko a Německo. Aby se vyhnula obviněním, že jí jde o revizi výsledků války, rozšířila posléze svou působnost i do ostatních zemí a Coudenhove jako představitel hnutí se rozjel po přednáškových turné po celém světě. K panevropské myšlence se začalo přidávat stále více předních politických představitelů. Ministerský předseda Francie Herriot se jako první činný evropský politik přihlásil k myšlenkám Panevropy a uskutečnění Spojených států evropských označil za své veliké přání. Diskuse na toto téma se vedla v německé parlamentu a byli to němečtí socialisté, kteří ve svém Heidelberském programu z roku prohlásili: „SPD podporuje vytvoření evropské hospodářské jednoty,

jejíž potřeba se z ekonomických důvodů stala nutnou, a tedy vytvoření Spojených států evropských.”¹⁰²

V roce 1926 se ve Vídni konal 1. panevropský kongres, kde byl Coudenhove zvolen mezinárodním prezidentem.¹⁰³ O rok později byl čestným prezidentem mezinárodní Panevropské unie jmenován francouzský ministr zahraničí Briand, který 5. září 1929 ve svém projevu prohlásil, že je pro zřízení „určité formy federace” evropských národů. Německý kancléř Stresemann ve své odpovědi na tento výrok prohlásil: „Se vši rozhodností odmítám politické myšlenky zaměřené proti jiným světadílům, jakož i vše, co by mohlo vyhlížet jako hospodářská autarkie Evropy.”^{104, 105}

V únoru 1930 předkládá Coudenhove svůj „Návrh panevropského paktu”, který je jeho jediným vlastním návrhem ústavy. Panevropská unie uskutečnila ještě několik sjezdů a varovala před komunismem z Ruska i nacismem z Německa. To způsobilo odchod některých levicových intelektuálů (Heinrich Mann, Kurt Hiller) a vyvolalo nenávisť ze strany nacistů. Jakmile se Hitler dostal k moci, byla Panevropská unie rozpuštěna a panevropská literatura zakázána. Činnost hnutí se přesunula do Spojených států.

S postupnou porážkou nacismu a fašismu se šířily po Evropě i panevropské myšlenky a začala vznikat řada hnutí a časopisů, které je prosazovaly (*United Europe Movement* nebo *Union européenne des Federalistes*, *Evropská parlamentní unie*). Coudenhove byl také přizván, aby připomínkoval Churchillův slavný curyšský projev, jenž je považován za zlom ve vývoji myšlenky jednotné Evropy.

¹⁰² Podle Laughland, John: *The Tainted Source, The Undemocratic Origins of the European Idea*, str. 120

¹⁰³ V lednu 1926 vznikl také Americký kooperativní výbor Panevropské unie, který měl zajistit příznivý postoj USA pro toto hnutí.

¹⁰⁴ Citováno podle Posselt, Martin: doslov ke knize Coudenhove-Kalergi, Richard N.: *Pan-Evropa*, Panevropa Praha, s. r. o., 1993, str. 112

¹⁰⁵ Ludwig von Mises dokumentuje právě na příkladu Stresemanna, jaké následky měla byrokratizace německého vzdělávacího systému na kvalitu univerzitního vzdělávání a ekonomie obzvláště. Mises píše: „It is amazing that Stresemann’s doctoral thesis dealt with the conditions of the bottled beer trade in Berlin. Under the conditions of the German university curriculum this meant that he devoted a considerable part of his university work to the study of the marketing of beer and of the drinking habits of the population. This was the intellectual equipment that the glorified German university system gave to a man who later acted as the Reich’s chancellor in the most critical years of German history.” Podle Mises, Ludwig von: *Bureaucracy*, Center for Futures Education, 1944, str. 86

4.1.1 Přínos panevropského myšlení

Myšlení zastánců Panevropy se ubíralo správným směrem. Byla jim zřejmá nutnost míru, harmonie a svobody pro rozkvět evropského kontinentu. Vyvolávalo v nich hrůzu, když si uvědomili, kolik krve se prolilo v Evropě kvůli posunům hranic o pouhých několik kilometrů. Řešením tohoto problému ale není administrativní zrušení jedněch hranic a vytvoření hranic jiných, jak si Panevropané představovali. Správné řešení spočívá v nastolení takové situace, aby národní hranice nepředstavovaly překážku života pro lidi v jejich blízkosti. Proto je třeba omezit moc státu. Moc státu vytvářet překážky mezi lidmi. Lidé a jejich političtí reprezentanti musí pochopit, že jejich zájmy nejsou v rozporu se zájmy jiných národů a jejich myšlení nesmí ustrnout na bodě, kdy se začnou domnívat, že hranice se mohou rušit pouze tehdy, když se jiné vytvoří – když tedy údajná škoda plynoucí z odstranění jedněch hranic bude menší než údajné přínosy z vytvoření hranic nových.

Nejde tedy snad o to, aby národy nahradily šovinismus zaměřený na vlastní národ šovinismem zaměřeným na větší okruh, nýbrž aby poznaly, že každý druh šovinismu je nesprávný a že je nyní třeba nahradit staré militaristické prostředky mezinárodní politiky novými mírovými prostředky, jež se zaměřují na společnou práci, a nikoli na vzájemné válčení.¹⁰⁶

Nechme i nadále promlouvat von Misesa, který přesně identifikuje slabá místa panevropské myšlenky.

Vše se nejlépe ujasní, když bereme v úvahu obchodně-politickou stránku, jež hraje rozhodující úlohu ve všech těchto projektech. Jak se dnes věci mají, můžeme přesvědčit Bavora, aby považoval za správné, když se mu nákup nějakého zboží zdáží jen kvůli tomu, aby byla – třeba v Sasku – chráněna německá práce. Doufejme, že se jednou podaří ho přesvědčit, že všechny snahy o obchodně-politickou autarkii, a tudíž veškerá ochranná cla jsou neúčelná a nesmyslná, a že se proto musí zrušit. Nikdy se však nepodaří přesvědčit Poláka nebo Maďara, aby uznal za správné, že má zaplatit za nějaké zboží vyšší než světovou cenu, aby Francie, Německo nebo Itálie mohly provozovat ve svých zemích výrobu tohoto druhu. Politiku ochranných cel lze tedy opřít o pocit národní sounáležitosti a nacionalistickou teorii neslučitelnosti zájmů jednotlivých národů, neexistuje však podobný ideologický základ pro vybudování

¹⁰⁶ Mises, Ludwig von: *Liberalismus*, Liberální institut, 1998, str. 117

systemu ochranné politiky v unii států. Je zjevným nesmyslem rozbít stále více se vytvářející jednotu světového hospodářství na malé, pokud možno soběstačné národní hospodářské regiony. Ale dnes nelze překonat nacionalistickou politiku uzavírání se tím, že se nahradí politikou uzavírání se do většího státního útvaru, jenž slučuje různé národy do politické unie. Jediné, co může překonat politiku ochranných cel a autarkistické snahy, je poznání jejich škodlivosti a nabytí porozumění pro solidární zájmy všech národů. Když se prokázalo, že rozštěpení jednoty světového hospodářství na malá soběstačná území je škodlivé, vyloučí se z toho nutný závěr, že je třeba přejít ke svobodnému obchodu.

Hnutí za vytvoření státních unií se zrodilo ze správného poznatku o neudržitelnosti veškeré šovinistické nacionalistické politiky. Ale to, čím je chce nahradit, je neproveditelné... A kdyby bylo dokonce možné dosáhnout cíle panevropského hnutí, nebyl by svět ani o vlásek lepší. Boj spojené kontinentální Evropy proti velkým světovým mocnostem mimo její území by nebyl o nic méně zákonný než boj evropských států mezi sebou.”¹⁰⁷

Panevropským myšlenkám z výše uvedených důvodů nelze upřít ušlechtilé cíle a pohled správným směrem. Při důsledné snaze o dosažení hlavního cíle, který si panevropské hnutí kladlo – zajištění míru a vytvoření prostoru pro rozvoj evropského kontinentu – však musí člověk učinit ještě další krok. Aplikovat univerzálně panevropský model odstraňování umělých překážek mezi lidmi. Zároveň je nutné přiznat panevropskému způsobu budování evropské federace zdola (po vzoru Švýcarska) řadu předností oproti centralizované vizi Evropy, kterou známe z poválečné zkušenosti od „otců zakladatelů” Evropské unie.

4.2. Z historie plánů na vybudování jednotné Evropy – fašismus

V mírové Evropě organizované jako jednotný celek najdou všechny evropské státy své náležité a zasloužené místo.¹⁰⁸

Jsem přesvědčen o tom, že za padesát let již nebudou lidé uvažovat v intencích zemí.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Ibid. 118–9

¹⁰⁸ Karl Megerle, který se pod Ribbentropovým vedením zabýval šířením informací, uvádí tuto myšlenku v memorandu *Evropská témata*, které bylo napsáno pravděpodobně na podzim roku 1941, přetištěno

Názory o nevyhnutelnosti vybudování společné Evropy zaznívají, jak jsme již částečně ukázali, od nepaměti. Na intenzivně propagovanou a rozpracovanou vizi jednotné Evropy jsme si ovšem museli počkat až do 20. století. Mnohým politikům se zalíbila myšlenka další politické centralizace, která by vedla ke kumulaci další moci rozhodovat o životech a majetku ostatních lidí na úrovni jim ještě vzdálenější a stala se tedy mocí méně kontrolovatelnou. Proto se začali uskutečněním této myšlenky intenzivně zabývat a k propagaci jednotné Evropy začali využívat prostředky státní propagandy. Prvním argumentem, který je vždy předložen široké veřejnosti, je argument bezpečnosti a nutnosti integrace, aby již nikdy nedošlo k válečným půtkám.¹¹⁰ Druhým je vždy argument ekonomické výhodnosti odstranění překážek obchodu a (hlavně!) jednotného řízení přímých státních redistribučních systémů (společná fiskální politika, daňová harmonizace) a společné řízení systémů nepřímé redistribuce bohatství (společná inflační politika neboli systém jedné centrální banky). Nelze tvrdit, tak jak to mnozí propagátoři Evropské unie činí, že intenzivní snaha o evropskou integraci včetně mohutné propagandy začala až po krveprolití 2. světové války, kdy si evropské národy uvědomily, že budoucí válce předejde pouze snaha o hledání způsobů evropské integrace.

Jeden příklad za všechny. První věta kapitoly „Evropský integrační proces, jeho etapy, formy a instituce“, uvedené v knize *Co je to, když se řekne Evropská Unie*, praví:

O hospodářské integraci se začalo v Evropě mluvit až po 2. světové válce...¹¹¹

Jedná se o zřejmý historický omyl, i když je zcela pochopitelné, že se dnešním populizátorům EU nechce příliš hovořit o tom, že propracované myšlenky zavedení společné evropské měny, společných evropských politik (včetně zemědělské a dopravní)

v Lipgens, Walter (ed.): *Documents on the History of European Integration*, De Gruyter, Berlín a New York, 1985, str. 95

¹⁰⁹ Goebbels, Joseph: „Das Europa der Zukunft“, projev pro české novináře, 11. září 1940, přetištěno v Lipgens, Walter (ed.): *Documents on the History of European Integration*, De Gruyter, Berlín a New York, 1985, str. 73

¹¹⁰ Válka se s rostoucí mocí států stala válkou totální, tj. válkou, jejímž výsledkem bylo vymýcení celých států či etnik. Viz Hoppe, Hans-Hermann: „Soukromé poskytování obrany“, v Šíma, Josef (ed.): *Právo a obrana jako zboží na trhu*, Liberální institut, 1999

Mises, Ludwig: *Omnipotent Government, The Rise of the Total State and Total War*, Libertarian Press, 1985

Denson, John V.: *The Costs of War*, Transaction Publishers, New Brunswick a Londýn, 1997

¹¹¹ Urban, Luděk: „Evropský integrační proces, jeho etapy, formy a instituce“ v kolektiv autorů: *Co je to, když se řekne Evropská Unie*, Centrum pro demokracii a svobodné podnikání z prostředků programu PHARE Evropské komise, Praha, prosinec 1997

byly seriózně diskutovány mnohými teoretiky pod záštitou fašistické německé vlády. Nechceme-li ovšem zamlčovat jakkoli nepříjemnou historickou pravdu, pak nelze jinak, než fašistům tento primát přiznat. V textu této kapitoly se dále zmíníme o řadě konferencí a teoretických prací, které tyto myšlenky rozpracovávali a zmíníme i úlohu a podobu tehdejší europagandy, která nebyla nepodobná současné europagandě přicházející z Bruselu.

Myšlenka jednotné Evropy přitahovala i během 30. a 40. let mnohé politiky, kteří zastávali názor, že jinakost produkuje chaos a z vybudování jednotné Evropy si tak učinili svůj program.

Nejen nacisté, ale také fašisté a kolaboranti mnoha evropských zemí velmi využívali evropskou ideologii k ospravedlnění své agrese. Nacisté, vichisté, italsí fašisté a ostatní strávili řadu válečných let (stejně jako oni a jejich duchovní otci ve 30. letech) – připravováním sofistikovaných programů evropské ekonomické a politické integrace¹¹²

Fašisté si plně uvědomovali ekonomické výhody celoevropské hospodářské spolupráce a také nutnou míru pravomocí centrální vládní autority, která by v jejich zájmu celoevropské věci spravovala. Pro stát založený na silné centrální moci představovala tato vize lákavou alternativu uspořádání evropských věcí. Samozřejmě si přední fašističtí politici také uvědomovali důležitost propagandy (ve které byli mistry), jež měla lidem v ovládaných státech vysvětlit, že celá myšlenka vyrůstá z vědomí existence národních kultur a respektu k nim, ale přiznává jistou váhu existenci jistých vyšších evropských zájmů. Ty mohou být naplňovány pouze při opuštění politik „národní sobeckosti“ a vytvoření vládní moci na vyšší než národní úrovni.

Dávny *eurospeak* fašistů je k nerozeznání od pozdější europagandy:

Tato nová morálka uvnitř evropské rodiny národů ...musí rovněž předpokládat, či dát vzniknout postojům odrážejícím společné zájmy národů Evropy, co se týče jejich politických a kulturních záležitostí. Společný zájem Evropy musí mít přednost před sobeckými národními zájmy.¹¹³

¹¹² Laughland, John: *The Tainted Source, The Undemocratic Origins of the European Idea*, Warner Books, 1997, str. 12

¹¹³ Daitz, Werner: *Der Weg zur Volkswirtschaft, Grossraumwirtschaft und Grossraumpolitik, Zentralforschungsinstitut fuer nationale Wirtschaftsordnung und Grossraumwirtschaft*, Dráždany, 1943, přetištěno v Lipgens, str. 113

Rakouský ministr vnitra z roku 1938 Arthur Seyss-Inquart, který se poté stal protektorem v okupovaném Nizozemsku zformuloval evropskou myšlenku – jako by byla převzata z projevu Jacquese Delorse – následovně:

Myšlenka nové komunity, jež přesahuje koncept národního státu, přemění životní prostor, jenž nám byl dán historií do nového duchovního rozměru. ...Nová Evropa solidarity a spolupráce mezi lidmi, Evropa bez nezaměstnanosti, ekonomických a měnových krizí, Evropa plánování a dělby práce, jež má k dispozici nejmodernější technologie a společně vybudovaný systém obchodu a dopravy pokrývající celý kontinent, bude stát na pevných základech a jakmile budou odstraněny národní ekonomické překážky, bude ji čekat rychle se zvyšující prosperita.¹¹⁴

Všechny základní myšlenky, jež údajně vznikly až v pozdějších letech (a daly vzniknout tzv. evropskému ideálu, viz kapitolu 6), jsou v tomto krátkém citátu obsaženy: historie vyústila ve vytvoření nového útvaru, který bude již nadále prost starých neduhů jako je nezaměstnanost a měnové krize a lidé tohoto kontinentu, kteří si budou blíže než kdy předtím, budou ve světě bez celních bariér a při koordinaci výzkumu a rozvoje vědy směřovat k prosperitě a plnému rozkvětu lidské osobnosti, kultury a umění. Jediné, co k tomuto ideálu prý chybí je centrální vláda, která by se o vše potřebné postarala.

Podobně jako dnešní propagátoři jednotné Evropy se i fašističtí propagandisté oháněli myšlenkou, že jakmile bude vytvořena jednotná Evropa, vymizí důvod k válkám na evropském kontinentu a zavládne věčný klid a mír. Zde je jeden příklad:

Napětí a nedůvěra mezi národy ztratí v Evropě organizované na federálním základě svůj význam. Světový politický vývoj spěje nevyhnutelně k vytváření větších politických a ekonomických jednotek.¹¹⁵

Teoretikové jednotné Evropy netvořili pouze malou skupinu v Německu, ale nacházeli se po celé Evropě, například mezi italskými fašisty. Camillo Pellizi, který působil jako editor časopisu *Civiltà Fascista*, byl po vylovení spojenců v Itálii kontaktován členy *Movimento Federalista Europeo*, kteří chtěli dále rozpracovávat z nefašistických pozic myšlenku společné Evropy. Požadovali, aby se s nimi podělil o výsledky své práce o evropské integraci. Svou základní ideu formuloval takto:

¹¹⁴ Seyss-Inquart, shromáždění Auslandsorganisation Nacistické strany, 26. července, 1940, přetištěno v Lipgens, str. 72

¹¹⁵ Megerle Karl: „Positive Themes for Press and Propaganda,” 27. srpna 1941, přetištěno v Lipgens, str. 89

Jakmile usekneme hlavu d'áblu, tj. zbavíme se konceptu státní suverenity, nebude již vznikat problém hierarchie mezi státy, minimálně ne ve své obvyklé podobě. K tomu ale nemusí dojít najednou. Lze toho dosáhnout nepřímo, tj. vytvořením mezistátních evropských organizací, jež se budou starat o jisté společné zájmy (směnné kurzy, dopravní systém, zahraniční obchod, atd. a také o obranu a kolonie).¹¹⁶

Opět vidíme, že myšlenky, které se od konce 50. let začaly realizovat, nebyly v Evropě pod fašistickou kontrolou neznámé.

Podobně vůdce *Britské fašistické unie (British Union of Fascists)* sir Oswald Mosley pokračoval i po válce v tvrdé práci pro evropskou integraci. V roce 1953 založil časopis s názvem *The European* a v roce 1958 publikoval knihu *Europe: Faith and Plan – A Way Out from the Coming Crises and an Introduction to Thinking as a European*. V této knize najdeme následující pasáže, které mají zdůvodnit nutnost integrace Evropy, jež je údajně ohrožována a ničena obchodem na světovém trhu. Vidíme zde ve skryté formě, že evropskou propagandou tolik rozehrávaný anti-amerikanismus, který je samozřejmě schováván za ochranu evropského spotřebitele, je věcí, která má své historické kořeny a není v Evropě ničím novým:

malé národy jsou závislé na zahraničních dodávkách surovin pro svou výrobu. Jsou nuceny platit za tyto dodávky vývozem, jež se musí prosadit v konkurenci na světovém trhu za podmínek, na které tyto státy nemají žádný vliv. ... Potřebujeme proto uzavřený systém, abychom mohli být nezávislí na světových cenách, ale uvnitř oblasti lze zachovat svobodnou ekonomiku.¹¹⁷

Výroky dalšího z fašistických úředníků ministerstva zahraničních věcí dokazují, že dnes tolik známé úvahy o historické zákonitosti a determinovanosti integrované Evropy a nutnosti její unifikace nebyly cizí ani fašistické vizi Evropy, stejně jako nejsou cizí jejím dnešním propagátorům:

dělba práce do malých a drobných národních ekonomik a systémů komunikace je překonaná. Nechceme již žádné pasy a víza. Všeobecná prosperita Evropy přinese prosperitu a ekonomickou bezpečnost všem svým členům... Již se ukázalo, že

¹¹⁶ Pellizi, Camillo: dopisy Ugoberto Alfassio-Grimaldimu, 12. srpna a 4. září 1943, přetištěno v Lipgens, str. 195

¹¹⁷ Mosley, Oswald: *Europe: Faith and Plan – A Way Out from the Coming Crises and an Introduction to Thinking as a European*, Washburn and Sons, Londýn, 1958, str. 39–40.

sjednocování Evropy představuje nevyhnutelný vývoj v souladu s železnými zákony dějin.¹¹⁸

Ani holandský fašismus nezůstával stranou. Přispíval k rozvíjení myšlenky tzv. solidarity, kterou je myšleno přerozdělování na celoevropské úrovni s cílem financovat státní výdaje do infrastruktury, což je v Evropě 2. poloviny 20. století nazýváno společnou dopravní politikou. Takovéto pojmání solidarity bylo i kdysi jedním z hlavních argumentů ve prospěch evropské integrace. V tomto duchu vůdce holandských fašistů prohlásil:

V ekonomii i komunikacích spěje vývoj k vytváření větších celků. Po staletích separatismu a decentralizace přichází znovu doba, kdy si jsou evropské národy vědomy potřeby solidarity.¹¹⁹

Sám německý šéf propagandy Joseph Goebbels se intenzivně věnoval diskusi o evropských otázkách. Ve svém projevu *Das Europa der Zukunft*, nezapomněl připomenout, nám lidem žijícím na sklonku 20. století, známou myšlenku o vzniku problémů, které je třeba řešit na vyšší než národní úrovni, z čehož má plynout nutnost integrované Evropy, aby mohla na tyto nové problémy vyvolané rozvojem technologií (dnes říkáme globalizací) uspokojivě reagovat. Odstraňování bariér, tj. umělých hranic mezi národy, má posloužit jako lákavá perspektiva a hmatatelný výsledek celého tohoto procesu.

Zatímco si evropské národy uvědomují stále zřetelněji, že mnohé problémy mezi námi jsou pouhými rodinnými sváry v porovnání s velkými problémy, jež je třeba dnes řešit mezi kontinenty. ...Znamená to pro vás, že jste se již stali členy velké Říše, která je připravena k reorganizaci Evropy, k odstranění překážek, jež oddělují evropské národy, aby pro ně již nadále bylo jednodušší se vzájemně setkávat.¹²⁰

Na systematickosti příprav německých politiků dosáhnout ve sjednocování Evropy hmatatelných výsledků ukazuje vytvoření plánu na nový řád v Evropě, který je datován 22. června 1940, kdy Goering vydal příkaz k zahájení projektu vedoucího k „rozsáhlému ekonomickému sjednocení Evropy.“ Zmiňoval vytvoření pevných směnných kursů mezi měnami jednotlivých zemí a markou, zrušení celních bariér v Evropě, potřebu zvýšit vyjednávací sílu v obchodních vztazích vzhledem k ostatním zemím vně tohoto uskupení

¹¹⁸ Megerle Karl: „Positive Themes for Press and Propaganda“, přetištěno v Lipgens, str. 95

¹¹⁹ Mussert, Anton Adriaan: „The Dutch State in the New Europe“, srpen 1942, přetištěno v Lipgens, str. 98

¹²⁰ Goebbels, Joseph: „Das Europa der Zukunft“, přetištěno v Lipgens, str. 75

a ochranu zemědělství.¹²¹ Krátce na to úředníci ministerstva zahraničí vypracovali plán budoucí kontinentální ekonomiky, ve kterém byly navrhovány jako alternativy preferenční cla, celní unie, celní a měnová unie nebo hospodářská unie.¹²²

I Adolf Hitler se vyslovil pro dnes tolik populární „evropskou myšlenku“ harmonizace systémů práva (!) evropských zemí a nutnost konvergence jednotlivých státních politik v jednotný systém, který je vlastní všem obyvatelům *společného evropského domu*.

Evropské národy tvoří v tomto světě jednu rodinu. ...Není příliš rozumné předstávat si, že v takovémto přeplněném domě, jakým Evropa je, je možné, aby si komunita národů zachovala dlouhodobě různé legální systémy a různé koncepty práva.¹²³

V roce 1942 se konala v Berlíně konference, kterou pořádala *Unie německých průmyslníků a podnikatelů* spolu s *Ekonomickou univerzitou* a která nesla název *Europäische Wirtschaftsgemeinschaft*. Je pozoruhodné, uvádí někteří autoři,¹²⁴ že přes to, že na této konferenci vystupovali i mnozí ministři, je její existence velmi často opomíjena i v detailně zpracovaných studiích o fašistické propagandě. Témata této konference jsou jako vystřižená z programu jakékoli dnešní konference zabývající se problematikou EU. Mezi názvy příspěvků čteme např.: „Ekonomická tvář nové Evropy“, „Vývoj směrem k Evropskému hospodářskému společenství“, „Evropské zemědělství“, „Evropská průmyslová ekonomika“, „Nezaměstnanost v Evropě“, „Problémy evropské dopravy“, „Otázky evropské měny“, „Smlouvy o evropském obchodu a hospodářství“, „Základní otázka – Je Evropa geografickým konceptem nebo politickou skutečností?“, atd. Je pozoruhodné, že v otázce měnové unie uvedl profesor berlínské ekonomické univerzity Horst Jecht, že její zavedení je předčasné, neboť by omezilo nezávislost dotčených zemí.

Na podzim roku 1942 vyústil německý zájem o ideu Evropy ve vytvoření *Evropského výboru*, který tvořili významní úředníci ministerstva zahraničních věcí a *Institutu pro studia zahraničních zemí*. Z iniciativy tohoto výboru vznikl plán vytvoření evropské

¹²¹ Lippens, str. 57–8

¹²² Memorandum pro ministra zahraničních věcí z 1. června 1940, přetištěno v Lippens, str. 61

¹²³ projev v Reichstagu, 7. března 1936

¹²⁴ Laughland, John: *The Tainted Source, The Undemocratic Origins of the European Idea*, Warner Books, 1997, str. 30

konfederace, která by vykonávala řadu činností, jež byly doposud vykonávány národními vládami. Ribbentrop 21. března 1943 píše ve své nótě:

Jsem toho názoru, jak jsem již navrhoval Führerovi ve své předchozí zprávě, že bychom měli v nejbližším možném termínu, jakmile dosáhneme výrazného vojenského úspěchu, vyhlásit v poměrně konkrétní podobě evropskou konfederaci.¹²⁵

Ribbentrop hovořil o dále o společném osudu evropských národů, o nutnosti zabránit dalšímu vypuknutí války a odstranění bariér mezi národy.

V červnu 1943 byl zveřejněn další pro-evropský dokument nesoucí název *Základní prvky plánu na vytvoření Nové Evropy*. V kapitole „Ekonomická organizace Evropy“¹²⁶ je předvídáno mnoho z toho, co se stalo každodenní součástí práce evropských úředníků o mnoho desetiletí později. Nalézáme zde princip preferenčního zacházení s evropskými státy na úkor států neevropských, zmínky o evropské celní unii, evropském zúčtovacím centru a stabilních směných kurzech s cílem vytvořit měnovou unii, diskusi o harmonizaci podmínek na trhu práce, harmonizaci sociálního zákonodárství a mnohé jiné.

Opakovaně zaznívá také myšlenka společného budování infrastruktury, která spolu s odstraněním překážek obchodu sníží náklady na dopravu a přispěje ke konkurenceschopnosti evropského zboží, což je něco, co by současný komisař pro dopravu, neúspěšný britský politik Neil Kinnock, nemohl nepodepsat. Citujme alespoň pár vět:

Celní překážky, které stojí v cestě nárůstu obchodu mezi členy této Konfederace, by měly být rychle odstraněny. ...Podle jednotného plánu bude vybudován vnitroeurovský systém komunikací – železnic, dálnic, vodních cest a leteckých cest..¹²⁷

Dokument dále uvádí, že v jednotné Evropě nesmí docházet k dominanci jednoho národa nad druhým, ale že jde o „vzájemný vztah založený na důvěře a loajalitě, která nahradí imperiální metody minulého období“. V podobném duchu můžeme na jiném místě číst o

¹²⁵ Ribbentrop, Joachim von: „European Confederation“, 21. března 1943, přetištěno v Lipgens, str. 122–3

¹²⁶ Frohwein, Hans: „Basic Elements of a Plan for the New Europe“, 7. června 1943, přetištěno v Lipgens, str. 137

¹²⁷ Renth-Fink, von: „Note on the Establishment of a European Confederation“, přetištěno v Lipgens, str. 138

nutnosti decentralizace v Nové Evropě, neboť „Evropa nesmí být centralisticky řízena, ale její správa musí být prováděna na principu decentralizace”.¹²⁸

Samozřejmě teoretikové jednotné Evropy nezapomínají ani na myšlenku udržování národních a regionálních specifik při zajištění společných evropských zájmů a bezpečnosti:

Jejich jednota musí být tak pevná, aby již nikdy nemohlo mezi nimi dojít k válce a aby mohly být společně ochráněny vnější evropské zájmy. Zároveň si musejí evropské země zachovat svobodu a nezávislost, aby se mohly vypořádat se svými odlišnými problémy, národními úkoly, a splnit tak radostně a kreativně své konkrétní funkce uvnitř většího společenství. Síla a bezpečnost Evropy nezávisí na nařízeném a nuceném podřízení jedné evropské země zemi druhé, ale na jednotě všech. ...Evropský problém může být řešen pouze na federálním základě, ke kterému se evropské státy přihlásí svobodně ze své vůle, jež bude vycházet z uznání nutnosti sjednocení suverénních států. Toto společenství lze označit za evropskou konfederaci.¹²⁹

4.2.1. Geopolitika jako moderní teorie mezinárodních vztahů

Na území fašistického Německa lze také umístit vznik do současné doby moderní teorie mezinárodní politiky, kterou je geopolitika. Mezi zakladatele této teorie patří Karl Haushofer, jehož díla jsou uznávána světovými teoretiky jako základ jedné ze škol mezinárodních vztahů řadících se k tzv. realismu v mezinárodní politice, i když se obvykle připojuje, že geopolitika „je i snadno politicky zneužitelná, jak se to stalo v nacistickém Německu, kde práce geopolitika K. Haushofera posloužily k vědeckému zdůvodnění nezbytnosti expanze pro získání *životního prostoru*.”¹³⁰ Zastánci geopolitiky byli velmi proevropští, ve smyslu akcentu na společnou evropskou zahraniční politiku a jednotný evropský obranný systém, neboť jednotnou Evropu – evropský prostor – viděli jako nutnou protiváhu ostatním prostorům – světovým velmocím (USA, Rusku či Sovětskému svazu, Japonsku) – a její rozdrobení na malé státy shledávali protikladným

¹²⁸ Daitz, Werner: „Lebensraum und Gerechte Weltordnung, Grundlagen einer Anti-Atlantikcharta”, *Ausgewählte Aufsätze von Werner Daitz*, De Amsterdamsche Keurkamer, Amsterdam, 1943, str. 218

¹²⁹ Renthe-Fink, von: „Note on the Establishment of a European Confederation”, přetištěno v Lipgens, str. 152–3

zájmům celého společenství. Jejich základní myšlenkou bylo vytvoření geopoliticky signifikantního prostoru (Reich, EU), který by zaručoval diverzitu států či regionů společenství a navenek vystupoval jako silná jednotka na mezinárodním poli.

4.2.2. Státní peníze a jednotná měna

Jedna měna, jak ukážeme níže, je základním předpokladem vytvoření nadnárodní autority, která by prováděla jednotnou hospodářskou politiku. To si stejně jako pováleční projektanti jednotné Evropy uvědomovali i jejich fašističtí předchůdci. Stabilita společné evropské měny (říšské marky) nebyla proto zpochybňována a veškeré úsilí bylo směřováno k nutné konvergenci ekonomik, která pak může vést ke stabilním směnným kurzům a následně společné měně.

Podobně jako architekti poválečné jednotné Evropy byli i nacističtí reformátoři přesvědčeni o nutnosti zrušit peněžní systém, který vytváří trh, a zavést systém kontrolovaný státem (např. tzv. nezávislou evropskou centrální bankou). Fašistický ekonomický expert Werner Daitz byl přesvědčen, že teorie státních peněz může najít v konstrukci nového evropského měnového systému své reálné uplatnění. Předjímal také pozdější vývoj, kterému dala vzniknout konference v Bretton-Woods, jež založila Mezinárodní měnový fond a Světovou banku dle teorií tzv. nové ekonomie, jejímž hlavní představitelem byl lord John M. Keynes. Daitz tvrdil:

v budoucnosti nebude hrát zlato žádnou úlohu základu, na němž by spočívaly evropské měny, protože měna nezávisí na tom, čím je kryta, ale závisí na hodnotě, jež je jí dána státem, nebo v tomto případě hospodářským řádem, který je státem kontrolován.¹³¹

Na konferenci v roce 1942 vystoupil k problematice společné měny i Dr. Bernhard Bennin, který také zastával teorii státních peněz, a za hlavní cíl měnové politiky označil (vedle stability kupní síly) plnou zaměstnanost. Po válce se Dr. Bennin stal členem nejvyššího vedení vznikající Bundesbanky, kde zůstal až do svého odchodu v roce 1972.

¹³⁰ Šmejkal, Václav: *Úvod do mezinárodní politiky*, 1. díl Teorie mezinárodních vztahů, VŠE, 1993, str. 43

¹³¹ Daitz, Werner: „Die wirtschaftliche Neuordnung Europas aus Rasse und Raum“, *National-sozialistische Monatshefte*, č. 126, 1940, str. 10

4.2.3. Fašistická sociální politika – základ jednotné Evropy

Německo se vždy považovalo za průkopníka v oblasti sociální politiky. Bismarckova reforma důchodového systému, která má podobu ohromné pyramidové hry,¹³² dala podobu důchodovému systému celého západního světa po většinu 20. století. Dnes se tyto kořeny evropského důchodového systému spolu se systémy sociálních dávek a dávek v nezaměstnanosti přetransformovaly v široce pojímané a blíže neurčené evropské sociálních hodnoty. Fašisté ve 40. letech však ještě nepoužívali tento eufemismus pro rozsáhlou redistribuci a upřímně hovořili o Německu jako vzoru v sociální oblasti pro ostatní. Nemýlili se. Systém, který připravovali se všemi svými klady i zápory se stal evropským standardem. V následující pasáži nalezneme základní myšlenky fašistické sociální politiky, které mohou být bez nadsázky označeny za předzvěst Evropské sociální charty.

Německo nabízí svůj přínos v sociální oblasti: integrace širokých mas do národního společenství, sociální politika, rovnost práv, uznání důstojnosti práce a jejích výsledků, odpovědnost jednotlivce státu a opačně, poskytování základních potřeb, spravedlivá denní odměna za práci, společenská solidarita, obnova rodiny a potěšení ze svých potomků – všechno toto ukazují němečtí lidé v dobách míru i války. Aplikace těchto myšlenek na vzájemné vztahy evropských národů zaručí větší míru sociální spravedlnosti mezi národy. ...Úsilí je směřováno k obnově pojmu osobnost, soukromé vlastnictví a svoboda náboženského vyznání.¹³³

Svoboda, právo na majetek, rovná práva, spravedlivé mzdy, sociální zákonodárství, společenská solidarita atd. – stejná řada vzájemně si odporujících požadavků jako základ nového společenského uspořádání, kterou můžeme najít v principiálních dokumentech EU o tzv. základních lidských právech.

4.2.4. Propaganda jako základ úspěchu

Lze nalézt mnoho až překvapivě podobných drobných či rozsáhlejších propagandistických akcí jak v Evropě 40. let tak i na sklonku 20. století. Příklady masové propagandy jako agitace ve prospěch společné evropské měny, celoevropské ochrany trhu před záplavou

¹³² Mankiw, Gregory: „A Great Pyramid Scheme“, Fortune, 13. dubna 1998

¹³³ Megerle Karl: „Positive Themes for Press and Propaganda“, přetištěno v Lipgens, str. 87–8

laciného zahraničního zboží nebo jednotných standardů kvality a harmonizace daní jsme již zmiňovali. Kdyby u citací nebyl uveden zdroj, nikdo by nebyl schopen rozpoznat, zda se jedná o citát z nejnovějšího projevu předsedy Evropské komise nebo výňatek z 60 let starého propagandistického článku Joachima Ribbentropa. Lze nalézt ovšem i podobnosti a společné prvky na mnohem nižší úrovni. Slogany v továrnách v okupované Francii hlásaly např. heslo „pracujte pro Evropu“, kterému by nedalo práci najít novodobý ekvivalent. Velikonoční pohled z roku 1942 ukazuje slepici, na jejichž prsou čteme nápis „Evropa, naše matka“, a okolo ní vidíme kuřátka s vlajkami německých spojenců. V roce 1993 Evropská Komise použila ve své propagandě podobný slogan, který praví: „Matka Evropa chrání své děti.“ Další fašistické pro-evropské slogany byly např.: „Se svými evropskými kamarády, pod znakem SS, zvítězíte“ nebo „zachráníme existenci Západu a udržíme duchovní kulturu Francie a Evropy“ nebo „L’Europe Unie“. Megalománské oslavy např. zavedení společné měny EURO nebo některé slogany současných politických volebních kampaní se nesou ve stejném duchu.

4.2.5. Německo a „zemědělská“ Francie

Myšlenku německo-francouzského tandemu jako základu jednotné Evropy lze také nalézt již ve 40. letech. Sblížení těchto dvou zemí a jejich společné úsilí o jednotnou Evropu byla vize, která se oběma státům zdála následováníhodná. (Vše samozřejmě při dané politické situaci 40. let.)

V budoucí Evropě musí německá a francouzská kultura obohacovat jedna druhou a touto výměnou musí být tvořeny nové hodnoty.¹³⁴

Tato vize začala mít postupně institucionalizovanou podobu. 24. září 1940 vznikla skupina, která nesla jméno „*Collaboration* – seskupení usilující o Evropskou jednotu“ a dále byly založeny příslušné výbory – *Comité France-Allemagne* ve Francii a *Deutsch-Französische Gesellschaft* –, které měly šířit myšlenku francouzsko-německé spolupráce a smíření. Zahájení činnosti tohoto spolku se účastnil von Ribbentrop a francouzský velvyslanec v Berlíně André François-Ponchet (jehož syn byl později za Giscarda francouzským ministrem zahraničních věcí a do současnosti je hlasitým zastáncem

¹³⁴ V konverzaci mezi von Ribbentropem a Darlanem 11. května 1941, přetištěno v Lipgens, str. 81

evropské integrace). K šíření pro-evropského myšlení sloužil této skupině dvojjazyčný časopis *Cahiers franco-allemands/Deutsch-Französische Monatshefte*.¹³⁵

Francie a Německo se měly stát základem nové evropské architektury, která měla být protiváhou mocných Spojených států. Zcela bez jejich pomoci měla být vytvořena nová Evropa – „nový evropský dům.“¹³⁶

Zásadní podmínkou francouzsko-německého svazku mělo být také uznání specifčnosti francouzského zemědělství. Potřeba jeho ochrany na celoevropské úrovni byla tak vyjádřena dávno předtím, než byly zformulovány zásady Společné zemědělské politiky, která je jedním z největších hospodářských problémů Evropy v 80. a 90. letech. Seriózně se diskutovala myšlenka, že evropské (jehož většinu tvořilo francouzské) zemědělství musí být učiněno soběstačným (což implikuje potřebu později přijatého programu ochrany evropského trhu cly, dotace evropských zemědělců a následné řešení vytvořeného problému, co si počít s nadprodukcí zemědělských produktů a neefektivními zemědělci navyklými na dotace. Zárodky tohoto vývoje tedy spadají již do roku 1941.

Evropa představuje životní prostor pro francouzské zemědělství. ...Náš trh, náš životní prostor, jenž máme za humny – je jím Evropa. Připojení se k Evropskému společenství je úkolem, kterého se musíme okamžitě zhostit.¹³⁷

4.2.6. Od fašismu k Římským smlouvám

Jelikož od 40. let do zakládání prvních poválečných evropských struktur v letech padesátých neuběhlo mnoho času, nelze si nevšimnout některých životních osudů lidí, kteří se stali halasnými zastánci jednotné Evropy. Členství Jacquese Delorse v paramilitantní fašistické mládežnické skupině *Les Compagnons de France* je nepodstatnou i když zajímavou informací, ale fašistická minulost např. belgického národního socialisty Paul-Henri Spaaka, který svou závěrečnou zprávou z mezivládní konference z roku 1956 doporučil vytvoření jednotného trhu a Euroatomu, je hodná

¹³⁵ Pro více podrobností viz Laughland, John: *The Tainted Source, The Undemocratic Origins of the European Idea*, kapitola „Le Groupe Collaboration and its circle“, str. 52–62

¹³⁶ Rheinbaben, Werner von: „Vers une Europe nouvelle“, *Les Conférences du Group „Collaboration“*, Paříž, duben 1941, str. 38

pozornosti. Tento člověk, který v roce 1937 vítězně prohlásil, že „hodina belgického národního socialismu nastala“, který byl otevřeným odpůrcem kapitalismu a obdivoval „některé skvělé Hitlerovy úspěchy“, se stává jedním z otců-zakladatelů budoucí EU.

Fašistické myšlenky na vytvoření velkého sjednoceného prostoru na evropském kontinentě jsou dnes neskrývaně označovány za zdroj inspirace evropské integrace. Jak bylo již uvedeno, teorie tzv. geopolitiky, která je populární teorií mezinárodních vztahů, byla rozpracována předním nacistickým geopolitikem Karl Haushoferem. K jeho odkazu se hlásí dnešní geopolitikové, kteří tvrdí, že je potřeba dále rozpracovat myšlenky konceptu Mitteleuropa a Haushoferovy geopolitické strategie, které jsou „plodným základem a inspirací,” na nichž je možné budovat evropské myšlení a které jsou „nutnou součástí politického pragmatismu a evropského myšlení v důležité etapě evropské integrace.”¹³⁸ Nelze samozřejmě ani zapomínat na rozvíjení myšlenky společné evropské měny, která hraje v procesu integrace Evropy zásadní úlohu.

4.2.7. Závěr: 30. a 40. léta – silná vlna „evropanství”

Smyslem tohoto krátkého pojednání o myšlence jednotné Evropy, která tak silně zazněla ještě *před* 2. světovou válkou a během ní z úst nejpřednějších fašistických a nacistických pohlavárů, intelektuálů a vědců nejen v Německu, ale i v Itálii, Francii, Belgii, Holandsku, Dánsku a jiných zemích, není tvrdit, že myšlenka společné Evropy vznikla ve fašistickém Německu a jím ovládaných zemích, ale že se jedná o historicky citlivou epochu, kterou při studiu budování jednotné Evropy ve 20. století nemůžeme přehlédnout. Lze nalézt ovšem také autory, kteří nejen shledávají vývoj společné Evropy po válce jako přímé pokračování fašistické myšlenky Evropského hospodářského společenství, ale hovoří o velké podobnosti či téměř identitě připravovaných plánů uskutečnění vize společné Evropy. Tyto myšlenky zaznívají asi nejsilněji od Britů, kteří v myšlence přesunu pravomocí z národní vlády do Bruselu vidí přímý rozpor s jejich mnohasetletou

¹³⁷ Braibant, Marcel: „L'Europe, espace vital de l'agriculture française”, *Les Conférences du Groupe "Collaboration"*, Paříž, září 1941, str. 7

¹³⁸ Ebeling, Frank: *Geopolitik. Karl Haushofer und seine Raumwissenschaft 1919–1945*, Akademie Verlag, Berlín, 1994, str. 23–24

historickou zkušeností. A tak je možné číst například následující příkré odsouzení procesu byrokratické centralizace Evropy:

Říkat, že Evropské společenství bylo založeno na nacistické vizi Evropy nebo že lze nalézt jisté paralely, by bylo zbytečně opatrné tvrzení. Celé „evropské“ dobrodružství je od založení Evropského sdružení uhlí a oceli v roce 1951 (a obzvláště po podepsání smlouvy v Maastrichtu) přesnou kopií nacistické myšlenky Evropy.¹³⁹

Zároveň je třeba si uvědomit, že historická blízkost válečné a poválečné doby vedla k tomu, jak jsme na několika příkladech ukázali, že lidé, kteří aktivně pracovali na myšlence jednotné Evropy v období války pod fašistickou správou, pokračovali v této činnosti i po válce využívajíc svých dřívějších znalostí a zkušeností, o kterých se příliš nezmiňují. Možná, že by také bylo užitečné „napsat knihu o propojení společenských elit ve Francii a Německu, která by se zaměřila na válečné a poválečné období.“¹⁴⁰ Zároveň si nelze nepovšimnout toho, jak jsou si některá propagandistická hesla a způsob argumentace dnes a v době před a během války podobné a jak již fašističtí teoretikové přesně identifikovali tzv. společné evropské politiky, které v posledních letech přinášejí své trpké ovoce.¹⁴¹

4.3. Sovětský svaz, Rusko a jednotná Evropa

Sovětské či ruské politické myšlení si koncept jednotné Evropy nebo Společného evropského domu velmi oblíbilo a vidělo v něm záchranu před, pro ně stále nepřátelskou,

¹³⁹ Atkinson, Rodney a McWhirter, Norris: *Treason at Maastricht*, citováno podle výňatku „The Nazi EEC and the European Union“ uveřejněného na internetu www.keele.ac.uk/socs/ks40/eunazi.html

¹⁴⁰ Laughland, John: *The Tainted Source, The Undemocratic Origins of the European Idea*, str. 80

¹⁴¹ Analýza fašistické ekonomiky a fašistický způsob kontroly soukromého vlastnictví by si zasloužil vlastní kapitolu, neboť je udivující, kolik společných prvků lze nalézt právě v oblasti regulace svobodného nakládání s majetkem ve 30. a 40. letech ve fašistické Evropě a po válce s rostoucí intenzitou ve všech tzv. státech blahobytu. V obou systémech stát povoluje pouze tzv. nominální vlastnictví. Oba systémy zachovávají platnost majetkových titulů, ale přísně regulují, co lze s majetkem činit. Brání tedy svobodnému nakládání s majetkem, což je neoddelitelná vlastnost vlastnictví. Jak píše Morris a Linda Tannehillovi ve své knize (*The Market for Liberty*, San Francisco, 1993, str. 18): „Socialism je systémem, ve kterém stát vlastní výrobní prostředky... Fašismus je systémem, ve kterém vláda ponechává nominální vlastnictví výrobních prostředků v rukou jednotlivců, ale vykonává nad nimi kontrolu pomocí regulující legislativy a zmocňuje se většiny prostředků prostřednictvím vysokých daní. Ve skutečnosti je fašismus pouhou subtilnější formou státního vlastnictví, než je socialismus. Za fašismu je výrobcům dovoleno ponechat si nominální vlastnické tituly a snášet veškerá rizika spojená s podnikáním, zatímco vláda má většinu skutečné kontroly a získává značnou část zisků (a nepřebírá žádná rizika).“

masovou kulturou přicházející z USA a „primitivním kultem násilí a pornografií, záplavou laciných citů a prázdných myšlenek.“¹⁴²

Společná Evropa se tomuto způsobu myšlení zdála a pravděpodobně stále zdá jakýmsi pokračováním tohoto procesu (což je myšlenka, kterou obzvláště francouzští političtí představitelé neustále znovu přinášejí). Tento pocit je tak intenzivní, že i bývalý sovětský ministr zahraničí Eduard Ševardnaze v roce 1992 prohlásil: „Perestrojka významně určila podobu hnutí směřující k vytvoření jednotné Evropy.“¹⁴³

Rusko se při svých imperiálních snahách často a rádo zaštiťuje ideou Evropy, která vyústila ve vytvoření EU, a zdůrazňuje svou inspiraci EU při některých opatřeních své zahraniční politiky v „blízkém pohraničí“. „Během jediného dne dosáhly čtyři země takovou úroveň integrace, které dosáhly země Evropské unie až po mnoha letech,“¹⁴⁴ řekl prezident Jelcin na setkání zástupců Ruska, Běloruska, Kazachstánu a Kirgyzstánu a ruští komunisté hovoří neustále o sdružení bývalých států Sovětského svazu po vzoru EU a používají stejný eurospeak, který lze slyšet od západoevropských přívrženců integrace, když hovoří o odstranění hraničních kontrol nebo o vytvoření některých *společných politik* tak, aby děti mohly volně „cestovat z Kyjeva do Moskvy.“¹⁴⁵

4.4. Global governance – současný ideál světové levice

Michail Gorbačov ve svém projevu ve Fultonu 7. května 1992 prohlásil, že „svět si začíná být vědom skutečnosti, že je nevyhnutelné vytvořit formy globální administrace, které se budou účastnit všichni členové mezinárodní komunity“.¹⁴⁶ Touha po jedné světové vládě láká kolektivistické autory po staletí. Až dnes se ovšem tito autoři naučili dovedně zneužívat jazyka a jejich argumentace začala být přitažlivá pro široké masy lidí.

Účelem maskování či proměny slov je zmírnit bolest. Zabýváme se v podstatě lingvistikou pohody – pochopitelně iluzorní – nebo by se také dalo přesněji říci

¹⁴² Gorbačov, M. S.: *Přestavba a nové myšlení pro naši zemi a celý svět*, Nakladatelství Svoboda, 1987, str. 187

¹⁴³ Hulburt, Heather: „Russia, the OSCE and European Security Architecture“, *Helsinki Monitor*, sv. 16, č. 2, str. 5

¹⁴⁴ *Le Monde*, 31. března – 1. dubna 1996

¹⁴⁵ *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 27. října 1996

¹⁴⁶ Thom, Françoise: *Les Fins du communisme*, Criterion, Paříž, 1994, str. 29

somosémantikou čili procesem, kterým se navodí ospalá otupělost citu, když falšujeme skutečný význam slova.¹⁴⁷

Teorie konvergence kapitalismu a socialismu, silně rozvíjená v 60. a 70. letech v Sovětském svazu, používala stejné argumenty, jaké o nutnosti jedné světové administrace slyšíme dnes. Nelze nechat bez povšimnutí skutečnost, že instituce, která se rozvíjením těchto teorií v Sovětském svazu zabývala, nesla název *Institut pro Evropu*. Stejně myšlenky konvergence přežívají dále v institucích na obou stranách bývalé železné opony a nejnověji se rozvíjejí v rámci tzv. teorie třetí cesty.¹⁴⁸ Tony Blair a Bill Clinton pořádají velké konference o „Třetí cestě“ a sjednocující se Evropa vytváří komise pro studium těchto myšlenek. *The Commission on Global Governance*, ve které zasedá i Jacques Dellors (a také Jiří Dienstbier), může tak předkládat ještě odvážnější vize budoucnosti a volat po jedné světové vládě jako dalším kroku po vytvoření jedné vlády evropské. V jednom z nejzásadnějších výstupů této komise se dozvídáme, že je na čase vytvořit nový světový řád s novými institucemi v čele. Ve zprávě komise čteme:

Ve světě, který je stále více vzájemně propojen, ztrácejí staré koncepty teritoriality, nezávislosti, a ne-intervence svůj význam. ...Nazrál čas vytvořit globální fórum, které poskytne vůdcovství v ekonomických a sociálních oblastech a také v oblasti životního prostředí.¹⁴⁹

V dalším textu je samozřejmě hledána nějaká podoba světové centrální banky (viz kapitolu o státní teorii peněz) a v této souvislosti je zmiňován MMF, jako instituce, která by měla dohlížet na mezinárodní platby a toky kapitálu, stejně jako na stabilitu směnných kurzů. „Dlouhodobý strategický rámec hospodářských politik“ by poté mohl být vypracován pro celou planetu. Globální řízení ekonomiky je seriózně nabízeno jako politická perspektiva několika málo let.

Tedy nic odlišného od starých ideálů teoretiků socialismu o možnosti racionálního plánování za socialismu,¹⁵⁰ socialistických plánů konvergence a ideálů jejich současných

¹⁴⁷ Johnson, Paul: *Nepřátelé společnosti*, Rozmluvy, 1999, str. 100

¹⁴⁸ Pro odmítnutí myšlenky třetí cesty viz např. Šima, Josef: „Kde je konec třetí cesty?“, *Hospodářské noviny*, 18. února, 1999

¹⁴⁹ „Our Global Neighbourhood“, *Report by the Commission on Global Convergence*, Oxford, 1995, str. 69–70

¹⁵⁰ Viz např. Mises, Ludwig: „Middle of the Road Policy Leads to Socialism“, v *Two Essays by Ludwig von Mises*, Mises Institute, 1991 nebo v češtině Mises, Ludwig: *Liberalismus*, Liberální institut, 1998, kapitola II nebo

potomků. Explicitní socialisté se nesnaží svůj cíl a vizi ideální společnosti tolik maskovat jako zastánci „třetích cest“ a nových úkolů pro „global governance“. Hovoří přímo a jsou schopni v jedné větě shrnout své cíle, kterými jsou plány pro jednu světovou vládu. Ta má být

příští fází v lidském vývoji. ...Během příštích dvaceti či třiceti let dojde ke vzniku světové vlády. Je to nevyhnutelné.¹⁵¹

Čeká nás tedy nový světový pořádek s novou institucí v čele – světovou vládou. Podobné myšlenky jsou slyšet stále častěji. Ve společném prohlášení členů parlamentu Francie a Německa nalezneme tvrzení, že „uskutečnění Hospodářské a měnové unie slouží základním politickým a strategickým cílům“ a jedním z nich je „vytvoření nového hospodářského a sociálního **světového** řádu.“¹⁵² (zvýraznění přidáno)

Nový světový řád s byrokratickými institucemi zabývající se globální regulací a redistribucí, tak jak se to děje na úrovni států blahobytu a následně také na nově vzniklé evropské úrovni, má být brzy realitou. Myšlenka EU je pouhým pilotním projektem pro celý svět. To je cíl evropských architektů.

Zakladatelé ES, jak řekl Monnet, nezamýšleli vytvářet koalice států, ale chtěli spojit národy. Tímto způsobem sjednocená Evropa (se společnými pravidly a demokratickými institucemi), byla v jeho očích považována za pilotní projekt sjednoceného světa.¹⁵³

4.5. Závěr – několik úvah nad vizemi jednotné Evropy

Na spektru zastánců jednotné Evropy s jednotnou administrativou lze jasně dokumentovat jednu skutečnost, které si již všimla řada politologů a sociologů. Touto skutečností je nepoužitelnost dělení politických sil na pravo-levé škále.

Komunisté

Socialisté

Liberálové

Fašisté

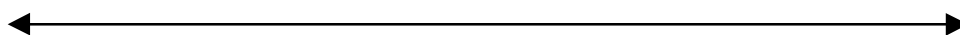
Mises, Ludwig: „Laissez Faire nebo diktatura“, časopis *Laissez Faire*, leden 1999

¹⁵¹ citát presidenta Gorbatchev Foundation Jima Garrisona

citováno podle „We are the World?“, *National Review*, New York, 26. února 1996

¹⁵² *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 11. října 1995

¹⁵³ *Encyclopaedia Britannica*, 1996, heslo European History and Culture, EVER CLOSER UNION?

Z takového pohledu na politické názory by téměř implicitně vyplývalo, že „pravicovější“ liberální přesvědčení je jakousi slabou formou fašismu, zatímco „umírněnější liberál“ by byl „pravicovějším komunistou“. Kam na takovéto škále zařadit zastánce politicky centralizované Evropy?

Evropská levice stejně jako krajní evropská pravice (fašisté a nacisté) a řada ostatních myšlenkových proudů mezi těmito póly považují evropskou centralizaci za ideální uspořádání moci na evropském kontinentě. Je to z toho důvodu, že myšlenka evropské jednoty je tak univerzální? Kam se na takto definované škále politických názorů má zařadit člověk zastávající myšlenky politické decentralizace a individuální svobody? Na pravo-levé škále pro něj není prostor. Proto je nutné rozšířit analytický aparát pro monitorování politických názorů o další rozměr, o škálu, která měří stupeň prosazované individuální svobody (měří, zda jsou lidé pro regulaci svobody projevu – např. regulaci internetu, regulaci šíření myšlenek – povinnou školní docházku, suverenitu rozhodování člověka – např. používat či nepoužívat bezpečnostní pásy v automobilech, umožnění státem nekontrolovaného nákupu léků, podstupování rizikových medicínských procedur, ale i možnost nákupu zbraní, pornografických časopisů apod. Schéma takového rozdělení **typických** politických názorů, které je nyní v odborné literatuře běžné,¹⁵⁴ znázorňuje následující graf.

Zasahování státu do hospodářství

	ANO	NE
ANO	Moderní	Liberálové

¹⁵⁴ Viz více např. v Boaz, David: *Libertarianism – A Primer*, The Free Press, 1997 (česky vydá Liberální institut v roce 2001), kde lze nalézt základní přehled o historickém vývoji tohoto přístupu a ukázkou testu, který člověka zařadí do tohoto dvojrozměrného prostoru politického myšlení.

Zvýšení svobody
jednotlivce

	socialisté	
NE	Fašisté	Konzervativci

Tento graf nám konečně ukáže, proč mezi spojenci v boji za politickou centralizaci a vytvoření evropského superstátu můžeme najít stoupence tak rozdílných politických názorů. Přes velkou rozdílnost svého přesvědčení však mají jedno společné. V jednom či druhém ohledu požadují silnější stát.

Zasahování státu do hospodářství

	ANO	NE
ANO	Přivrženci EU	Odpůrci EU
NE	Přivrženci EU	Přivrženci EU

Zastánci EU jsou zastánci silného státu. Jsou přesvědčeni, že bez hierarchicky uspořádané společnosti a násilného odstraňování rozdílností mezi jednotlivými subjekty (lidmi, firmami) nazývaného vytváření „spravedlivého konkurenčního prostředí“ nelze dosáhnout společenského pokroku (viz následující kapitola). Tento paternalismus se projevuje jak na poli ekonomickém (nucená produktová standardizace, harmonizace fiskálních systémů, apod.), tak na poli svobod neekonomických (omezování svobody šířit

některé knihy, nutnost povinné školní docházky, snaha o regulaci internetu atd). nebo v obou těchto oblastech). Tvůrci „jednotné Evropy“ se dostávají do pozice společenských inženýrů, nerespektují základní lidská práva a představují proto hrozbu obzvláště pro stoupence menšinových názorů, lidí s menšinovým vkusem, lidi či skupiny lidí, které chtějí vést osobitý život, který se neshoduje se způsoby života, jenž vede většinová populace (masy).

Zastánci státního paternalismu proto kdykoli uvítají možnost jeho zvýšení. Proto tleskají přesunu moci nad majetkem a životy občanů směrem k nějaké existující centrální autoritě – státu, či dokonce začínají tvořit autoritu novou (od jedince vzdálenější) – jednotnou evropskou administraci, a snažit se zkonstruovat svou vizi ideálního světa a vnutit ji ostatním.

5. Nový evropský ideál – centralizace a byrokratizace

5.1. Centralizace

Historie Evropy i zbytku světa ukazuje, jak významnou úlohu hraje v procesu společenského vývoje decentralizace a konkurence. Jejich význam jsme také ukázali v kapitole o růstu evropské civilizace, kořenech evropského práva a historickém významu průmyslové revoluce. V tomto kontextu také v této kapitole ukážeme, že centralizace je nosným tématem a základním stavebním kamenem procesu evropské integrace a upozorníme na nebezpečí plynoucí z tohoto vývoje. Základní otázkou, na kterou je třeba odpovědět, je, zda současný rozměr zásahů státu do všech sfér společenského života představovaný každou další stránkou *acquis communautaire* je udržitelný. Ukázali jsme také, že současný blahobytnost (alespoň jisté části) lidstva je historickou výjimkou, že historickým standardem je chudoba a strádání. Proto je tak důležité uvědomit si, jaké důvody má současný vývoj, který se vyznačuje postupným zvyšováním životního standardu lidí žijících v kapitalistické společnosti. Budou-li základy kapitalismu podkopány, může se celá z Evropy vzešlá civilizace rozvrátit, tak jak se to stalo řadě jiných civilizací v historii. Mírové soužití a nárůst blahobytnosti nejsou věci danou a navěky zaručenou.

Ačkoli dnes existuje silný trend k nárůstu politické sféry, známe z dějin spoustu příkladů, kdy se nastoupený trend vytratil beze stopy, a jsou důvody se domnívat, že dnes se může jednat o stejný případ.¹⁵⁵

Pro další rozvoj společnosti má klíčový význam decentralizace, a to obzvláště ve sféře **získávání nových znalostí a dovedností**, a dále ve sféře **existence systému přenosu informací a znalostí** k těm, kteří je umějí nejlépe využít.¹⁵⁶ Pro první z uvedených předpokladů je nutná svoboda experimentu a ke druhému předpokladu je nutné fungování trhu, resp. cenového systému. Moderní evropské státy prosluly obzvláště monopolizací systému školství (kde se myšlenky, znalosti a dovednosti šíří) a regulací a centralizací

¹⁵⁵Rosenberg, Nathan a Birdzell, L. E. Jr.: *How the West Grew Rich*, str. 308

vědy (kde poznatky vznikají). Pro vědu je typické, že byla kvůli státem organizované regulaci vědeckých pokusů ve značné míře uzavřena do státních laboratoří, což způsobilo omezení možnosti experimentovat a vedlo a vede k omezování příležitostí něco nového objevit. Nedochází-li totiž ke střetávání odlišných metodologických přístupů, pravděpodobnost objevení dosud nevyzkoušených postupů se drasticky snižuje. Příklad kriminalizace experimentování s drogami, chemikáliemi a biotechnologiemi dokumentuje toto poznání.

20. století se potýká se dvěma dilematy, s nimiž zápasí každá doba. První spočívá ve skutečnosti, že některé nástroje lze používat dlouho před tím, než lidé pochopí proč a jak fungují. To platí obzvláště ve zdravotnictví a biologických technologiích, kde je empiricistní metodologie („vyzkoušej každou lahvičku v regále“) stále rozšířena.¹⁵⁷

Celou řadu konkrétních příkladů dokumentujících nepříznivý vliv moderní legislativy uvedeme v kapitole o byrokratizaci. V této kapitole se pouze pokusíme ukázat na některé projevy centralizace, na které ukazují sociologové, ekonomové a historici, kteří si uvědomují nebezpečí současného vývoje.

Zvyšování moci státu brzdí dvojnásobným způsobem technologický pokrok. Za prvé přímo snižuje schopnosti společnosti generovat technologické změny tím, že stále rostoucí počet lidí se nezabývá produktivními činnostmi, jež by společenský pokrok podpořily, tj. stále více a více jich pracuje ve státních službách, je placeno penězi odčerpávanými z produktivního soukromého sektoru a zabývá se politickým manévrováním. Taková činnost je ze své podstaty neproduktivní a parazitická, nebo řečeno slovníkem moderní teorie her:

Politické manévrování je přinejlepším hrou s nulovým součtem, zatímco technologická změna je hrou se součtem pozitivním.¹⁵⁸

Druhým způsobem brždění technologického pokroku je snížení možnosti objevovat v důsledku unifikace a centralizace školství a vědy tak, jak jsme již naznačili výše.

¹⁵⁶ Jak ve svém slavném eseji ukázal přesvědčivě F.A. Hayek, znalosti neexistují nikde koncentrované v jedné mysli, ale jsou rozptýlené. Viz Hayek, F.A.: „The Use of Knowledge in Society“, v *Individualism and Economic Freedom*, University of Chicago Press, 1980

¹⁵⁷ Mokyr, Joel: *The Lever of Riches, Technological Creativity and Economic Progress*, Oxford University Press, 1990, str. 146

¹⁵⁸ Ibid. 181

Ve většině případů se zdá, že rozptýlení moci je celkově pro technologickou změnu prospěšné.¹⁵⁹

Obecný závěr, který lze tedy z historie i z teorie vyvodit, zní, že čím více inovací a většího technologického pokroku chtějí lidé dosáhnout, tím méně moci nad jejich vlastními životy jim musí být odňato a přeneseno do rukou vládních úředníků.

Čím slabší vláda, tím lépe pro inovace.¹⁶⁰

Současná snaha o harmonizaci života v EU je v přímém rozporu s tím, co nám říká zkušenost. Neexistuje totiž jediný správný způsob života.¹⁶¹ Lidem žijícím ve svobodné společnosti nelze předepsat, jakou stravu mají požívat, jaké knihy mají číst, jak mají vychovávat své děti tak, jak to činí „moderní“ evropské státy a nyní také EU z nadnárodní úrovně. Konformismus a z něj plynoucí netolerance je největším nepřítelem pokroku a inovací.

Prvním projevem rostoucí politické centralizace a snahy po konformismu je potlačování aktivit, které nepředstavují většinový způsob chování. Jedná se o kriminalizaci menšinového chování a nárůst tzv. zločinů bez oběti (victimless crimes), ať se již jedná o to, že někteří rodiče nechtějí posílat děti do státem ovládaných škol a odmítají státní indoktrinaci, jíž se dětem dostává během povinné školní docházky; mladé muže, kteří odmítají vojenský dril a povinnou vojenskou službu; vědce, kteří nechtějí bádát ve státních laboratořích a přes zákazy chtějí provádět své experimenty ve svých domech a sklepích; pěstitele koky či konopí; jinověrce atd.¹⁶² Zkrátka a dobře, jak praví historik:

klíčovým se stává chování společnosti k rebelům a deviantům.¹⁶³

Každá autoritativní vláda se snaží potlačovat odlišné způsoby chování. (Vždyť už v Komunistickém manifestu se objevuje požadavek znárodnění majetku všech rebelů.¹⁶⁴)

¹⁵⁹Mokyr, Joel: *The Lever of Riches, Technological Creativity and Economic Progress*, Oxford University Press, 1990, str. 180

¹⁶⁰Ibid.

¹⁶¹ Obhájci EU budou na teoretické rovině s největší pravděpodobností trvat na tom, že diverzita je i jejich cílem a že kritika vedená z tohoto směru je zcela mylná. Přejde-li ovšem na skutečná politická rozhodnutí, jejich konání vypovídá o pravém opaku.

¹⁶² Více o této problematice v Šíma, Josef a Šťastný, Dan: „Zločiny bez oběti“, *Laissez-Faire*, únor 1999

¹⁶³Mokyr, Joel: *The Lever of Riches, Technological Creativity and Economic Progress*, Oxford University Press, 1990, str. 182

¹⁶⁴ Pro krátkou analýzu problémů vznesených v Komunistickém manifestu viz Šíma, Josef: 100 let komunistického manifestu, MF Dnes, 5. října 1998

Pro evropský postoj k pokroku byla ale vždy charakteristická otevřenost novým myšlenkám. Otevřenost byla společnou „evropskou hodnotou“, i když častěji byla uplatňována kvůli ekonomické výhodnosti a nikoli kvůli tomu, že by ji všichni přijali za svou.¹⁶⁵ Na případech z minulosti mnozí historikové dokumentovali, jaké příčiny a následky odlišné chování pro mnohé země mělo.

Evropané přijímali užitečné znalosti bez ohledu na to, jaký byl jejich původ. To asijské kultury s výjimkou Japonska v 19. století nečinily.¹⁶⁶

Velmi častou námitkou proti tzv. chaotickému a státem nekontrolovanému přijímání nových technologií je ta, že musí existovat nějaká státní autorita, která bude ovlivňovat a usměrňovat přijímání nových technologií tak, aby se nějaká podřadná technologie nerozšířila do té míry, aby poté nemohla zabránit rozšíření dokonalejší technologie, která si své místo na trhu teprve hledá. V ekonomii se takové situaci říká *path dependency*. Je samozřejmé, že je-li nějaký výrobek či technologie jednou objevena a rozšířena, ovlivňuje směr nového technologického bádání, které se snaží tuto danou technologii rozvinout. Zároveň ovšem platí, (1) že nikdo není schopen *ex ante* odhadnout směr celého budoucího vývoje (natož pak vládní výbor nebo jednotlivý úředník), a (2) užitečnost daného objevu lze pouze posuzovat podle toho, jak tento uspokojuje přání spotřebitelů, což musí dnes a denně dokazovat tím, že jej spotřebitelé využívají (nakupují). Přestane-li tak činit, spotřebitelé se od daného výrobku (dané technologie) mohou odvrátit a zvolit technologii novou, čímž mohou být okovy minulosti přetrhnuty. Tato možnost opuštění nevyhovující technologie je ovšem možná pouze za jisté podmínky. Může k němu docházet pouze do té doby, pokud působením státní moci a snahou o konzervaci daného stavu nedojde k uzavření procesů, které by mohly na svobodném trhu vést k vytváření konkurenční technologie. K tomu dochází přijetím každého dalšího zákona regulujícího chování jednotlivců či firem, ať již se jedná o zákony na „ochranu citlivých odvětví“, zákony o přípustných metodách genového inženýrství, zákony na tzv. ochranu životního prostředí, zákony ukládající standardizaci výrobků, dovoz technologií, ale i obchod s lidskými orgány. Evropská unie se svou záplavou legislativy je ztělesněním instituce používajících

¹⁶⁵ Viz např. Sowell, Thomas: *Conquests and Cultures, An International History*, Basic Books, 1998

¹⁶⁶ Mokyr, Joel: *The Lever of Riches, Technological Creativity and Economic Progress*, Oxford University Press, 1990, str. 187

širokého spektra nástrojů bránících společenskému vývoji záměrnou snahou o centralizaci a standardizaci.

5.1.1. Nebezpečí demokratizace

Není pravda, že by demokracie byla „zabudovaná v kapitalismu“. Přispívá spíše k jeho zničení.¹⁶⁷

Evropa se vždy, jak jsme již ukázali, vyznačovala značnou decentralizací, která bránila nashromáždění moci v rukou úzké skupiny vládců. Moc v rukou vládců sice soustavně narůstala, ale stále existovaly meze vykonávané moci. Svržení panovníka nebo daňové revolty nebyly ničím výjimečným v případech, že vládce vládl „příliš“. Lidé zkrátka rozuměli povaze moci. Chápali svá práva, která jsou dnes obzvláště s rozvojem demokracie stále méně zřetelná.

V současnosti již nechápeme procesy, ke kterým dochází, již neprotestujeme, již se nebráníme... Dnes je jako kdykoli před tím moc v rukou skupiny lidí, kteří jsou u moci... Vše, co se změnilo, je to, že je pro ovládané jednodušší změnit osoby vykonávající moc. Z tohoto pohledu se zdá, že tím je moc oslabena, protože lidé, kteří rozhodují o životě společnosti mohou být nahrazeni jinými důvěryhodnějšími lidmi, když si to společnost přeje. – Otevření možnosti získání moci všem, kdo k tomu mají odvahu, ale velmi zjednodušuje nárůst moci. Za *ancien regime* vždy společenské elity, které věděly, že nemají šanci získat moc, rychle odsuzovaly i to nejmenší zasahování této moci. Nyní ovšem, když je každý potenciálním ministrem, se nikdo příliš nestará o odstranění úřadu, do něhož může sám jednou kandidovat, nebo překazit chod mašinerie, kterou jednou může sám využít.¹⁶⁸

Otázku, jaké má kdo právo, si již téměř nikdo neklade. Demokratická politika vytvořila příhodné podmínky pro otevřený boj zájmových skupin v zákonodárných sborech, který vyústil v inflaci legislativy. A tato legislativa způsobila v právu podobný chaos, jako státní zasahování a plánování v ekonomice.

Je paradoxní, že stejní ekonomové, kteří v současnosti podporují svobodné trhy, se nenamáhají zvažovat, zda svobodný trh může vytrvat také v právním systému založeném na legislativě. Skutečností je, že ekonomové jsou zřídka právníky a naopak, a to pravděpodobně vysvětluje, proč ekonomické systémy na jedné straně a

¹⁶⁷ Jasay, Anthony de: *The State*, str. 144, poznámka pod čarou

právní systémy na straně druhé jsou obvykle analyzovány odděleně a zřídka dány do vztahu jeden k druhému... Jestli se nemýlím, tak existuje více než analogie mezi tržní ekonomikou a přirozeným právem, stejně jako existuje více než analogie mezi plánovanou ekonomikou a legislativou.¹⁶⁹

Podobně jako v ekonomii, existuje tedy i v právu nesmiřitelnost dvou základních přístupů – svobody a moci státu. Autoři rakouské školy nejpřesvědčivěji dokázali, že neexistuje žádná stabilní rovnováha mezi trhem a vládou.¹⁷⁰ Je-li proces objevování práva pouze jakýmsi rozšířením tržního procesu objevování, pak ani stabilní rovnováha mezi legislativou, jako zástupcem arbitrárního přístupu k právu, a svobodně vznikajícím právem, např. zvykovým právem, nemůže nikdy být nalezena.

Nejde tedy o to rozhodnout, jaká *dobrá* legislativa má být přijata namísto té *špatné*. Jde o to rozhodnout, jestli je individuální svoboda principiálně slučitelná se současným systémem založeným a zcela identifikovaným s legislativou.¹⁷¹

Uplatnění demokratických principů, a to na úkor respektování práva na majetek, a zavedení všeobecného hlasovacího práva (tj. vytvoření instituce, pomocí níž mohou nemajetní rozhodovat o majetku ostatních) představovalo otevření cesty pro vznik masového vyvlastňování a přerozdělování, kterému proces většinového rozhodování dodal legitimitu. Když socialisty ovládaná sněmovna francouzského parlamentu rozhodovala v roce 1981 o znárodnění bank a velkých průmyslových podniků rozpoutala se diskuse o tom, zda není takový zákon v rozporu s právem a francouzskou ústavou. Do dějin politického myšlení navždy vešel výrok socialistického poslance André Laigneho, jenž v rozpravě na toto téma pronesl: „Mýlíte se v pohledu na ústavní právo, protože jste politicky v menšině.“¹⁷²

Demokratické volby ničí protikladný vztah mezi vládnoucím a ovládaným... a vedou k tomu, že občané se domnívají, že nárůst moci státu znamená pouze nárůst vládní schopnosti jim *sloužit*.¹⁷³

¹⁶⁸ Jovenel, Bertrand de: *On Power*, New York, 1949, str. 9–10

¹⁶⁹ Leoni, Bruno: *Freedom and the Law*, Nash Publishing, 1972, str. 22

¹⁷⁰ Viz např. Mises, Ludwig von: „Laissez faire anebo diktatura“, *Laissez Faire*, leden 1999

¹⁷¹ Benson, Bruce L.: „The Impetus for Recognizing Private Property and Adopting Ethical Behavior in a Market Economy: Natural Law, Government Law, or Evolving Self-Interest“, *The Review of Austrian Economics*, sv. 6, č. 2, 1993, str. 9

¹⁷² Podle Jasay, Anthony de: *The State*, str. 213

¹⁷³ Ginsberg Benjamin: *The Consequences of Consent*, 1982, str. 24

Odtud byl již pouze krůček k vytvoření tisíců stran legislativy, které jsou produktem boje zájmových skupin,¹⁷⁴ který se přesunul z prostředí přínosné ekonomické konkurence do bohatství nevytvářejícího prostředí politických machinací. Ukázalo se, že demokracie se neliší od autokracie, monarchie či oligarchie tím, že by představovala systém svobody na rozdíl od ostatních nesvobodných systémů, ale že se jedná pouze o jiný způsob techniky vládnutí, který vyžaduje odlišné metody, chce-li se někdo dostat k majetku druhých.¹⁷⁵ Ke změně veřejného mínění přispělo také zneužití ekonomické vědy, obzvláště v podobě rozpracování teorie veřejných statků, která je zpředmětněním vítězství principu síly většinové demokratické volby nad striktně vědeckým přístupem teoretiků. Použití tzv. společenského rozhodnutí jako důvodu k teoretické obhajobě regulace a použití státního mocenského aparátu není ničím jiným než nadřazením síly většiny nad seriózní analýzu daného problému založenou na respektu k vlastnickým právům.¹⁷⁶

Nárůst státu může být proto vysvětlen pomocí změny názoru mezi ovládanými. Dříve lidé věřili, že vláda má vykonávat omezené funkce, řekněme pouze poskytování bezpečnosti. Nyní věří, že vláda by se také měla chopit jiných povinností, např. výroby ponožek a ochrany třešňových alejí. Jak se ale vládě podařilo změnit mínění veřejnosti? Musela nalézt důvody, které zdůvodní zvýšení činnosti vlády, jež by lidé

¹⁷⁴ Viz např. Šíma Josef: „Inflace legislativy životní prostředí neochrání“, *Laissez-Faire*, červen 1999

¹⁷⁵ Více o problematice demokracie a svobody např. v Hoppe, Hans-Hermann: *A Theory of Socialism and Capitalism*, Kluwer, 1989, str. 220–250,

Hoppe, Hans-Hermann: „Time Preference, Government, and the Process of De-civilization: From Monarchy to Democracy“ v Denson, John V.: *The Costs of War*, Transaction Publishers, New Brunswick a Londýn, 1997

Hoppe, Hans-Hermann: „The Western State as a Paradigm: Learning from History“ v *Politics and Regimes*, sv. 30, Transaction Publishers, New Brunswick a Londýn,

Jasay, Anthony de: *The State*, Liberty Fund, Indianapolis, 1998, obzvláště 3. kapitola

Jouvenel, Bertrand de: *On Power*, New York, 1949

¹⁷⁶ Profesor Walter Block vyvozuje tento závěr ze studia děl předních ekonomických teoretiků v čele s Charlesem Tieboutem, který proslul svými díly o fiskální decentralizaci a daňové konkurenci. Block píše: „Perhaps we should reckon with the institution of *democracy*, for Tiebout cites majority support for A's preference. It is majoritarianism, then, that puts the winning side in the position to label its view a „social judgement“. But this is very far indeed from the initial definition of a collective good. If this is all his argument amounts to, Tiebout might just as well have spared us all the rigmarole about externalities, public goods, and the fact that A's enjoyment leaves B no worse off. All he need have said is that, if and when, for whatever reason, a majority of the eligible voters decides that any particular good ought to be provided by the government, why then, so be it.“ v Block, Walter: „Public Goods and Externalities: The Case of Roads“, *Journal of Libertarian Studies*, sv. 7, č. 1, 1983

Pro důvody úspěchu teorie veřejných statků viz Holcombe, Randal G.: „A Theory of the Theory of Public Goods“, *The Review of Austrian Economics*, sv. 10, č. 1, 1997,

viz také Šíma, Josef: „Trh je schopen zabezpečit... i obranu a spravedlnost, Od francouzské tradice *laissez faire* k americkému radikálnímu libertarianismu, teorii polycentrického práva a zaprodanosti intelektuálů“ v Šíma, Josef (ed.): *Právo a obrana jako zboží na trhu*, Liberální institut, 1999

přijali. Problém, který musí vyřešit, nebo je-li to nutné objevit obecný důvod, který spojuje ovládané a vede je k tomu, že svému vládci přidělí více moci než dříve.¹⁷⁷

Zvyšovat daně nebo provádět vyvlastňování majetku nepřímo pomocí inflační emise peněz nelze ovšem donekonečna. Demokratický proces naráží na své limity. Kupovat si souhlas uplácením stále většího počtu lidí a větším přerozdělováním totiž má své meze. „Fungující“ demokracie pak vede k rychlejšímu střídání vlád či vytváření velkých koalic, ovšem základy politiky se nedají změnit. Zemědělci stále chtějí své dotace a stejně tak průmysl a nezaměstnaní chtějí své podpory, divadla a akademie věd své „výdaje na kulturu, vzdělání a výzkum“. Ve společnosti se šíří frustrace a nespokojenost a politici hovoří o „blbě náladě“ (Václav Havel), popřípadě o „morose turbulence“ (Valery Giscard d'Estaing). Stejně jako dodatečná emise peněz nedokáže zabránit kolapsu hospodářství v dobách hyperinflace, není ani další přerozdělování lékem pro společnost degenerující pod státní „ochranou“ a navyklou na přerozdělování velkého rozsahu. I v této situaci totiž sehrává svou blahodárnou úlohu konkurence, v tomto případě konkurence ostatních vlád. Ovládané subjekty proto mohou v okamžiku, kdy se setrvání pod danou vládní autoritou stává neúnosným, přemístit na území, kde vláda vládne lépe, tj. méně. Kde jsou nižší daně, případně nižší inflace. Mohou se od dané oblasti (země) odtrhnout zcela (viz kapitolu věnovanou secesi), zčásti (viz koncept FOCJ dále v textu) nebo přenést část aktivit za hranice – přesídlit firmu, uložit si peníze v jiné zemi, investovat do jiné země, začít pracovat v jiné zemi, atd.

Kdykoli se tedy vláda dostane do finančních problémů a nemůže dále zvýšit daně či znehodnotit měnu (dosáhla hranic intenzifikace¹⁷⁸), musí hledat cestu, jak omezit konkurenci ostatních vlád (zabránit odlivu kapitálu, vzdělané pracovní síly, emigraci) – musí hledat možnost extenzifikace své moci. To je možné provést pouze dvěma cestami: započítáním vojenských výbojů a obsazováním nepřátelského území nebo mírovou cestou dohody s ostatními vládami spolupracovat na omezování konkurence – politickým sjednocováním. Výsledná politická unie bývalých konkurujících si států bude s největší pravděpodobností trpět vyššími daněmi než dříve konkurující si země, protože se sníží

¹⁷⁷ Huelsmann, Joerg Guido: „Political Unification: A Generalized Progression Theorem“, *Journal of Libertarian Studies*, sv. 13, č. 1, str. 82–83.

¹⁷⁸ *ibid.*

konkurence a zvýší náklady na at' již úplné či částečné přesídlení ze země s vyššími daněmi do země s daněmi nižšími.

To je také vývoj, který můžeme sledovat v zemích sjednocující se Evropy. Stále se množí stížnosti na konkurenci sousedních zemí, a tak dochází k stále větší politizaci hospodářské sféry přijímání zákonů upravujících jakost a kvalitu výrobků, které mohou být vpuštěny na trh, stejně tak jako přijímání zákonů upravujících, kteří lidé mohou být na trh vpuštěni..

Německo se musí vzdát své měny – německé marky. Výměnou za to se německá vláda dočká schválení sociálních a technických standardů a standardů životního prostředí po celé Evropě.... Vzdání se marky je vysoká cena, kterou jsou nuceni Němci platit. I přesto ale někteří Němci (ale ne všichni) na oplátku něco získají. Například sociální standardy jsou ústupkem německým odborovým svazům, které chtějí zabránit vstupu laciné zahraniční pracovní síly na německý trh. Standardy životního prostředí jsou ústupkem hnutí zelených v Německu... Uvalení těchto standardů samozřejmě zvýší celkový podíl státu na národním produktu.¹⁷⁹

Ekonomickou terminologií řečeno, politická integrace mění systém stimulů tak, že lidem působícím v politice se otevírá více prostoru k jednání, jež jim dříve existencí kontrolních mechanismů umožněno nebylo.

¹⁷⁹ Ibid. str. 95

Politické prostředky versus prostředky ekonomické

V demokracii jsou lidé podporováni v tom, aby se *pokusili získat v politickém procesu to, co se jim v ekonomickém procesu získat nepodařilo.*

Anthony de Jasay¹⁸⁰

Poznatek, že politika a politický proces může umožnit některým lidem to, co by se jim nikdy nepodařilo dosáhnout v situaci, kdy by museli na trhu nabízet své dovednosti a schopnosti lidem druhým, kteří by je dobrovolně mohli (ale nemuseli) o nich nakupovat, přinesl do širokého povědomí asi nejvýrazněji Albert Jay Nock ve své knize *Our Enemy the State*. Uvědomění si základního rozdílu mezi způsobem fungování trhu, pro který je typická harmonie,¹⁸¹ a fungováním politiky, pro které je typické používání síly,¹⁸² je prvním krokem k porozumění nebezpečí plynoucího z nárůstu moci státu, politické centralizace, politicky řízené harmonizace a byrokratizace, což jsou všechno základní vlastnosti, na kterých je vybudován projekt evropského sjednocování. Dále ještě výrazněji vystoupí všechna nebezpečí, které s sebou přináší pokračující „demokratizace“.

Nock přesvědčivě ukazuje, že za veškerými úspěchy, kterých lidstvo dosáhlo, stojí tzv. síla společnosti (social power). Ta je generována vzájemnou interakcí jednotlivců, kteří prostřednictvím svobodného trhu produkují bohatství. Stát (state power) na druhé straně není tvořen žádnou produktivní silou, ale veškeré prostředky, které má odčerpává společnosti, čímž omezuje její schopnost vytvářet další bohatství v nejširším slova smyslu. (Nockovo rozdělení na „state power“ a „social power“ odpovídá rozdělení „politické prostředky“ a „ekonomické prostředky“, které provedl dříve mimo jinými i věhlasný německý sociolog Franz Oppenheimer v knize *Der Staat (The State)*, která je součástí jeho mnohasvazkového pojednání o společnosti.)

Jak praví Nock:

¹⁸⁰ Jasay, Anthony de: *The State*, str. 284

¹⁸¹ Viz např. excelentní analýzu harmonie při dobrovolné směně z pera Frédérica Bastiata, který i své stěžejní dílo pojmenoval *Ekonomické harmonie (Les Harmonies économique, par Frédéric Bastiat, Paříž, Guillaumin, 1850)*

¹⁸² Viz např. Rothbard, Murray: *Ekonomie státních zásahů*, Liberální institut, 2000 nebo také od českého autora Kinkor, Jiří: *Stát a trh*, Svoboda, 1996

Naneštěstí se jen málo rozumí tomu, že stejně tak jako platí, že stát nemá žádné své peníze, nemá ani žádnou *svou* moc. Všechnu moc, kterou má, je moc, kterou mu dává společnost, plus ta, kterou získá čas od času znárodněním z toho či onoho důvodu. Neexistuje žádný zdroj moci, na které by stát jinak spočíval. Vždy, když tedy stát získá více moci..., společnosti zbude o tolik moci méně. Nikdy nelze posílit stát, aniž by nedošlo k přibližně stejnému vyčerpání moci společnosti.¹⁸³

5.1.2. Společná měna – krok směrem k centralizaci

Jak můžete rušit něco takového, když my jsme se z vašeho systému inspirovali při zavádění ECU? Naše ECU je evropská adaptace toho, co jste vy dělali v RVHP.

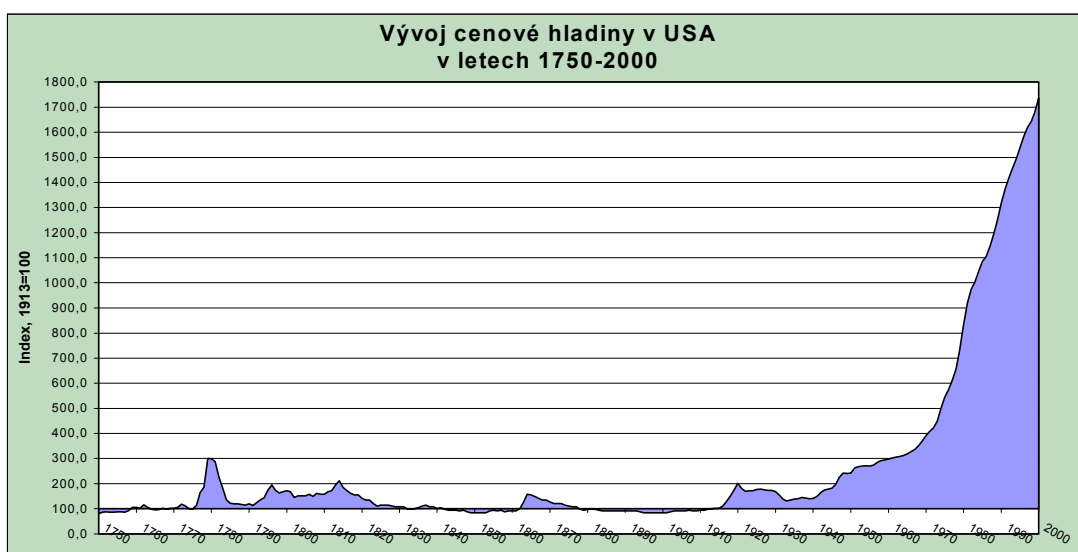
Jacques Delors¹⁸⁴

Společná evropská měna je **navýsost politický**, monstrózní projekt, který nemá v novodobých dějinách obdoby. Po opuštění zlatého standardu, které vytvořilo podmínky pro politicky řízené masové ožebračování nejširších vrstev obyvatelstva na celém světě, nevídaný rozvoj tzv. deficitního financování válek a megalománských přerozdělovacích programů,¹⁸⁵ se jedná o nejzávažnější krok, který ještě více omezuje zbývající konkurenční tlaky, jež nutily vlády k zachování alespoň jisté zdrženlivosti při tisknutí peněz. K ilustraci tohoto vývoje se stačí podívat na ohromný nárůst inflace ve Spojených státech po založení centrální banky (viz graf). Pro posouzení dopadu evropské centralizace emise peněz je tento vývoj velmi inspirující.

¹⁸³ Nock, Albert Jay: *Our Enemy the State*, A Free Life Editions Book, str. 3

¹⁸⁴ Podle záznamu, který otiskl Arkady Volsky v rumunském časopise *Curierul National*, 21. září 1994

¹⁸⁵ Jerry Jordan, prezident americké *Federal Reserve Bank of Cleveland* ve své knize „Změněná úloha centrálních bank v XXI. století“ (Liberální institut, 1999) píše: „**Důvodem přerušení vazby mezi národními měnami a zlatem, jak k němu došlo ve Spojených státech a v ostatních zemích, bylo odstranění překážky stojící v cestě deficitnímu financování.** Ve 20. století došlo ke dvěma zásadním objevům, které výrazně ovlivnily náš život. Prvním je vytvoření centrálních bank a druhým objevení toho, že vlády mohou financovat samy svou činnost vydáváním dluhopisů, obligací, které nesou úrok. **Proto také Spojené státy ukončily londýnský zlatý pool v 60. letech a ukončily směnitelnost dolaru za zlato v 70. letech. Bylo to kvůli nákladům války ve Vietnamu a programu *Great Society*. Vláda se totiž chtěla uchýlit ke zdanění, ke kterému není nutný souhlas parlamentu – znehodnocení měny, tj. inflaci, aby mohla financovat své programy.**”

(Pozn: 1913 – založení centrální banky: FEDu)

Zdroj: Šíma, Josef a Šťastný, Dan: *Centrální bankovníctví – iluzorní „výdobytek“ civilizace*, předmluva ke knize Rothbard, Murray: *Peníze v rukou politiků*, Liberální institut, vyjde 2001

Snížením konkurence mezi emitenty papírových peněz (zavedením eura) se nebezpečí nepředvídatelných zásahů politické moci do emise peněz zvyšuje. Vytvoření společné evropské měny, jež lze nazvat ekonomickou terminologií státem organizovanou oligopolizací světového měnového trhu, je jen dalším krokem v procesu převzetí peněz z pole působnosti trhu (kde peníze vznikly) do plné působnosti politiky a politiků.¹⁸⁶ Z doby plně soukromých a stabilních plnohodnotných peněz jsme se přesunuli do doby papírových peněz trpících nepředvídatelnými ztrátami hodnoty, jež jsou plně pod kontrolou státu (centrálních bank), které se dále snaží „uvolnit si ruce“, odstranit všechny překážky stojící v cestě jejich diskrečním zásahům – vytvořit jednu celosvětovou centrální banku emitující papírové peníze.¹⁸⁷ Návrhy na „harmonizaci“ monetárních politik, tj. centralizovanou celosvětovou (globální) emisi peněz (inflaci) již zazněly od představitelů Francie, Japonska, a dalších zemí. Budoucnost ukáže opodstatněnost této předpovědi, ale

¹⁸⁶ Stačí vzpomenout na noční dlouhotrvající politické diskuse při rozhodování o tom, kdo bude stát v čele Evropské centrální banky, kdy se nediskutovalo o politice centrální banky, ale o pouhém personálním obsazení jednoho postu. Přesto i tento pseudoprobém téměř překazil celý plán na zavedení eura.

¹⁸⁷ Pro podrobnou analýzu procesu zestátnění peněz viz Rothbard, Murray: *What Has Government Done to our Money*, Mises Institute, 1990 nebo Hoppe, Hans-Hermann: „How is Fiat Money Possible? – or, The Devolution of Money and Credit, *Review of Austrian Economics*, sv. 7, č. 2, 1994

celý vývoj až do současnosti naznačuje, že nejde jen o nepodložené varování akademiků.

Německý profesor Kaltefleiter dokládá toto tvrzení na následujícím příkladě:

Když během měnové krize v létě 1993 navrhl předseda Evropské komise Jacques Delors, aby Německo opustilo EMS (kvůli své orientaci na měnovou stabilitu), ukázalo se, že je pravda to, na co měli analytici podezření již dlouho. Pro Komisi a pro řadu členských států představuje měnová unie příležitost vytvořit inflaci a situaci, kdy by žádný stát nemohl být přímo za inflaci obviňován – to také před lety předpovídal Ludwig Erhard.¹⁸⁸

Jaké jsou tedy důvody zavádění společné měny? Jelikož v žádném případě nejde o důvody ekonomické – ekonomicky řečeno společná papírová evropská měna představuje případ centrálního plánování¹⁸⁹ – vysvětlíme a ilustrujeme na výrocih hlavních zastánců eura důvody politicko-ekonomické.

Základní skutečností, na kterou nelze zapomínat, je to, že celý projekt společné evropské papírové měny je budován na dvou mylných předpokladech:

- a) peníze jsou výtvorem státu a na něm také závisí, co penězi bude, a
- b) peníze jsou nástrojem státní hospodářské politiky a politiky vůbec, tj. nástrojem boje proti cizím státům, kdy platí, že čím silnější měna, tím lépe, a čím větší území používá danou měnu, tím lepší konkurenční výhodu má daná oblast (EU) oproti jiné oblasti (USA, Japonsko).

Předpoklad a) je pokračováním mylné teorie, že „peníze je to, co vláda za peníze prohlásí“.¹⁹⁰ Zakladatel rakouské školy Carl Menger byl jedním z ekonomů, kteří nejdůsledněji vyvrátili tento názor.¹⁹¹ Jak jsme již uvedli v jedné z předcházejících kapitol, tento názor na peníze zastávali i fašističtí měnoví teoretici, kteří se pokoušeli prosadit zavedení společné evropské měny v době německé Třetí říše (a někteří

idem. „Banking, Nation States and International Politics, A Sociological Reconstruction of the Present Economic Order“ v *Economics and Ethics of Private Property*, Kluwer, 1993

¹⁸⁸ Kaltefleiter, Werner: „The Role of a Uniting Europe in the International System“, str. 6

¹⁸⁹ Viz např. Dowd, Kevin: „European Monetary Reform: The Pitfalls of Central Planning“, *Foreign Policy Briefing*, č. 28, Cato Institute, 1993

¹⁹⁰ *The Mystery of Money*, Economic Research Department, Chamber of Commerce of the United States, Washington, 1953 str. 1

¹⁹¹ Viz Menger, Carl: *Principles of Economics*, Libertarian Press, Inc., Grove City, USA 1981 viz také Mises, Ludwig: *The Theory of Money and Credit*, Liberty Fund, 1980 a díla uvedená v předcházejících poznámkách pod čarou

pokračovali v tomto úkolu i ve své další kariéře, např. v nově zřízené Bundesbance). Peníze jsou ale – podobně jako jiné, v současnosti zcela státem kontrolované systémy – navzdory veškeré snaze politiků produktem trhu.

Peníze a právo měly podobný původ: oba vznikly spontánně z nikým neřízených činností jednotlivců snažících se dosáhnout společných standardů vzájemné koordinace. Peníze a právo se také vyvíjely podobným způsobem: Evropané ve středověku se těšili konkurenci v měnových a právních systémech a to až do doby, kdy monarchie ovládly obě tyto oblasti. Státní monopoly v oblasti peněz a práva představují v současnosti společné nebezpečí: jsou ovládány úřednickou libovůlí, fungují neefektivně a (jak by dodal cynik) jsou společně zkorumpované. Objevila se ale nová generace teoretiků, kteří zpochybňují nutnost státního monopolu v oblastech peněz i práva. Namísto centrální banky obhajují systém svobodného bankovníctví. Namísto státního systému práva obhajují překrývající se soukromé jurisdikce vystavené svobodné a otevřené konkurenci – polycentrický systém práva.¹⁹²

Předpoklad b) představuje naprosté nepochopení fungování trhu jako procesu dobrovolné směny. Dobrovolná směna (peněžní i nepeněžní) probíhá totiž mezi jednotlivci a nemůže nikdy být prostředkem zisku jednoho na úkor druhého.¹⁹³ Mezi sebou nesměňují národy nebo měnové zóny, a tak by mělo zůstat na vůli každého jedince, aby se rozhodl, kterou měnu pro danou transakci zvolí. Kdyby jednotlivci a firmy chtěli uskutečňovat své transakce v nějaké „jednotné“ měně, neexistuje důvod (kromě zákonů o nuceném používání zákonného platidla) žádná překážka, aby tak učinili. Mnohem logičtější řešením by bylo, kdyby se vlády národních států ve své snaze zavést větší svobodu do sféry obchodu zrušily tato ustanovení¹⁹⁴ a nepokoušeli se o uzákonění nuceného používání jiné měny. Nahrazení národních měn jedinou měnou společnou nepředstavuje a

¹⁹² Bell, Tom W.: „Polycentric Law”, *Humane Studies Review*, sv. 7, č. 1, zima 1991/92

Tato studie poskytuje základní přehled o vývoji teorií polycentric law, včetně hlavních prací v této oblasti. Studie je dostupná také na <http://mason.gmu.edu/~ihs/s92review.html>

¹⁹³ Vnímání směny jako procesu, kdy jedna strana získává na úkor druhé, vešlo do ekonomie díky postřehu Ludwiga von Misese jako tzv. „Montaignův omyl” či „Montaignovo dogma”. Michel de Montaigne (1533–1592, známý českým čtenářům jako autor slavných *Esejů*, které do češtiny přeložil Václav Černý) byl prvním z novodobých autorů, který přeformuloval starou mylnou doktrínu o směně jako prostředku zisku jednoho na úkor druhých. Ve svém eseji č. 22 ilustruje obecnou vlastnost směny na situaci hrobníka, který bude tím více získávat, čím více lidí zemře. Jeden prý získává pouze tehdy, když druhý trápí. Tato mylná myšlenka se stále vrací v názorech novodobých zastánců protekcionismu a etatistů.

¹⁹⁴ Jedno z možných řešení, které navrhuje F. A. Hayek, je schválit smlouvu v tomto duchu:

„členské země Společného vnitřního trhu, pokud možno společně s neutrálními zeměmi v Evropě (později včetně zemí Severní Ameriky) by se zavázaly mezistátní dohodou odbourat veškeré překážky, které stojí v cestě volnému používání ostatních měn členských zemí na území jiných členských států (a to včetně

priori žádný nárůst blahobytu. Vytváření rozlehlých celků používajících z donucení jednu měnu představuje pozitivní vývoj pouze pro politiky, kteří (kvůli tomu, že mají pod kontrolou nástroje měnové politiky) zvětší svoji moc a území, které mají pod kontrolou. Diskriminace všech, kteří nejsou součástí tohoto území, je pouze dalším logickým krokem tohoto procesu. Tato umělá ochrana jedněch na úkor druhých je také něčím, co by na svobodném trhu nemohlo přežívat. Mnozí prozíravější politikové, jako „tvůrce“ německého hospodářského zázraku Ludwig Erhard dokázali předvídat tento vývoj již při započítání celého projektu.

Zároveň při hodnocení Evropské platební unie nesmíme přehlížet fakt, že tento systém a jeho praktická aplikace diskriminuje dolarovou oblast. ...Opakovaně jsem zdůrazňoval, že celý tento systém je vystavěn na vadných základech.¹⁹⁵

Nyní dokumentujeme na několika výročí skutečně důvody vzniku společné evropské papírové měny, kterými je, jak praví teorie (a jak jsem krátce naznačil v historickém exkurzu o procesu zestátnění peněz), odstranění konkurence tvořené národními centrálními bankami a vytvoření předpokladů pro úplnou politickou centralizaci Evropy.

Trnem v oku (neněmeckých) evropských politiků byla po dlouhá léta relativně přísná¹⁹⁶ měnová politika *Bundesbanky*, kterou si vynucovalo německé obyvatelstvo, jež si stále uchovává v paměti dvě devastující hyperinflace během první poloviny století. Proto odstranění vlivu opatrné německé veřejnosti bylo prvním krokem celého projektu. Francouzský ministr pro Evropu mezi řadou jiných politiků řekl jasně, že společná měna se zavádí z toho důvodu, že „máme už dost toho být předmětem dominance někoho jiného“.¹⁹⁷ Čímž samozřejmě myslel politiky „bratrské“ centrální banky Německa *Bundesbanky*.

Společná měna tudíž představuje pouhý nástroj politické centralizace. Jak řekl kancléř Helmut Kohl: „Chceme politickou unifikaci Evropy. Nebude-li existovat monetární unie,

zlatých mincí) a uvolnit bankovní podnikání pro každou instituci legálně ustanovenou na území jakéhokoli členského státu.” citováno podle Hayek, F. A.: *Soukromé peníze*, Liberální institut, 1999, str. 25

¹⁹⁵ Erhard, Ludwig: *Prosperity through Competition*, Thames and Hudson, 1958, str. 221

¹⁹⁶ I přes takto prováděnou měnovou politiku *Bundesbanky* ztratila marka v důsledku inflační emise peněz mezi lety 1950–1975 53% své kupní síly. Např. vládám Francie se podařilo dosáhnout znehodnocení svých měn o 75%, Itálie o 72%, Velké Británie o 78%, atd. (Podle Hayek, F. A.: *Soukromé peníze*, Liberální institut, 1999)

¹⁹⁷ *Le Monde*, 6. února 1996

pak nemůže existovat ani unie politická, a *vice-versa*”.¹⁹⁸ Helmut Kohl nebyl samozřejmě jediným, jehož slova a činy ukazují na skutečné motivy dosažení měnové unie. Karel van Miert, Evropský komisař pro konkurenci, který by měl mít v popisu práce starost o udržení konkurence a boj proti všem monopolům, jejichž patrně nejdůležitějším a nejvlivnějším představitelem je monopol na emisi peněz, se také zapojil do obhajoby evropské papírové měny:

Jednotná měna je silně federalizující prvek. Protivníci federální Evropy mají v tomto pravdu. Jsem přesvědčen o tom, že euro povede k vytvoření evropské vlády, která se bude zabývat ekonomikou.¹⁹⁹

Z proklamované výhodnosti společné měny pro všechny občany sjednocené Evropy se náhle dostáváme k podstatě věci. Společnou měnu potřebují politici proto, aby mohli vytvořit evropskou vládu, která by se mohla zabývat ekonomikou, tj. regulovat a přerozdělovat, jinými slovy provádět na celoevropské úrovni všechny tzv. hospodářské politiky, jejichž neblahé důsledky jsou známy z úrovně národních států. Projekt „sjednocené Evropy” ale není, jak se snaží jeho obhájci dokázat (a v tom mají pravdu), pouze projektem čistě ekonomickým. Jedná se také o zahraniční politiku, kulturu, právo atd. a společná evropská měna tedy musí hrát svou úlohu i při centralizaci těchto oblastí. Stává se tak nástrojem, který umožní vytvoření „evropské vlády, která se bude zabývat nejen ekonomikou”, ale také všemi ostatními oblastmi, v nichž pak také bude moci docházet k centralizaci a „evropskému vládnutí”.

Z toho důvodu může Richard von Weizsaecker upřesnit význam eura pro celoevropskou zahraniční politiku, který opět ukazuje na skutečnost, že politici nehodlají vrátit peníze zpět tam, kam patří – trhu, ale hodlají je i nadále navzdory veškeré zkušenosti používat jako politický nástroj v jakékoli oblasti, které se chtějí zmocnit:

Společná zahraniční politika může být vytvořena pouze skrze společnou měnu. To, že si lidé zvyknou na společnou měnu, je jediný možný způsob, jak dosáhnout jednotné zahraniční politiky.²⁰⁰

¹⁹⁸ V projevu v Radě Evropy, 28. září 1995 podle Laughland, John: *The Tainted Source, The Undemocratic Origins of the European Idea*, str. 254

¹⁹⁹ V rozhovoru pro časopis *Elsevier*, Holandsko, 30. srpna 1997

²⁰⁰ Podle Laughland, John: *The Tainted Source, The Undemocratic Origins of the European Idea*, str. 262

Asi nejjasněji hovořícím evropským politikem, který má jasnou vizi budoucího vývoje na evropském kontinentu a nezastírá jeho skutečný smysl, je prezident *Bundesbanky* profesor Hans Tietmeyer. V jeho projevech je opakovaně slyšet přesvědčení, že společná evropská měna je pouze prvním krokem v transferu pravomocí nově vznikající federální evropské autoritě, po kterém musí nevyhnutelně následovat další, až se veškeré zásadní kroky hospodářské, sociální i zahraniční politiky budou provádět z centrální evropské úrovně. Proces centralizace všech rozhodovacích pravomocí do rukou politiků na evropské úrovni bude pak završen.

Evropská měna povede členské země k přesunu jejich suverenity nad finanční a mzdovou politikou, stejně jako nad měnovými záležitostmi. Je iluzí si myslet, že státy si mohou zachovat autonomii v rozhodování i o daňové politice.²⁰¹

Slovy člověka navýsost povolného Hanse Tietmeyera, je iluzí si myslet, že proces zavedení společné papírové evropské měny měl kdy jiný důvod, než je nastartování v zásadě nevratného procesu přesunu pravomocí dále od občanů, tzn. na nadnárodní, evropskou úroveň, a vytvoření centralizované evropské vlády s pravomocí vybírat evropské daně. Jejím prostřednictvím budou moci evropští politikové – více než kdy jindy vzdálení svému elektorátu – uskutečňovat své redistribuční, inflační a „ochranářské“ „evropské“ politiky.

5.2. Byrokratizace

Paradoxní vývoj etatismu spočívá v tom, že „společnost“ sama chce žít lépe a vytváří si stát jako nástroj. Potom však stát zabírá první místo a společnost musí začít žít pro stát.²⁰²

Regulace představují struktury, za které se člověk schovává v situaci, kdy se věci nedaří.²⁰³

Dopad evropské byrokratizace lze nejlépe dokumentovat na příkladech. Tady je jeden z nich – ilustrativní příklad toho, kam vede vláda byrokracie nad vědou. Tento příklad

²⁰¹ Citováno podle Portillo, Michael: „Democratic Values and the Currency“, *The European Journal*, únor 1998

²⁰² Gasset, José Ortega y: *Vzpouřavá dávká*, Naše vojsko 1993, str. 96

nabízí evropská direktiva o pitné vodě, která bez ohledu na výsledky vědy, předvádí byrokratické zpracování tématu toxicity jednotlivých chemikálií. Byrokratickou posedlost regulovat a z ní plynoucí postupy práce těchto úředníků, které nezajímá věda a poznání, lze shrnout sloganem „jedna Evropa, jedna direktiva, jedna maximální přípustná koncentrace”.²⁰⁴ Tady je důkaz:

Chemikálie	Direktiva EC o pitné vodě maximální povolené koncentrace v µg/l	Směrnice Světové zdravotnické organizace hodnota v µg/l
Aldrin	0.1	0.03
Dieldrin	0.1	0.03
Atrazine	0.1	2
MCPA	0.1	2
Molinate	0.1	6
Isoproturon	0.1	9
Alachlor	0.1	20
Pendimethalin	0.1	20
Bentazone	0.1	30
Pyridate	0.1	100

Zdroj: Neal, Mark a Davies, Christie: *The Corporation Under Siege*, The Social Affaires Unit, 1998, str. 26

Směšnost tohoto počínání není tím nejhorším, k čemu podobné postupy vedou. Použijeme-li tento příklad maximálních přípustných koncentrací agrochemikálií v pitné vodě, lze se domýšlet, kam tato regulace povede. Jelikož na čistotu pitné vody má velký vliv zemědělství v dané oblasti, pak je zřejmé, že má-li být zachována stejně „čistá” pitná voda na území celé Evropy, nemohou být používány rozdílné intenzity hnojení. Jejich výše totiž nezávisí na vůli zemědělců, natož pak úředníků. Jelikož jsou podmínky pro zemědělství v různých regionech různé, budou zemědělci muset buď zvýšit ceny svých výrobků (což se odrazí ve větší spotřebě dovážených produktů), zvýšit mechanické

²⁰³Neal, Mark a Davies, Christie: *The Corporation Under Siege*, The Social Affaires Unit, 1998, str. 51

obdělávání půdy, a tím ještě více přispět k erozi půdy, nebo rovnou opustit zdroj své obživy. Jakákoli varianta se neobejde bez dalšího zásahu úředníků. Na evropské úrovni jsou již naprojektovány fondy, které úředníci budou utrácet na podporu venkova, potírání regionálních rozdílů, boj proti poškozování krajiny či ochranu domácích zemědělců před zahraniční konkurencí. Výsledkem celého procesu je ztráta vlastní schopnosti působit na trhu a vytvoření závislosti na prostředcích plynoucích z veřejných rozpočtů.

Dynamická společnost plná odlišností a alternativních pokusů dosáhnout rozmanitých cílů není něčím, co by *všichni* bez výhrady vyhledávali. Proti změnám, které jedni vítají, existuje vždy odpor druhých, kterým tato změna z nějakých důvodů nevyhovuje. Věda samozřejmě nebyla výjimkou. Např. v 19. století poté, co se začalo s pasterizací mléka, bylo vznášeno mnoho argumentů (jejichž obecné charakteristiky se nijak neliší od alarmistických argumentů dnes):

- teplo ničí velké množství bakterií v mléce, a tak zatajuje důkazy o nečistotě (argument čistoty a nebezpečí)
- pasterizace povede k nárůstu dětské úmrtnosti (argument nejnevinější oběti)
- je špatné zasahovat jakýmkoli způsobem do dokonalosti přírodního pokrmu (argument tvrdící, že zasahovat do přírodních záležitostí je nebezpečné)²⁰⁵

Na rozdíl od současné praxe ovšem nenásledovala regulace z pozic státu nebo skupiny států vyvolaná tzv. *technomorální panikou* ze strany byrokratů a aktivistů. Nový vědecký produkt měl šanci prokázat svou užitečnost na trhu a stal se samozřejmou součástí našich životů.

Má-li se společnost úspěšně rozvíjet, pak musí dokázat odolat sebevypjatější rétorice a nebránit se poznatkům vědy. Společnost musí být mnohohrstevná a flexibilní. Musí mít schopnost zkoušet opakovaně nové postupy výroby, mít možnost pokusu a omylu. Společnost nesmí být ovládána institucemi, které nejsou ze své podstaty schopny přizpůsobit se neustále se měnícím podmínkám ve společnosti.²⁰⁶

²⁰⁴ Ibid. str. 27

²⁰⁵ Neal, Mark a Davies, Christie: *The Corporation Under Siege*, The Social Affaires Unit, 1998, str. 42

²⁰⁶ Na evropské úrovni může sloužit jako odstrašující příklad takového přístupu také např. společná zemědělská politika, která po dobu dlouhých desetiletí mění motivační struktury celého jednoho odvětví hospodářství na celém evropském kontinentu.

Základem vědy je opakování. Jen proto, že jeden test nebo série testů před mnoha lety ukázaly na možné nebezpečí, neplyne z toho že toto nebezpečí někdy bylo nebo je. Upínat se na nejistý rozsah znalostí v nějakém náhodném bodě v minulosti je absurdní, ale je to přesně to, co zákonné úpravy dělají.²⁰⁷

Sdělovací prostředky nás neustále zahrnují důkazy o tom, jak je regulace prospěšná, kolik peněz a lidských životů bylo tímto způsobem zachráněno. Bohužel tento přístup trpí jedním zásadním metodologickým nedostatkem. Poukazuje pouze na to, co je vidět, a stranou nechává utrpení mnoha anonymních neznámých, kterým regulace způsobila nemalé škody a mnohdy je připravila o život. To znamená, že stranou zůstalo to, co vidět není. Jedná se o standardní omyl často praktikovaný v oblasti ekonomické analýzy, na který v polovině minulého století upozornil svým slavným esejem Frédéric Bastiat.²⁰⁸ Tento příklad také použil Henry Hazlitt, aby ukázal na základní kritérium pro rozlišení dobrého a špatného ekonomy (což obecně platí pro všechny činnosti a obzvláště pro ty, které spočívají v politickém rozhodování o utrácení cizích peněz).²⁰⁹ Z čistě metodologického hlediska nelze nikterak vědecky vytvořit státní administrativní struktury, v rámci kterých by bylo lze porovnávat rizika pro jednotlivé jedince. Riziko je subjektivní kategorie, a proto pouze lidé sami nejlépe ohodnotí relativní riziko, které jim hrozí. Žádný úředník to za ně učinit nemůže jednak proto, že je to objektivně nemožné, a pak také proto, že jeho motivace jsou odlišné.

Úředníky zajímá bezpečí – ale nikoli bezpečí veřejnosti, ale bezpečí jejich postů.²¹⁰

Předstíraná snaha úředníků chránit svými nařízeními život, zdraví a bezpečnost lidí tak vede k situacím, které byly v minulosti nemyslitelné. Kdyby totiž současný způsob regulace platil i v minulosti, nemohlo by se lidstvo těšit z mnohých vynálezů a objevů, které pokládáme nyní za samozřejmé a které lidem velmi ulehčily či zachránily život.

Kdyby současný režim regulace léků platil v době, kdy byly tyto léky objeveny, léky jako aspirin (vnitřní krvácení), paracetamol (poškození jater) nebo penicilin

²⁰⁷Neal, Mark a Davies, Christie: *The Corporation Under Siege*, The Social Affaires Unit, 1998, str. 44–5

²⁰⁸Bastiat, Frédéric: *Co je vidět a co není vidět*, Liberální institut, 1998

²⁰⁹Hazlitt, Henry: *Ekonomie v jedné lekci*, Liberální institut, 1999

²¹⁰Neal, Mark a Davis, Christie: *The Corporation Under Siege*, The Social Affaires Unit, 1998, str. 52

(alergické reakce) by se nikdy nestaly dostupnými pro spotřebitele, ale byly by zakázány jako nebezpečné.²¹¹

Přestože to asi žádný ze zastánců jednotné Evropy nebude ochoten připustit, je nepochybné, že EU se snaží bránit rozvoji vědy. Na řadě příkladů, včetně těch výše uvedených, je zřejmé, že bez ohledu na nejnovější vědecké poznatky jsou evropští zákonodárci ochotni a schopni byrokratickými procedurami znemožnit rozvoj některých odvětví vědy a výzkumu a nadekretovat, jak má dle jejich názoru vypadat „kde co“, např. pitná EUROvoda. Tento přístup samozřejmě vede nejen k nárůstu moci byrokracie (vznikají další a další evropské direktivy, které centralizují vědecké rozhodování na úrovni bruselské byrokracie – např. 90/219/EEC nebo 90/220/EEC v oblasti geneticky upravovaných organismů), ale také k zaostávání celých vědních disciplin na území EU.

Jedním důsledkem těchto absurdních a nevědeckých regulací je to, že Evropa v současnosti zaostává za Spojenými státy v biotechnologickém výzkumu a výrobě. To se projevuje v množství společností, které v tomto oboru na kontinentu fungují. Spojené státy mají více než 1300 a Evropa jen asi 485 takových společností. Spojené státy drží 65 procent světových biotechnologických patentů, celá Evropa má jen 15 procent. Kromě toho jsou výdaje na výzkum a vývoj v oblasti biotechnologií ve Spojených státech třikrát větší než v Evropě.²¹²

Navíc se byrokratizací výzkumu celá původně vědecká záležitost medializuje a politizuje takovým způsobem, že dochází ke vzniku militantních skupin bojujících proti množství neopodstatněných „rizik“ a podporu získávají anti-vědecké postoje, které se např. projevují pod hlásanými slogany typu „No Patents on Life“.²¹³

²¹¹Ibid. str. 106. Tento výrok představuje stručné a výstižné shrnutí učení teorie veřejné volby, která zkoumá motivace, jimiž jsou vedeni zaměstnanci veřejného sektoru při svých rozhodováních. Tato škola přesvědčivě ukazuje, že neexistuje nic takového jako jednání ve veřejném zájmu.

²¹²Neal, Mark a Davies, Christie: *The Corporation Under Siege*, The Social Affaires Unit, 1998, str. 14

²¹³Neal a Davies nabízejí zajímavý postřeh o významu ideologie při prosazování myšlenek, kterou dobře pochopili alarmistické a populistické skupiny a kterou velmi značně opomíjejí zástupci vědeckých kruhů: „Industry and the professions must learn the importance and force of ideology and the need to win ideological as well as market-place battles. It is myopic merely to respond to a particular political climate, to adjust and trim, and to see the brief changes of the last five or ten years as inevitable, irreversible and bound to continue. Anyone who doubts this should read the nonsense that academics were writing in the 1940s about the inevitability of nationalization, in the 1960s about the need for indicative planning and price controls, or in the 1970s about the triumph of trade union power. It was all nonsense and it did not happen. It is always possible to change the inevitable. In the light of this it is clearly foolish to be supine in the face of enhanced regulatory power or the coercive tactics of single interest pressure groups. Industries and professions should do their own long-term social and political research – not mere opinion polling – and not rely exclusively on other institutions for their information and ideas. Much of what the latter provide is mere

Byrokratizace společnosti vede k postupnému nárůstu aktivit, ve kterých mají byrokraté rozhodující slovo. V mnoha oblastech v celé společnosti dochází k tomu, čemu ekonomové říkají *crowding-out effect*, tj. k tomu, že veřejné projekty vytlačují projekty soukromé. Je tedy nastartován proces, kdy soukromé iniciativy nejen ve vědě a výzkumu, ale i v oblastech, jako je např. spoření na důchod, pomoc nemocným nebo chudým, zaměstnávání emigrantů ze zemí třetího světa atd. neobstojí v konkurenci státem financovaných mamutích systémů, které veškeré prostředky získávají z peněz daňových poplatníků. Ve státních systémech se hromadí neefektivnosti a korupce, ti, pro které byly veřejné projekty určeny, se dostávají do obtíží, což vede k dalším investicím z veřejných fondů do daných, stále méně a méně efektivních systémů. Soukromé iniciativy, které ještě nebyly vytlačeny z trhu, přežívají stále obtížněji, neboť stále větší a větší část prostředků je ze soukromých zdrojů odčerpávána formou daní právě na financování neefektivních veřejných projektů.

Nejde o to, jestli jsou taková dobrovolná uspořádání možná tehdy, když existuje stát. Pravděpodobně nejsou, když samotná existence státu vybavuje občanskou společnost snižující se schopností generovat spontánní občanskou spolupráci. Jde spíše o to, že jsou-li myslitelná a možná *ab initio*, není nutné se státu *ochotně* podřídít.²¹⁴

Státem organizované redistribuční programy způsobují destrukci občanské společnosti. Dochází k tomu, před čím varoval Ludwig Erhard, tj. místo bohatství pro všechny se všichni stávají závislími na státních redistribučních programech (*wealth for all, not welfare for all*). Lidé, kteří dříve podporovali soukromé aktivity, se této vlastnosti pomalu zbavují (tedy nejen, že chtějí méně, ale po odvodu daní jim zbývá méně). Zkušenost ukazuje, že se lidé mohou odnaučit být solidární a štedří. Veřejný program, který byl původně předkládán jako program odstraňující možné riziko, že soukromé zdroje nebudou postačovat na financování daných služeb, způsobil, že lidé si dané riziko přestali uvědomovat a stali se závislími na penězích, přerozdělovaných přes veřejné rozpočty. Původně „občanská“ společnost se přeměnila na všemocný stát. Ztotožňování státu a společnosti (*state vs. society*) je jedním ze základních omylů, kterých se

ideology – often anti-producer ideology – wrapped in a legitimizing methodology.” Neal, Mark a Davis, Christie: *The Corporation Under Siege*, The Social Affaires Unit, 1998, str. 110–11

²¹⁴ Jasay, Anthony de: *The State*, Liberty Fund, 1998, str. 65

společenské vědy již po dlouhou dobu velmi často dopouštějí.²¹⁵ Zároveň také platí, že lidé, kteří se stávají příjemci přerozdělovaných prostředků, chápou tyto příjmy jako něco, na co mají „právo“ – jako něco samozřejmého. Přijímání darů od soukromých osob, které jsou skutečným projevem „společenské solidarity“, považují za nedůstojné a ponižující.

V průběhu doby dochází ke kumulaci umělého a nepřirozeného vývoje v byrokraty tvořeném prostředí v širokém spektru oblastí a původně více či méně účtyhodné plány degenerují v mamutí byrokratické struktury. To se děje na národní úrovni v systémech zákonné úpravy problematiky vlastnických práv, v oblasti financování důchodů, systému školství, ochrany přírody apod. v nepřeborném množství variant. Dojde-li ovšem k prosazení další politické centralizace těchto systémů na nadnárodní úroveň, vytváří se ještě obludnější umělé, neživotaschopné systémy, které neřeší žádné z problémů, které produkovaly stejné systémy na úrovni národních států. Jedná se přesně o situace, které postupně vznikají přebíráním dalších a dalších pravomocí orgány EU. Navíc se ničí všechny smysluplné způsoby, jak zajišťovat efektivitu státních systémů. Přestávají totiž existovat ceny za poskytované služby, které by generoval trh. A bez cen, jak nejlépe ukázali rakouští autoři, je každé rozhodnutí o výhodnosti nějaké činnosti v zásadě bezdůvodným výrokem, které jen dále ničí tržní řád a vyvolává chaos.

Po výše uvedené analýze faktorů, které způsobují společenský rozvoj a vedou k formování flexibilních společenských struktur, a způsobu, jak dochází k prorůstání byrokratických struktur do ekonomiky s formováním nových institucí a zákonodárství Evropské unie, lze konstatovat, že EU a její regulace nezvětšuje množství dostupných příležitostí pro spotřebitele a výrobce. Je-li toto pravdou, pak podle definice společenského vývoje tak, jak je uvedena v úvodu této kapitoly, nepředstavuje evropská integrace způsobem, kterým je v současnosti prováděna, krok směrem k rozvoji společnosti. Má-li se evropská společnost vrátit na cestu rozvoje, tj. rozšiřování dostupných příležitostí pro spotřebitele a výrobce, pak musí být ukončen proces politické centralizace, regulace a harmonizace.

²¹⁵ Viz výše v textu poznámka o Albertu Nockovi.

Přestože žijeme uprostřed přepychu, o jakém se nemohlo zdát ani nejbohatším panovníkům minulosti, lidé jednají tak, jako kdyby chtěli zabít slepici, která jim snáší zlatá vejce.²¹⁶

5.3. Centralizované státní školství a věda

Cílem politiků je přesvědčit velké skupiny obyvatel, že právě ony získávají (nebo mohou získávat) více než ostatní z komplikovaného systému dotací, daní a daňových úlev, cel, dovozních licencí a ostatních „podpor“ státu. K tomu nestačí pouhá propaganda a tvorba skrytých „mimorozpočtových“ fondů, „pojištění“ v nezaměstnanosti, vymýšlení „sociálního a zdravotního pojištění“ placeného zaměstnavateli a nepřeborného množství jiných názvů pro daně, jež jsou dovedně skryty a zamaskovány. K této úloze je třeba využít vliv společenských elit – učitelů a vědců a přimět je, aby se zapojili do činností ve prospěch teorií ospravedlňujících státní zásahy ve všech jejich podobách.

Systematické šíření mylných údajů pomocí falešných statistických dat je ale slabý odvar v porovnání s jinými metodami. Při vytváření a propagování *dominantní* ideologie, jež je definována jako ideologie sloužící zájmům *státu*, je systematický omyl obecně šířen nevědomě, tj. mnohem efektivněji a trvaleji než kdyby šlo o pouhé lhaní. Např. vlivný koncept tvrdící, že stát je nástrojem v rukou svých občanů nevznikl na žádném ministerstvu propagandy. Učitelé vštěpují svým studentům doktrínu státu, který musí poskytovat veřejné statky a nutné normy správného občanství, tak činí rádi a upřímně.²¹⁷

Na několika místech v textu jsme se již zmiňovali o problému ekonomických teorií, které se snaží ospravedlnit aktivní úlohu státu ve společnosti (obzvláště teorie tzv. *public goods* a tzv. *merit goods*). Uvedli jsme již také odkazy na literaturu, která ukazuje na nevědeckost těchto teorií. Je ovšem mnohem zajímavější, podívat se na důvody vzniku a rozvoje těchto teorií, čili na teorii o teorii veřejných statků. Zajímavý pohled nabízí profesor Randal Holcombe. Tvrdí, že celý systém šíření podpory těmto myšlenkám je sám sebe vyživující a podporující proces, kdy státem ovládané školství získává od státu prostředky na své působení, a proto se snaží zdůvodnit o to více pomocí tzv. vědeckých

²¹⁶ Rothbard, Murray: *Logic of Action II*, str. 190

²¹⁷ Jasay, Anthony de: *The State*, str. 261–2, poznámka pod čarou

teorií nutnost právě těchto výdajů. Najde se jen málo těch, kteří by se postavili celé této mašinérii a ohrozili by tak své další působení v akademické obci.²¹⁸

Vláda získává, je-li vnímána jako legitimní instituce, protože pak je méně nákladné pro ty, kteří tvoří vládu, přesvědčit své občany, aby se podřídili jejímu mandátu. Vláda má tedy veškerou motivaci vytvořit mezi lidmi dojem, že její činnosti jsou legitimní. Může to učinit vytvořením institucí, které vyvolávají dojem oddanosti obecně sdíleným pravidlům a vytvořením demokratických procesů, které podporují dojem všeobecného souhlasu vyjádřeného v kolektivním rozhodování. Vláda může dále zvýšit svou předstíranou legitimitu pomocí rozvíjené propagandy, jež vymývá lidem mozky, a tak přispívá k přijímání vládních institucí a procesů. ... Jestliže je důležité vnímání vlády jako legitimní instituce a jestliže toto vnímání může být ovlivněno kontrolou toků myšlenek k lidem ovládaných vládou, pak je také v zájmu vlády zmocnit se institucí, které mají vliv na myšlení obyvatelstva.... Vlády mohou kontrolovat toky myšlenek, aniž by kontrolovaly sdělovací prostředky, jestliže ovládají vzdělávací systém. Je-li znárodněn vzdělávací systém a stanou-li se z učitelů státní zaměstnanci, získají přirozeně učitelé silný motiv stranit státu, kdykoli je to jen možné. Učitelé se stávají nástrojem státní propagandy... a je běžné, že tvrdí, že školy by měly vychovat ze studentů správné občany... Teorie veřejných statků je produktem akademiků, kteří působí v systému státem dotovaného vysokého školství.... Tato teorie slouží vlastním zájmům vlády a navzdory jejím antieconomickým základům ji učitelé a vědci, kteří jsou součástí státem ovládaného systému, mají motivaci podporovat proto, aby podporovali stát a ten zase dále podporoval je.²¹⁹

Státem ovládané školství je tedy nejlepším způsobem získání legitimizace pro jakoukoli vládní aktivitu a pokračující centralizaci. To je také důvodem, proč se vlády tolik angažují při propagování nevyhnutelnosti vytvoření Evropské unie. Proto také značná část evropských fondů (např. PHARE) je určena na propagační kampaně, vydávání knih, pořádání seminářů, placení proevropských příloh v hlavních časopisech, pořádání evropských letních škol, udělování certifikátů tzv. evropských studií na univerzitách atd.

²¹⁸ V této souvislosti je zajímavý osud profesora von Misesa, který byl v roce 1940 přinucen utéci před Hitlerem do Švýcarska (kde se mimo jiné spolupodílel na činnosti Panevropského studijního ústředí) a poté do Spojených států. Jak píše profesor Hoppe v doslovu k Misesovu *Liberalismu*, Mises „byl mezinárodní vědeckou kapacitou... Zatímco každý evropský marxista nebo „marxovec“ třetí kategorie v této době bez obtíží našel slušné akademické postavení, ukázaly Misesovi, největšímu teoretikovi liberalismu a kapitalismu, v samotném centru kapitalismu americké univerzity i inteligence nelíčeně a nestydatě záda.“ Mises podobně jako jeho žák F. A. Hayek (který byl oceněn Nobelovou cenou za ekonomii) musel být placen ze soukromých nadací a nikdy mu žádná americká univerzita neudělila post řádného profesora.

²¹⁹ Holcombe, Randal G.: „A Theory of the Theory of Public Goods“, *The Review of Austrian Economics*, sv. 10, č. 1, 1997, str. 15–20

Proti dobře organizované masívní europagandě lze jen těžko najít protiváhu, neboť, jak bylo uvedeno, tento proces se vlastními silami zintenzivňuje a urychluje.

5.4. Krátká vsuvka: Charta Evropské identity²²⁰ – příklad politické pseudoargumentace

Evropský sjednocovací projekt je již dalek toho, aby se tvářil, že řeší bezprostřední úkoly praktické politiky, tak jako tomu bylo v jeho začátcích. Nyní je již vytvářen nový evropský občan nové federální Evropy, která nalézá nové místo mezi ostatními státy světa. Ze všech sil se pracuje na nové evropské výchově, která má evropské obyvatele na tuto novou úlohu vyzbrojit patřičnými společnými evropskými znalostmi. Mluví-li se o společných evropských hodnotách obecně a jsou-li lidé nabádáni k toleranci vůči ostatním, k učení se cizím jazykům, k tomu, aby společný osud spoluvytvářeli a nejen jej trpěli, těžko lze něco namítnout. Snad jen to, že to všechno lze provádět bez vybírání dodatečných daní a státních zásahů. Tyto myšlenky obsahuje první část dokumentu – *Charta evropské identity*, která sice nepředstavuje oficiální dokument EU nejvyšší úrovně, ale může skvěle posloužit jako doklad „prázdného“ politického dokumentu, který v sobě zahrnuje snad všechny omyly, které úvahy i evropské identity mohou obsahovat. Krátký komentář pomůže omyly a rozpory dokumentu odhalit.

Charta evropské identity staví proti myšlenkám *totalitarismu* myšlenky *svobody, práva a demokracie*, vyzdvihuje blahodárnost vzájemného ovlivňování kultur, význam výsledků vědeckého bádání a jejich používání ve prospěch lidstva, upozorňuje na nutnost kritického myšlení. Dokument hovoří o tom, že Evropa není jen Evropou západní, ale že i státy za železnou oponou k Evropě patří, ale kvůli rozdělení Evropy se na procesu jejího sjednocování nemohly podílet.

Dále ovšem čtete:

Die Vielfalt des europäischen Entwicklungsprozesses und die Notwendigkeit der schöpferischen Gestaltung unserer gemeinsamen Zukunft erfordern einen föderalen Aufbau unserer zwischen staatlichen Ordnung, in der ein europäisches

²²⁰ Celá tato kapitola čerpá z dokumentu EU *Charta der Europäischen Identität* – viz přílohu této práce

Gemeinschaftsgefühl und somit ein gemeinsames Bewußtsein der europäischen Identität entstehen kann.

Implikace je tedy následující. *Aby mohlo vzniknout vědomí evropské soudáležitosti, musíme vybudovat federální stát.* Důležitým krokem k vybudování evropské identity bylo prý přijetí *Charty základních sociálních práv* v roce 1989 a další posilování federálních struktur. Aby se v tomto evropském procesu mohlo dále pokračovat, je potřeba o evropské myšlence přesvědčit občany. Z toho vyplývá, že *evropská identita, z jejíhož popudu již dochází ke sjednocovacímu procesu v Evropě, musí být vytvořena v nově budovaném státě pomocí přesvědčování občanů tohoto státu.*

K jádru problému se ovšem dostáváme až v kapitole nazvané *Evropa jako hospodářské a sociální společenství.* Zde se dovídáme, že hospodářský rozkvět, který byl vyvolán rozvojem volného obchodu mezi národy, nestačí.

Wirtschaft ist für die Menschen da, die soziale Zielsetzungen der Ökonomie müssen erkennbar sein.

Co to přesně znamená?

Zur europäischen Identität gehört eine vorbildliche Sozialgemeinschaft, die zur einer solidarischen Aufgabe-, Ressourcen- und Wohlstandsverteilung zwischen allen Teilen Europas fürth. Vordringliches Ziel in der Europäischen Union ist die Beseitigung der Arbeitslosigkeit.

Solidární přerozdělování zdrojů a příjmů (blahobytu)? Odstranění nezaměstnanosti jako evropský cíl? Výborné předsevzetí. Bohužel ekonomická věda dávno vysvětlila, že nezaměstnanost není veličina, kterou by vládní aktivní politika mohla snížit a zachovat přitom svobodný trh práce. Nezaměstnanost je totiž produktem vlád a je způsobena jejich zasahováním na trhu práce. Právě toto zmiňované „solidární přerozdělování“ je příčinou nezaměstnanosti milionů lidí zemí EU.

Velmi odvážně působí další kapitola, která v první větě uvádí.

In der heutigen Weltgesellschaft ...trägt die Europäische Union eine besondere Verantwortung.

Tato zvláštní zodpovědnost prý vyplývá z nutnosti aktivní politiky Evropské unie po celém světě. Kdyby Evropa nezačala řešit světové problémy, vedlo by to údajně pouze k chaosu. Jednou z dimenzí této „globální odpovědnosti“ má být následující:

Sie schließt aber auch handelspolitisch ...ein faires und hilfsbereites Handeln gegen anderen Weltregionen ein.

Znamená to, že budoucí evropská vláda bude rozhodovat o tom, který obchod je *spravedlivý* a který ne? Mají tvůrci tohoto dokumentu představu o tom, co je svobodný obchod a jaká je úloha vlády ve svobodné společnosti? Jestli toto je zosobnění představy toho, jak

eine größere Verantwortung für die friedliche Entwicklung der Welt übernehmen,

pak se Evropa z hořké kolektivistické zkušenosti jedné své poloviny příliš nepoučila.

Závěr dokumentu nejen že shrnuje myšlenky již uvedené, ale dává jim ještě pregnantnější podobu. Jak by tedy měla vypadat přesvědčivá praktická politika, která by podpořila rozvoj evropské identity?

Hlavním úkolem je vytvořit evropskou ústavu, která by garantovala všechna základní lidská a sociální práva a

eine gemeinsame Wirtschaft-, Währungs-, Sozial- und Umweltpolitik, deren oberstes Ziel sein muß, Arbeit für alle zu schaffen.

Myslet si, že lze zajistit práci pro všechny pomocí společné ochrany životního prostředí a sociální politiky, je nemožné, lépe řečeno vzájemně se vylučující. Ekonomická věda umí doložit, že nezaměstnanost je produktem sociální politiky, proto stanovovat si oba tyto cíle zároveň je zcela nesmyslné. Naším nejvýznamnějším zbožím je prý vedle svobody i sociální spravedlnost. Aby se tato spravedlnost zajistila, potřebuje Evropa dle tohoto dokumentu

moralisch überzeugende politische Gestalt und eine solidarische Politik,

na kterou by mohl být každý Evropan hrdý.

A na závěr:

Wenn das erreicht ist, dann gibt es auch eine stärkere europäische Identität.

Snad si alespoň někdo vzpomene na to, že

Die Demokratie in der Europäischen Union muß für die Bürger erlebbar werden

a také na to, proč se zhroutil systém budovaný státními plánovači v sovětském impériu.

Bylo to proto, jak se uvádí v Chartě, že

dort wirtschaftliche Freiheit und Verantwortung des Einzelnen und der Unternehmen nicht möglich waren.

Dokumenty podobného typu lze brát pouze jako politický folklór. Jde o deklaraci cílů, které jsou ve své kombinaci nespílitelné, ale veřejnost si z nejrůznějších důvodů (např. i kvůli státě manipulovanému vzdělavacímu systému) přeje, aby politické reprezentace o jejich naplnění usilovaly, a to přesto, že jejich snaha je předem odsouzena k nezdaru. Proto je zmínka o tomto dokumentu pouhou ukázkou způsobu argumentace, kterou lze najít i v celé řadě podobných dokumentů. Není možné na ně smysluplně reagovat a vyvracet je, protože myšlenky v těchto dokumentech jsou natolik protikladné, nevědecké a nesmyslné, že ani jejich autoři patrně žádnou seriozní kritiku neočekávali. Jedná se o ryzí politickou deklaraci, kterou je ovšem nutné uvést, aby bylo možno ukázat „hloubku“ argumentace politických elit.

5.5. Dopad centralizace a byrokratizace

Jak lze velmi dobře pozorovat při tvorbě „právního“ prostředí EU, je zřejmé, že prostředky mocenského (politického) boje jsou již velmi odlišné od klasických přístupů. V podstatě žádná významná politická síla nechce znárodňovat průmyslové podniky ani banky. Není to proto, že by se etatisté zamysleli, uvědomili si absurdnost a nemravnost svého počínání a rozhodli se zříci vlivu nad cizím majetkem, ale proto, že vytvářená legislativa posilující moc byrokratů a prováděná demokratická centralizace umožňuje mnohem nenápadněji dosáhnout stejného cíle. Vždyť kdo by byl proti „nevyhnutelným vývojovým trendům“ a hlubší demokratizaci?

Soukromé vlastnictví přestává představovat možnost disponovat majetkem, což bylo jeho definičním rysem. Soukromý majetek je v důsledku inflace legislativy a kvůli zásahům úředníků zbavován své „soukromé“ podstaty a stává se jakýmsi quasiveřejným majetkem. Majitel obchodu tak nemůže rozhodnout o tom, komu a jak bude prodávat své zboží, majitel restaurace nemůže rozhodnout o tom, koho zaměstná a koho obslouží, spotřebitel

nemůže za své peníze koupit to, co si přeje, přestože mu je to výrobce schopen a ochoten nabídnout atd. v nepřehledném množství případů.^{221, 222}

Státní aparát určuje to, co považuje za zboží a statky, za které *by* lidé *měli* vydávat své peníze, a pomocí daňového systému jim odebírá část prostředků a financuje tyto služby (školství, výzkum, alternativní či tzv. nekomerční kulturu, veřejnoprávní rozhlas a televizi, tzv. kulturní památky, divadelní představení, atd.). K ospravedlnění tohoto kroku používá obskurních teorií, jako je například teorie veřejných statků nebo teorie tzv. *merit goods*, které popírají všechny obecné atributy vědeckého přístupu.²²³

Druhý způsob, jakým státní aparát rozhoduje o soukromém majetku, je provádění tzv. protřžních hospodářských reforem, které mají vyvolat dojem opuštění obsoletních představ o fungování společnosti a přiklonění se k přístupu, jenž akcentuje lidskou svobodnou volbu a uznává efektivnost fungování trhu. Jedná se o „revoluční“ prvky politických programů politiků tzv. třetí cesty, kteří představují na evropském kontinentě hnací sílu evropské integrace. Mezi těmito „revolučními“ kroky, které ještě před několika lety byly považovány za tak odvážné, že se k nim neodvážili ani představitelé konzervativních politických stran, nalezneme zejména (1) změnu penzijních systémů od systémů státem organizované pyramidové hry (systému průběžného financování – pay-as-you-go)²²⁴ k systému povinného důchodového fondového systému a (2) využívání kuponů pro úhradu výdajů na školství (případně v systému ochrany životního prostředí či jiných oblastech).

Oba tyto prvky politických programů ovšem nepředstavují žádný zásadní krok zpět k respektu k soukromému vlastnictví. Jak státem silně regulovaný systém privilegovaných penzijních fondů, do kterých *musejí* lidé investovat své úspory, tak i používání kuponů (namísto peněz), za které lze nakoupit pouze to zboží, které stát určí (např. vzdělání) a nic

²²¹ Šíma, Josef: „Socialismus zadními vrátky“, *Ekonom*, č. 35, 1998

Šíma, Josef: „O právu na diskriminaci“, *Laissez-Faire*, červenec-srpen 1999

²²² Viz poznámku pod čarou o problematice nominální vlastnictví jako rysu fašistického systému v kapitole 4. 2. 7.

²²³ *Merit good* (obecně prospěšný statek) dle definice z Macmillanova slovníku moderní ekonomie, Grada, 1998: „Komodita, jejíž spotřeba je obecně považována za velmi žádoucí. V souvislosti s těmito statky se uvádí tvrzení, že suverenita spotřebitele přestává platit a, pokud spotřebitelé nejsou ochotni nakupovat „adekvátní“ množství těchto statků, měli by být k tomu donuceni nebo alespoň stimulováni... Jedna z variací uvedené argumentace uvádí, že jednotlivci dobrovolně delegují na vlády nebo odborné instituce určitá rozhodnutí..., v nichž se necítí být kompetentní.“

jiného, představuje pouze úředníky organizovanou „hru na trh“, která nikdy nemůže nahradit skutečný trh, tj. dobrovolnou směnu svobodně se rozhodujících lidí. Stejně jako „hra na trh“ nemohla zachránit zastánce centrálního plánování, když se k ní uchýlili jako k možnosti, která měla ve 30. letech pomoci obhájit smysluplnost fungování plánovaného systému.²²⁵ Ani jeden z výše uvedených „revolučních“ kroků tedy nemůže, jak je při bližším pohledu zřetelně vidět, přinést více respektu k soukromému majetku a omezit moc úřednictva. Naopak pouze dále přispěje k zastření skutečného stavu věci, totiž že ještě více prohloubí propast mezi vyvolávanou fikcí o úloze vlády při ochraně práv občanů a skutečnou neustále narůstající diskreční mocí státních úředníků nad nominálně soukromým majetkem lidí.

²²⁴ Viz Mankiw, Gregory: „A Great Pyramid Scheme“, Fortune, 13. dubna 1998

²²⁵ Jedná se o slavnou diskusi o nemožnosti centrálního plánování mezi představiteli rakouské školy Misesem a Hayekem a socialistickými teoretiky Oscarem Langem a Abbou Lernerem. Viz například Kirzner, Israel: *Jak fungují trhy*, Liberální institut, 1998

6. Evropský ideál

Evropské téma se díky péči, kterou mu sdělovací prostředky a politické elity věnují, zakořenilo v obecném povědomí veřejnosti a myšlenka jednotné Evropy, jako produktu vývoje po podpisu Římských smluv v roce 1957, je prezentována ve formě tezí, které jsou neustále opakovány až je většina obyvatelstva přijímá jako dané. Po léta budovaný „Evropský ideál“ (*THE European Ideal, L'Idéal Européen*) je konstruovaný náhled na Evropu a její historii, který má vést k nalezení jediného historického řešení *evropské otázky* v podobě budovaného evropského superstátu. Takto vnímaný *evropský ideál* je vybudován na několika mýtech, které se pokusíme nyní prozkoumat. Podob a variant takovýchto mýtů je více (viz kapitolu Charta evropské identity), mají však vždy mnoho společného. V této kapitole se opřeme o variantu, kterou uvádí ve své studii britský historik Alan Sked a shrneme zde poznatky rozpracované v předcházejících kapitolách.²²⁶

Mýtus č. 1: "Evropský ideál" přesahuje nacionalismus. Jeho cílem je státy sjednotit a předejít tak opětnému vypuknutí války v Evropě. Oponenti „evropského ideálu“ se snaží Evropu rozdělit na antagonistické skupiny národů.

Nacionalismus není nutně podmíněn jazykovou jednotou určitého území. Příklady Švýcarska nebo Spojených států potvrzují tuto tezi. Snaha o vytvoření Evropy jako jednotného prostoru se stejným zákonodárstvím a hledání pocitu vzájemné sounáležitosti, odlišností od všech vně tohoto uskupení (národa), pokus o nalezení významnějšího postavení v mezinárodní politice atd., se nijak zásadně neliší od průběhu vytváření národních států tak, jak se dělo např. v Německu v 19. století. Nejde tedy o překonání nacionalismu, ale o jeho aplikaci na „nadmárodní“ úrovni.

Na druhou stranu je také nutné si uvědomit, že nacionalismus nelze ztotožňovat se státem, a tak nacionalismus nemá jen negativa, ale má i svá pozitiva.²²⁷ Národ představuje dobrovolné společenství lidí, které jim dává určitý pocit vlastního ukotvení ve světě, pocit

²²⁶ Sked, Alan: „Good Europeans?“, *The Bruges Group, Occasional Paper 4*, 1989, str. 4

²²⁷ Viz např. Jasay, Anthony de: „Is National Rational?“, *The Independent Review*, sv. III, č. 1, 1998 nebo Rothbard, Murray: „Nations by Consent: Decomposing the Nation-State“, *Journal of Libertarian Studies*, sv. 11, č. 1, 1994

sounáležitosti, který vede k možnosti podstoupení jistých obětí v rámci zachování komunity (a tím v mnoha případech překonává problém černého pasažérství), zmenšování rozdílů a odlišností v jakémkoli směru uvnitř této komunity a podobně. Nacionalismus není potřeba vidět pouze jako zdroj konfliktů typu 2. světové války vzešlé z agresivního německého národního socialismu a zapojení demokratických států do válečných dobrodružství, ale také jako relativně mírové a prosperující 19. století, ve kterém v zásadě v míru spoluexistovaly nejen národy, ale dokonce i národní státy ve svém *Evropském koncertu*. Tento historický vývoj předurčil podobu *Evropy* 20. století a jasně odrážel existenci evropské identity a evropského vědomí. "Evropa není věc, ale rovnováha" tvrdí Gasset.²²⁸

Navíc je zřejmé, že mezinárodní konflikty nepředstavují hlavní nebezpečí pro světový mír. Argumentace předejít válce politickou centralizací je proto falešná.

Vše také nasvědčuje tomu, že se válka přesunuje z oblasti mezistátní do oblasti vnitrostátní, kde nabývá forem etnického či rasového násilí, občanské války, nepokojů apod.²²⁹

Nebezpečí vypuknutí války je nutné hledat uvnitř politických celků a je logické, že centralizace politické moci toto nebezpečí ještě zintenzivňuje. Vytvoření institucí evropského superstátu tedy na jedné straně nepřekonává nacionalismus, který ve skutečnosti ani nezbytně nevede k válečným hrůzám, a na druhé straně zvyšuje odstředivé tendence, které by v budoucnu mohly vést k rozpadu budovaného centralizovaného státu, k němuž v minulosti mnohokrát došlo nebo stále dochází tam, kde se lidé stále nesmířili s „novým“ státním celkem. Baskové v ETA ve Španělsku, Irové v IRA v Severním Irsku nebo již politicky „nevýznamné“ skupiny v Texasu a jiných státech USA jsou toho příkladem. Čas, zdá se, tyto tendence neřeší.²³⁰

Evropský nacionalismus není sám o sobě větší zárukou míru, než jakékoli jiné politické hnutí či ideologie. Není ani zárukou proti budoucím válkám za nezávislost nebo civilním válkám...²³¹

²²⁸ Gasset, José Ortega y: *Evropa a idea národa*, Mladá Fronta 1993, str. 77

²²⁹ Šedivý, Jiří: „Česká republika v novém strategickém prostředí – transformace role ozbrojených sil a její vnímání společností“, *Mezinárodní vztahy*, 1/1997, str. 13

²³⁰ Viz další kapitolu o přednostech uznání práva na secesi.

²³¹ Sked, Alan: „*Good Europeans?*“, The Bruges Group, Occasional Paper 4, 1989, str. 13

Z této myšlenky vycházejí i některé teorie, které se snaží zabránit odstředivým tendencím plynoucím z centralizace a hovoří o novém uspořádání Evropy, které by spočívalo v soužití malých (etnických) celků. Tyto celky by ve svém vlastním prostoru mohly nerušeně užívat své autonomie a nevznikala by potřeba ozbrojených konfliktů.²³² Současný globální rozměr obchodu a toku informací neklade takovému vývoji překážky.

Konec studené války a z toho plynoucí zánik společného nepřítele vede k obnovování potlačovaných konfliktů v mnohých evropských zemích. Další centralizace moci navzdory proklamovanému a líbivému, bohužel ovšem zneužívanému principu subsidiarity, ještě pravděpodobně zostří tyto doutnající zdroje nepokojů.

Snaha o mír v Evropě je jistě snahou žádoucí. Je ovšem nutné nepodlehout klamu, že Evropa se vyvíjela po 2. světové válce v míru díky evropskému sjednocovacímu procesu. Jednak je pravdou, že někteří autoři období studené války za období míru nepovažují,²³³ na straně druhé nelze nevidět skutečný důvod míru v Evropě, kterým bylo rozdělení Evropy železnou oponou a přítomnost Rudé armády na jedné a vojsk NATO na druhé straně rozdělené Evropy. Přes pokusy vytvořit *evropský pilíř* NATO, nehrála sjednocující se Evropa v tomto procesu klíčovou roli.

Současná situace v Evropě je nenormální a absurdní. Je ale jasná, každý ví, kde se nalézá demarkační linie a nikdo se příliš neobává toho, co se stane. Stane-li se něco na druhé straně železné opony, nic se nestane na této straně. Rozdělení Evropy je tedy považováno (správně či mylně) za méně nebezpečné než jakékoli jiné uspořádání.²³⁴

Má Evropa po *annus mirabilis* 1989, kdy skončila studená válka, konečně šanci sjednotit se a rozprostřít se na ohromném teritoriu zahrnujícím i „říši zla“ a její satelity nebo rozpadem bipolárního světa její úloha mizí, protože

Evropa nyní chřadne, neboť teď nestojí za nic. Zkáza, zmatek a podvody nutně obsažené v každém pokusu o unifikaci nejsou ospravedlnitelné jakkoli velkým budoucím prospěchem.²³⁵

²³² Tettamanti, Tito: *Welches Europa? Das Europa der Kaufleute oder das Europa der Bürokraten?*, Ammann, Zürich 1994, str. 207

²³³ Nixon, Richard: *The Real War*, Warner Books, New York, 1980

²³⁴ Aron, Raymond, citováno podle Kissinger, Henry: *Diplomacy*, Simon & Schuster 1994

²³⁵ Micklethwait, Brian: „The End of the Cold War and the New European and British Disunionism“, *Foreign Policy Perspectives*, č. 27, Libertarian Alliance, Londýn, 1995, str. 2

Možné alternativy uspořádání Evropy založené na respektu k právu, svobodě a dobrovolnosti představuje další kapitola.

Mýtus č. 2: Evropa není, tak jak říkal Bismarck, pouze „geografickým pojmem“, ale představuje kulturní jednotu tvořenou sdílenou historickou zkušeností. Tato zkušenost se postupně navrhuje. Začala již ve starověkém Řecku a tvoří pak zvláštní „civilizovaný“ vývoj přes starověký Řím, křesťanství, renesanci, osvícenství a Francouzskou revoluci a vrcholí vytvořením Evropského společenství. To brzy vytvoří federální Evropu, která konečně nastolí vládu Rozumu ve světě, který tak zachrání před primitivními hodnotami amerického materialismu, sovětského a čínského komunismu, islámského fundamentalismu a korupce Třetího světa.

Vršit vybrané historické epochy a hledat v nich logickou cestu k ospravedlnění dějinného poslání politicky sjednocené Evropy smysluplně nelze.

Evropa byla často ve stejném okamžiku domovem mnoha civilizací, což mělo na lidstvo různé dopady. Je až příliš snadné a ahistorické předstírat, že šlo o kumulativní a sjednocující sílu.²³⁶

Civilizace se nesčítají.²³⁷

Evropa jako otevřená společnost by byla samozřejmě velkým přínosem pro všechny své obyvatele. Ztotožňovat ale nějakou institucionální podobu evropského superstátu s touto otevřenou společností nelze. Z pohledu jednotlivce je jedno, zda je mu vládnuto z Prahy, Paříže nebo Bruselu. Argumenty *euroskeptiků*, že přesun rozhodovacích pravomocí do Bruselu je zbaví svobody rozhodovat, je sice platný, jedná se ovšem o argument jedné *postižené* strany – úředníků, jejichž úlohu převezmou úředníci jiní. Jestliže existující evropský Stát, tak jak o něm hovoří Gasset,²³⁸ podlehe „primitivním hodnotám“ okolního světa, *acquis communautaire* ho nezachrání.

²³⁶ Sked, Alan: „*Good Europeans?*“, The Bruges Group, Occasional Paper 4, 1989, str. 15

²³⁷ Barraclough, Geoffrey: *History in a Changing World*, Oxford, 1955

²³⁸ Gasset říká, že nelze tvrdit, že by se tzv. nezávislé evropské státy nezávisle rozhodovaly a vyvíjely. Neustále se objevovala hrozba války, možnost sankcí a represálií. Bez toho, aby existovala nějaká institucionalizovaná podoba *Evropského státu*, tento stát *de facto* existoval.

Existovala tedy evropská veřejná moc a existoval evropský Stát. Tento stát pouze nenabyl té přesné podoby, kterou právníci nazývají Státem, kterou však historici, více zaujatí skutečnostmi než právními formalitami, nemohou nazvat jinak. Takovýto evropský Stát byl v minulosti nazýván různě. V době Wilhelma von Humboldta se mu

Mýtus č.3: Evropa má každopádně stát v centru světového dění. Amerika je koneckonců potomkem Evropy. Komunismus ve všech svých formách má své kořeny v evropském socialismu a nacionalismus třetího světa je také produktem evropského myšlení. V neposlední řadě, po většinu posledního tisíciletí dominovala Evropa světu v technologii, ideologii a politice. Z této pozice Evropa ustoupila až po druhé světové válce a je proto zcela přirozené, že by se této úlohy chtěla znovu zhostit.

Evropocentrický pohled na světovou politiku je sice velmi běžný, samozřejmě především v Evropě, neodráží již však skutečný stav věcí na scéně světové politiky. Evropa bezpochyby byla díky své hospodářské síle, zámořským objevům, koloniální expanzi a rozkvětu věd a umění centrem světového dění a „exportérem civilizace“ do zbytku světa,²³⁹ ale s přelomem století a po první a především po druhé světové válce se zcela jasně ukázalo, že tato *doba evropská* definitivně pominula. Komunismus i nacionalismus jsou sice produkty evropského myšlení, to ovšem nezakládá nutnost, aby se z tohoto titulu Evropa pasovala na centrum světového (politického) dění na stovky let do budoucnosti.

Rychle rostoucí hospodářská a politická síla zemí jihovýchodní Asie, Číny, Indie a Japonska spolu s rozhodujícím postavením USA jako jediné zbylé supervelmoci po konci studené války představuje pro obyvatele Evropy novou výzvu a šanci. Neschopnost evropských národů vypořádat se s produkty svého myšlení, které jako mocné ideologie přivádějí vlády evropských zemí k většímu paternalismu a etatismu, ukazuje naopak na slabost evropského myšlení. Pouze návrat Evropy k její největší zbrani – diverzitě, konkurenci a svobodě – může evropskou civilizaci pozdvihnout (nebo dokonce zachránit). Vytvoření centralizovaného evropského superstátu však působí proti těmto evropským hodnotám.

Mýtus č. 4: Vytvoření evropské jednoty po roce 1945 je zásluhou práce několika velkých idealistů, v čele s Jeanem Monnetem. Toto úsilí bylo neustále mařeno Velkou Británií,

říkalo „evropský soulad“ a brzy nato, až do první světové války, „evropská rovnováha“.

Gasset, José Ortega y: *Evropa a idea národa*, Mladá Fronta 1993, str. 77

²³⁹ Viz např. Sowell, Thomas: *Conquests and Cultures, An International History*, Basic Books, 1998

kteřá se neustále snařila zastavit tento „nevyhnutelný“ vývoj směrem k federální Evropě.

Podíváme-li se na poválečnou Evropu pozorně, zjistíme, že to nebyla ani Francie, ani Německo nebo Itálie, které nejvíce usilovaly o evropskou jednotu ústy „otců zakladatelů“ evropské myšlenky: Jeana Monneta, Konrada Adenaura nebo Roberta Shumana. Výsledkem války byla bída a lidské utrpení. Touha po míru, která ovládla evropské veřejné mínění, je ovšem něco zcela jiného než evropské federalistické smýšlení.

Na kontinentu bylo více válečných zločinců než federalistů.²⁴⁰

Tím, kdo byl skutečnou hybnou silou budování jednotné Evropy byly Spojené státy. Francouzská politika po 2. světové válce nepřišla okamžitě s myšlenkou podpory obnovy Německa. K tomu došlo až pod tlakem Spojených států, které vázaly finanční podporu v rámci Marshallova plánu na provádění politiky vzájemné spolupráce a nikoli politiky konfrontační ve vztahu k Německu.²⁴¹ Myšlenka poválečného budování „*Spojených států evropských*“ vznikla jednoduchým převzetím funkčního amerického federalismu a byla implantována na druhé straně Atlantiku, aby i zde začala přinášet osvědčené výsledky.

Shumanův plán nebyl upřímým výsledkem ideologického přesvědčení. Monnet potřeboval přístup k lacinému německému uhlí, aby oživil těžký průmysl ve Francii, a chtěl Němcům sebrat z rukou potenciál pro možnou válečnou výrobu. Italové chtěli přístup k železné rudě ve francouzském Alžírsku a Němci byli rádi, když se s nimi zacházelo alespoň trochu jako s rovnocenným partnerem.²⁴²

O Shumanově plánu jako projevu *čistého* evropanství nemůže být řeč. Samozřejmě, že Shuman hovořil o nutnosti volného pohybu myšlenek, zboží a osob, to byl ale postup vynucený hroživou zkušeností devastující války. Je všeobecně známo, že první poválečné dohody měly plnit velmi praktický účel a totiž získat kontrolu nad německou produkcí uhlí a oceli.

Základním důvodem... bylo získat kontrolu nad německým těžkým průmyslem. V 50. letech se na uhlí a ocel pohlíželo jako na základ vojenské síly.²⁴³

²⁴⁰ Sked, Alan: „*Good Europeans?*“, The Bruges Group, Occasional Paper 4, 1989, str. 17

²⁴¹ Bossuat, Gerald: *La France, l'aide américaine et la construction européenne 1944–1954*, Paříž, 1992 podle Gerken, Lüder (Hrsg.): *Europa 2000, Perspektive wohin?, Die europäische Integration nach Maastricht*, Haufe, Freiburg, 1993

²⁴² Ibid. str. 17

²⁴³ Kaltefleiter, Werner: „The Role of a Uniting Europe in the International System“, str. 3

Německo nebylo v postavení, že by se mohlo návrhům Francie a Itálie vzepřít. Hlavním motivem evropské integrace byla jednota proti nepříteli, obava ze znovu vyzbrojeného Německa, ale hlavně obava z ruského komunismu.

Hlavním motivem evropského sjednocovacího hnutí... byla původně ochrana svobodného evropského lidu před sovětským imperialismem.²⁴⁴

Velmi citovaný bonmot vyslovil první generální tajemník NATO, Lord Ismai, když hovořil o cílech NATO, což vystihovalo priority celé tehdejší evropské poválečné politiky:

To keep the Americans in, to keep the Soviets out, and to keep the Germans down.²⁴⁵

Mýtus č. 5: Jestliže se Evropa nesjednotí, nebude moci nikdy hrát svou úlohu ve světě. Jednota jí přinese jak sílu, tak i vliv. Čím větší, tím lepší. Jednota Evropě umožní bránit její zájmy a zvýší její prosperitu.

Zdá se, že za veškerou společenskou nouzí stojí jeden důvod – velikost. Jakkoli se to může zdát zjednodušující, tuto myšlenku přijmeme lépe v okamžiku, když si uvědomíme, že velikost nebo lépe řečeno nadměrná velikost je mnohem více než společenským problémem. Ukazuje se, že je to jeden a zároveň jediný problém prostupující veškerými výtvyry. Kdykoli je něco špatné, je to také příliš velké.²⁴⁶

Velikost států s jejich bohatstvím a prosperitou nijak nesouvisí. Co ovšem hraje velmi podstatnou úlohu, je ekonomická svoboda. Jak jsme již ukázali, je teoreticky i empiricky potvrzeno, že větší ekonomická svoboda (nižší úloha vlády v ekonomice) vede k vyššímu hospodářskému rozkvětu. Hovoříme-li ovšem o politickém vlivu, k tomu je velikost států doprovázená hospodářskou silou dobrým předpokladem, není však nezbytností. Na prvním místě ovšem zůstává hospodářská prosperita. Dochází k vývoji, který je označován za „globální paradox“. S rozvojem volného obchodu, svobodné výměny zboží, služeb, poznatků vědy a informací ztrácejí velké státy (nebo státy vůbec?) smysl své existence.²⁴⁷ Rozvoj mezinárodní dělby práce způsobil, že i malé útvary si mohou uchovat

²⁴⁴ Unternehmeninstitut e.V.: *Für ein Europa des Wettbewerbs*, Ein ordnungspolitisches Leitbild, 1994, str. 10

²⁴⁵ Citováno podle Kaltefleiter, Werner: „The Role of a Uniting Europe in the International System“, str. 3

²⁴⁶ Kohr, Leopold: *The Breakdown of Nations*, E. P. Dutton, New York, 1978, str. xviii

²⁴⁷ Pakliže vůbec někdy nějaký smysluplný důvod měly.

svou nezávislost. Náklady politické nezávislosti se z rozvojem volného obchodu snížily, neboť došlo k omezení závislosti na velkých útvarech (viz níže).

Mnohem zásadnější otázkou, než spekulovat nad tím, je-li prosperita předpokladem větší politické moci, je, zda mají politici v Evropě vytvořit superstát proto, aby mohli hrát svou globální roli a Evropa se mohla stát dalším „světovým čteníkem“?

Boj sjednoceného evropského kontinentu proti velkým světovým mocnostem mimo toto území by nebyl o nic méně nebezpečný než současný boj evropských zemí mezi sebou,²⁴⁸

varoval již před lety Ludwig von Mises jako zástupce teoretiků společenských věd, kteří hledali politické uspořádání zajišťující svobodu a mír. Velikost jako spásu pro prosazování *evropských* záležitostí na světové politické scéně naopak zdůrazňuje Henry Kissinger, bývalý politik, který tvořil mocenskou politiku a usiloval nikoli o mír a svobodu, ale o šíření tzv. „amerických hodnot demokracie“ po světě.

Úspěch evropských zemí spojit se v Evropské Unii určí její budoucí vliv. Pouze sjednocená Evropa může dále působit jako mocnost, rozdělená Evropa na národní státy klesne na úroveň zemí druhořadého významu.²⁴⁹

Ohromná moc koncentrovaná v rukou velkých hráčů na šachovnici světové politiky není něčím, po čem by toužili lidé, kteří se mají stát obyvateli států s „globální odpovědností“. Taková globální odpovědnost vede ke globálnímu působení armád. Je ovšem velmi problematické očekávat, že politici, kteří se uchylují ke znárodňování majetku svých občanů a omezují jejich svobody, politici, kteří nerozumí fungování trhů a necítí a nechrání základy svobodné společnosti doma, mohou bránit majetek a životy lidí na druhé straně planety v situacích, kterým rozumějí ještě méně než těm domácím.

Nikdy nesmíme zapomínat na to, že použitím dostatečně velkého množství síly lze „vyřešit“ každý konflikt a dokonce i vytvořit národní identitu. Tento proces může být řešen prostředky, kterými je k těmto účelům vybavena každá společnost tj. spontánního vývoj systému institucí a pravidel řešení sporů, jejichž cílem je dbát na upevňování a ochranu všeobecně sdílených hodnot a základních lidských práv (právo na život, majetek a svobodu) – i když nikdo nikdy nemůže zaručit zcela bezkonfliktní vývoj. Existuje však

²⁴⁸ Mises, Ludwig von: *Liberalism in the Classical Tradition*, str. 142

ještě druhá volba. Využití způsobů řešení státem – silou. Za použití násilí, nejlépe vítěznou válkou nebo také cíleným násilím, lze efektivně ze společnosti vymýtit „cizorodé“ prvky a nastolit a vynucovat jeden systém hodnot, které jsou pro dané teritorium shledány těmi správnými. Aníž bychom se chtěli pouštět do podrobnější analýzy, uveďme pouze jeden dostatečně ilustrativní příklad – americkou Občanskou válku.

Před americkou Občanskou válkou se americký Jih považoval za samostatný *národ* se svou vlastní historií a tradicemi. Státy Severu tyto argumenty ovšem odmítaly a považovali Jih za zrádce ideálů Americké revoluce. Válka zahubila tyto „separatistické“ myšlenky, zničila politické instituce Jihu a zahájila společný politický vývoj na celém území Spojených států. Vznikla nová identita, kterou dnes téměř nikdo nezpochybňuje. Z výše uvedeného vyplývá, že i v každé jiné situaci lze volit ze dvou možných způsobů řešení. Proto i Evropa může být sjednocena dvěma způsoby – využitím sil společnosti nebo využitím moci státu. Jaký bude tedy osud Evropy?

²⁴⁹ Kissinger, Henry: *Diplomacy*, Simon & Schuster 1994, str. 807

7. Návrat do svobodné Evropy – decentralizace

Je-li skupina lidí nakažena horečkou agrese, brutality, kolektivismu nebo hromadné blbosti, není to proto, že by se stala obětí špatného vedení nebo obětí mentální poruchy. Je to proto, že lidské bytosti, jež jsou tak okouzující jako jedinci nebo v malých seskupeních, jsou formovány do přehuštěných společenských jednotek jako jsou davy, odbory, kartely nebo mocnosti.

Kohr, Leopold: *The Breakdown of Nations*²⁵⁰

Jak je možné, že projekt evropské integrace, který je od samého počátku budován a představován jako projekt budovaný ve jménu trhů, omezení celních bariér a rozvoje dělby práce, se změnil v projekt, jehož hlavními kroky jsou harmonizace, standardizace a vršení legislativy omezující volný trh a obchod?

Jedna z možných odpovědí je ta, že se od samého počátku jednalo o projekt, jenž využil liberálního slovníku k vytvoření struktury, která pouze přenesla všechny problémy národních států, jež jsou plné politiků prahnoucích po další regulaci (a tedy své větší moci), na nadnárodní instituci, kde se tyto problémy pouze staly většími a moc politiků ještě narostla.

Je zřejmé, že došlo k vytvoření společenství mezi evropskými technokratickými liberály a socialisty, čehož mohou být dobrým příkladem sir Leon Brittan a Jacques Delors, kteří oba souhlasí se zaváděním společné evropské měny.²⁵¹

Konečné důsledky zneužití myšlenky Evropy bez hranic zatím nevidíme a můžeme se proto jen domýšlet. Evropský federalismus teprve vzniká, centrální evropské rozpočty teprve začínají narůstat, a EUROregulace také teprve nabírá dech (i to však již ukazuje na rozměr této regulace). Směr budoucího vývoje je nicméně dán a předvídat výsledky proto není tak obtížné.

Uveďme si několik dalších příkladů, jež je možné označit za příznačné zvolenému způsobu politické integrace.²⁵² Mnozí autoři označují tyto regulace za excesy, které se

²⁵⁰ Kohr, Leopold: *The Breakdown of Nations*, E. P. Dutton, New York, 1978, str. xviii

²⁵¹ Laughland, John: *The Tainted Source, The Undemocratic Origins of the European Idea*, str. 207

objevují při každé snaze regulovat. Při pohledu na logiku prováděné regulace se ovšem domníváme, že se rozhodně o excesy nejedná, neboť tyto způsoby regulace jsou plně v souladu z obecnou snahou o centralizaci a politicky řízenou harmonizaci. Uvedené příklady proto patří mezi nejlépe viditelné symptomatické příklady aktivit evropských regulátorů.

Evropská legislativa, která se má dle logiky svého vzniku zabývat věcmi, jež lze jen obtížně řešit na národní úrovni, upravuje mezi jinými i způsob komunikace mezi lidmi,

Verbální komunikace mezi řečníkem a jedním nebo dvěma posluchači musí probíhat pomocí krátkých sdělení, frází či skupin slov a/nebo jednotlivých slov²⁵³

reguluje bezpečnostní předpisy na celoevropské úrovni, reguluje potraviny, schvaluje podobu prezervativů, vitaminů i hraček...

Když EC viděla rozdílnost příslušných zákonů členských zemí, rozhodla se reagovat. Po mnoha letech výzkumů a diskusí proto přijala konkrétní direktivu... Je to krok směrem k evropskému zákazníkovi.²⁵⁴

Řada evropských dokumentů hovoří o právech lidí na vysokou životní úroveň, čisté životní prostředí, právo na práci a kulturní vyžití. Lze zde najít v řadě podob nepřeborné množství tzv. práv, která se přičítají jakémukoli smysluplnému významu tohoto slova. Čteme zde tak věty tohoto typu:

Kultura je lidské právo, které mnoho lidí není schopno vykonávat. Je proto povinností všech vlád ...vytvořit sociální a ekonomické podmínky nutné k tomu, aby se tohoto práva dočkali.²⁵⁵

V roce 1991 přivedl tento přístup stupeň evropské harmonizace do stádia, kdy v direktivě *Vysílání bez hranic* nařizuje daný „počet procent délky vysílání, jež musí být vyhrazený programům vyrobeným v EU“. Cílem je patrně chránit evropského diváka před primitivním kultem násilí a pornografií přicházející z USA, jak řekl Gorbačov. (A to všechno v době komunikačních technologií, které skutečně umožňují skutečné „vysílání bez hranic“. Větší anachronismus si lze asi jen stěžít představit.)

²⁵² Tato část textu čerpá ze studie Šíma, Josef: „A New Approach Toward European Integration: The Fifth Freedom for Europe“ v Dvořák, Viktor a Kašička, Petr (editoři): *European Integration In a Changing World*, Středisko mezinárodních studií Jana Masaryka, Praha, 1998

²⁵³ Council Directive 92/58/EEC

²⁵⁴ Commission of the EC: *Toys: Less Innocent than Children*, str. 13

Vypadá to, jako kdyby byla otevřena Pandořina skříňka. Jakmile politici začnou vydávat regulace, před ničím se nezastaví. Tyto regulace plodí další a ty ještě další a další. Výsledky se samozřejmě dostavují. Technické zaostávání bylo již zmíněno v kapitole o byrokratizaci. Mnohem horší je ale to, jakým způsobem začínají lidé reagovat na vládou tvořené nepřirozené prostředí: někteří se přizpůsobují a smiřují s osudem, ostatní v obavě před všemocným státem opouštějí své domovy a stěhují se do poněkud svobodnějších zemí. 50% německých vysokoškoláků sní o tom, že jednou budou pracovat pro stát jako státní zaměstnanci a pouze 9% zakládá vlastní firmy a pouští se do podnikání, což je oproti době před 20 lety hluboký pokles. Tehdy toto číslo dosahovalo 20%.²⁵⁶ V podobném duchu se můžeme dočíst, že přibližně 50 000 nejlepších francouzských vysokoškoláků opouští ročně svou zem a odchází do Spojených států, neboť mají dost omezující politiky prováděné státem na trhu práce, prohibitivních daní a stále více se rozšiřujícího tzv. státu blahobytu.²⁵⁷

Jaká jsou východiska z této situace? Je to především návrat k respektování práva, tzn. respektování života a soukromého vlastnictví. To jsou totiž jediné „politiky“, které mohou platit univerzálně pro všechny lidi na zemi. Všechna ostatní „práva“ jsou pouhou zástěrkou pro přerozdělování prováděné politickou mocí k vyvoleným od méně vyvolených. Žádné jiné právo než právo na život a majetek se nemůže označovat za právo vedoucí k obecnému blahu, neboť všechna ostatní práva poškozují jedny, aby přilepšily druhým. Jimi dosahované „dobro“ či „blaho“, jak jej politici často označují, nemůže být obecné (univerzální), tedy platné pro všechny.

Jak jsme ukázali výše, prvním předpokladem k návratu ke svobodnému politickému uspořádání je odstranění centralizace a byrokratizace (základů, na kterých je vybudována politická architektura EU), čehož lze dosáhnout především omezením „demokratizace“ vládnutí, tj. omezením možnosti hlasování jedněch o osudu soukromého majetku druhých.²⁵⁸

²⁵⁵ European Commission Report, 1989

²⁵⁶ Drozdiak, William: „The German Status Quo“, *Washington Post*, 16. března, 1998

²⁵⁷ Borowiec, Andrew: „France's „Silicon Valley Generation“ Flees to U.S.“, *Washington Times*, 18. března, 1998

²⁵⁸ Hoppe, Hans-Hermann: „The Western State as a Paradigm: Learning from History“ v *Politics and Regimes*, sv. 30, Transaction Publishers, New Brunswick a Londýn

Praktickými kroky k dosažení tohoto cíle jsou opětovné uznání práva na secesi za zcela legitimní prostředek obhajoby práva na svobodu, tj. práva každého člověka (a tedy i skupin lidí, měst, oblastí, národů) na svobodné nakládání se svým životem a majetkem, jehož variací je (po jistém zdokonalení) i koncept tzv. konkurujících si jurisdikcí (FOCJ), který vyvinuli ekonomičtí teoretici a stoupenci školy veřejné volby.

7.1. Secese – základ svobodné společnosti

Secese – základní právo svobodných lidí ve svobodné společnosti, právo občanů určit si svou vládu na úrovni, o které sami rozhodnou, je považována za hlavního nepřítele evropských politiků.

Myšlenka sebeurčení národů je „nebezpečná pro základy mezinárodního řádu ... Vedla by k výbušné situaci,“²⁵⁹ pronesl ministr zahraničních věcí Lucemburska Jacques Poos.

„Není úlohou Evropského společenství podporovat nezávislost národů,“²⁶⁰ prohlásil pro změnu Roland Dumas, francouzský ministr zahraničních věcí. Francouzský prezident Mitterand pořádal v březnu roku 1992 konferenci „Tribalismus nebo Evropa,“ ve které označil každého, kdo je proti evropské integraci za „tribalistu“.²⁶¹ „Pokusy činěné některými menšinami, které se pokoušejí o secesi od státu, ve kterém se nacházejí, tvrdit, že jsou národem a že mají nárok na sebeurčení, nemají opodstatnění. ... Sebeurčení neznámá úplnou nezávislost“²⁶², slyšíme od dalšího z politiků. Skutečně platí, že právo na sebeurčení neznámá právo rozhodovat o svém politickém uspořádání? Neznámá právo na úplnou nezávislost? Co by pak ovšem mělo znamenat?

V této práci jsme ale již viděli, že za rozkvět kapitalismu vděčíme právě politické decentralizaci, která byla na překážku vytvoření jediné centrální či národní moci. Proto vzkvétala severoitalská města nebo secesionistické habsburské provincie (pozdější Nizozemsko). Proto, jak si již všiml Ludwig von Mises, když hovoříme o secesi a právu na sebeurčení, nikdy nelze hovořit o tomto právu ve vztahu ke státům. Stát totiž ze své podstaty nemůže mít žádná práva. Práva mohou mít pouze lidé. Oproti těmto právům stojí

²⁵⁹ Citováno v Almond, Mark: *Europe's Backyard War*, Heinemann, Londýn, 1994, str. 32

²⁶⁰ V rozhovoru pro BBC Radio 4, *The World at One*, 5. července 1991

²⁶¹ *Le Monde*, 3. března 1992

²⁶² Ředitel úřadu OBSE pro Demokratické instituce a lidská práva Glover Audrey: „National Minorities in Europe“, v *Studia diplomatica*, sv. XLVIII, č. 3, 1995, str. 53–61

samozřejmě omezení, která vytvářejí překážky naplnění těchto práv. Lidské právo na život je sice ohrožováno činností některých kriminálních, kteří toto právo nerespektují, nebo třeba také živelnými pohromami, které mohou způsobit smrt jedné skupiny lidí a hladovění druhé, nicméně na právu na život tato nemožnost či neschopnost jej obhájit nic nemění. Podobně snaha o uznání práva na sebeurčení, na svobodný výběr politické asociace, ve které bude ten který člověk působit, může narazit na neschopnost člověka (nedostatek síly) obhájit toto své právo.

Právo na sebeurčení, o němž je řeč, není právem národů na sebeurčení, ale právem na sebeurčení obyvatel každého území dosti velkého, aby tvořilo samostatný správní okres. Kdyby bylo nějakým způsobem možné dát každému jednotlivci toto právo na sebeurčení, muselo by se tak stát.²⁶³

Jakmile je totiž uznáno právo na sebeurčení, právo na secesi, nelze najít žádnou jinou logickou hranici, jak určit nejmenší jednotku, která se může k secesi uchýlit, než je jednotlivec.²⁶⁴ Úvahy o tom, co je ještě možné a co již ne, jsou úvahami technickými a „možnost“ uplatnění práva na secesi se mění s rozvojem civilizace obecně a rozvojem technologií zvláště.

Secese jistého území od stávajícího většího politického celku neznamena přerušování všech vazeb mezi lidmi, omezení obchodu a nárůst nepřátelství. Naopak. Secese totiž neznamena nic jiného než přesunutí moci nad znárodněným majetkem z vyšší úrovně na nižší, což vytváří příznivější podmínky pro kontrolu politické moci a ztěžuje její zneužití. Těžko si představit, že by politická správa na úrovni města či vesnice prováděla „svým“ obyvatelům to, co prováděla centralizovaná politická moc Sovětského svazu nebo Československa „svým“ občanům. Koneckonců není třeba připomínat nejsurovější komunistická zvěrstva. Vystačíme zde i s příkladem současným. Jen těžko si lze představit, že by představitelé politické moci města či vesnice prováděli kontinuální vyvlastňování poloviny majetku a bohatství „svých“ občanů (navíc se zdůvodněním, že je to pro jejich vlastní dobro), tak jak to činí „vyspělé“ evropské demokratické státy dneška, a vytvořili třídu tisíců a milionů zaměstnanců tzv. veřejného sektoru, kteří by paraziticky žili z výsledků produktivní činnosti zbytku populace. Občané města by také okamžitě

²⁶³ Mises, Ludwig von: *Liberalismus*, Liberální institut, 1998, str. 92

²⁶⁴ Více o logice secese a otázce práv v Rothbard, Murray: *The Ethics of Liberty*, Mises Institute, 1998

rozpoznali absurdnost instituce, která by se prohlásila za městskou centrální banku, začala vydávat vlastní papírové peníze a nutila lidi používat tyto „cáry papíru“ pomocí zákona (zákon o zákonném platidle). Zároveň by všichni okamžitě viděli to, jak ohromné zisky přináší emise papírových peněz těm, kteří je tisknou, a pochopili by velmi rychle, že ustanovení o zákonném platidle nechrání nikoho jiného než ty, kteří se dostali k politické moci, jež jim umožňuje získávat „něco za nic“ – tisknout dle vlastního uvážení nekryté papírové peníze.²⁶⁵

Vytváření větších a větších politických celků (politická centralizace) většinu věcí vzdaluje člověku do té míry, že to, co je zřejmé na nízké úrovni hned na první pohled, se postupně zastírá a lidé získávají pocit, že daná věc je tak komplikovaná, že k jejímu vysvětlení je třeba nějaká sofistikovaná teorie, které obyčejní lidé nemohou nikdy rozumět. Získávají tak například přesvědčení, že centrální úřady jsou bezpodmínečně nutné k jejich životu a že veškeré nekalosti, o kterých se dozvídají, jsou způsobeny tím, že v dobrém systému se na jednom místě ocitl špatný člověk (popřípadě, že daný ministr má špatné rádce a pouze neví, co se přesně děje.).

Secese neznamena, že přesun politické moci bude doprovázen uzavíráním se okolnímu světu. Právě naopak. Menší politická jednotka má mnohem silnější motivace k tomu, aby zůstala otevřená a spoléhala ve větším rozsahu na obchod a dělbu práce. Čím menší daná jednotka je, tím nesmyslnější jsou úvahy o soběstačnosti v produkci zboží X či dotování vývozního artiklu Y. Představme si město, kde by se zemědělská lobby pokusila prosadit zákon o exportních dotacích své neefektivní výroby. Ostatní by okamžitě viděli, kolik celá věc stojí a jaké má následky. (Nikdy by nemohl vzniknout takový projekt jako je společná evropská zemědělská politika.)

Jelikož hnutí za odtržení nějakého území vznikají velmi často z pocitu, že dané území je systematicky exploatováno zbytkem státu (viz secese holandských provincií, Slovenska,

²⁶⁵ Ukázkovým příkladem podvodnosti a zneužitelnosti systému centrálního bankovníctví na papírovém standardu je nedávný vývoj v Jugoslávii, kde se prezidentu Miloševićovi podařilo uskutečnit jeden ze svých nezapomenutelných „úspěchů“. Provedl v letech 1992–4 druhou největší a druhou nejdéle trvající hyperinflaci v dějinách lidstva (čímž samozřejmě zcela rozvrátil jugoslávské hospodářství a připravil masy lidí o celoživotní úspory). Vrcholem hyperinflace byl leden 1994, oficiální měsíční míra inflace dosáhla 313 milionů procent. Stačilo mu politicky ovládnout centrální banku a poté se již pouze rozhodoval o tom, kolik nul na bankovky připsá. On a jeho nohsledi byli samozřejmě těmi, kdo byli u nově emitovaných peněz

pobaltských „sovětských“ republik), přispívá secese k vytváření harmonie namísto politických tenzí. Při politickém oddělení dvou území je zřejmé, kdo kolik produkuje a kolik co stojí. Rozpory a nenávisť vznikající z pocitu, že „my na vás doplácíme“, je nahrazena úvahami typu „jestli budete chtít, jsme schopni vám dodat zboží X a rádi bychom nakoupili zboží Y“. Nucená politická integrace je nahrazena oboustranně výhodnou dobrovolnou spoluprací.

Úspěšnost některých menších politických celků je také zdrojem imitace jejich chování ze strany ostatních. Lidé žijící v celku A, kde vláda prosazuje zákony na ochranu trhu práce, jako je minimální mzda, nemožnost vybírat si zaměstnance podle věku a diskriminuje zahraniční pracovní sílu, velmi brzy zjistí, že sousední politický celek B, kde minimální mzda neexistuje, zahraniční pracovní síla tam může volně pracovat, pakliže jí někdo práci nabídne, a zaměstnavatelé nejsou svazováni mnoha regulacemi, lépe prosperuje a budou se proto snažit napodobit podobné úspěšné politiky a politické uspořádání. Nepodaří-li se jim to v rámci daného politického celku, odtrhnou se a vytvoří si svůj vlastní. Proces napodobování úspěšnějších způsobů politického uspořádání je jedním ze základních přínosů uznání secese jako legitimního prostředku politiky a je základem úspěšného společenského vývoje.²⁶⁶

Vytváření menších politických celků je také prostředkem k hledání optimální velikosti komunit snažících se o zachování a další rozvoj jistého kulturního dědictví, místních či národních zvyků, jazyka apod.²⁶⁷ A je to právě centralizovaná správa systému (pro všechny povinného) školství a kultury, která je zdrojem národní nesnášenlivosti.^{268, 269}

Zajímavým praktickým návrhem, který se snaží využít myšlenku secese k řešení vyostřené politické situace, ve které lze bez problémů nalézt veškeré zmíněná negativa, ke kterým centralizace vede, je návrh Frances Kendallové a Leona Louwa. Tito světoznámí

první, a tak každou „nulu“ na bankovce mohli proměnit v tučné zisky – nákupy reálných věcí za podvodné peníze. Větší podrobnosti lze nalézt v článku Steva Hankeho ve Wall Street Journal, 28. dubna 1999

²⁶⁶ Více o kladech secese a vyvrácení hlavních výtek kritiků lze nalézt např. v McGee, Robert W.:

„Secession Reconsidered“, *Journal of Libertarian Studies* sv. 11, č. 1, 1994, str. 11–33

²⁶⁷ Viz např. Rothbard, Murray: „Nations by Consent: Decomposing the Nation State“, *Journal of Libertarian Studies*, sv. 11, č. 1 (1994)

²⁶⁸ Viz např. Mises, Ludwig von: *Nation, State, and Economy*, New York University Press, 1983

²⁶⁹ Viz např. Hoppe, Hans-Hermann: „Small is Beautiful and Efficient: The Case For Secession“, *Telos*, č. 107, jaro 1996 nebo

bojovníci proti apartheidu v Jižní Africe (několikrát navrženi na Nobelovu cenu za mír) přišli s funkčním řešením problémů Jižní Afriky, které lze zobecnit a použít i v jiných zemích.²⁷⁰ Návrh má dva hlavní body: (1) Právo na secesi by mělo být zaneseno v ústavě a (2) secese by měla být unilaterální, tj. nevyžaduje souhlas části populace, od které se dané území odtrhává. Kendallová a Louw poté navrhnou procedury hlasování, kde určují velikost nutné většiny pro schválení secese. Proti takto arbitrárně stanoveným mezím je možné mít řadu výhrad (nejde o teoretickou konstrukci, ale o praktický politický návrh, jenž má mít naději na schválení v parlamentu), které ovšem nejsou pro náš přístup podstatné. Důležité je jedno ustanovení v navrhované „Listině práv a svobod“, které představuje drobný návrh s možnými dalekosáhlými důsledky. Práví se zde:

Jakýkoli vlastník či vlastníci pozemku, který se nachází na hranici mezi kantony se v kterémkoli okamžiku může rozhodnout ke změně hranic tak, aby se jeho pozemek dostal do jurisdikce sousedního kantonu.²⁷¹

Představme si, co by mohl vyvolat takovýto bod „Listiny práv a svobod“. V zemi s rozdílným zdaněním v různých oblastech by se otevřel prostor pro fungování „daňové konkurence“ bez toho, aby se lidé museli vystěhovávat ze svých domovů (*vote with their feet*). Lidé, kteří by žili na „nesprávné straně hranice“, kde by trpěli vyššími daněmi by mohli využít svého práva secese (své – jak ekonomové říkají – *opt-out option*) a přejít pod jurisdikci méně zdaňující své občany.²⁷² Dostal by se na „správnou stranu hranice“. Tím by *de facto* došlo k posunu hranice mezi oblastmi. Je potřeba si uvědomit, k čemu přesně došlo. Jeden svrchovaný vlastník se rozhodl, že pro jeho majetek (na hranici) je lepší, aby obrazně řečeno zavřel vrátka svého plotu na jedné straně pozemku a otevřel je (pro nevítané, ale trpěné výběrčí daní) na straně druhé. Jeho ochota prodávat zboží svým sousedům a jeho přátelský vztah k nim se nijak nezměnil. Tento vlastník rozhodl pouze o

Hoppe, Hans-Hermann: „The Economic and Political Rationale for European Secessionism“, v Gordon, David: *Secession, State & Liberty*, Transaction Publishers, 1998

²⁷⁰ Následující pasáže čerpají z návrhu Kendallové a Louwa, který publikovali v knize Kendall, Frances a Louw, Leon: *After Apartheid: The Solution for South Africa*, Institute for Contemporary studies, San Francisco, 1987

²⁷¹ Kendall, Frances a Louw, Leon: *After Apartheid: The Solution for South Africa*, Institute for Contemporary studies, San Francisco, 1987, str. 216

²⁷² Tato procedura má zjevné nedostatky z pohledu respektu k právům člověka a z toho vyplývajícího práva na secesi a svobodnou volbu politické asociace. Nicméně tento návrh je na tomto místě představován jako jeden praktický návrh politicky činných intelektuálů, který dokazuje, že diskutované téma je v jistých variacích živým politickým tématem.

svém majetku (který mu zcela patří) a nijak se nesnažil nakládat s majetky ostatních lidí. Provedl něco, co lze přirovnat ke změně pojišťovny pro svůj automobil či změně penzijního fondu. Svým rozhodnutím majitel hraničního pozemku demonstroval, že volí pro něj výhodnější variantu politického uspořádání, zatímco postavení ostatních se nezměnilo. Jejich majetky stojí tam, kde vždy stály a mají sousedy, které vždy měli.

Co se ale stalo? Posun hranice jurisdikcí způsobil, že majetek dalšího člověka se dostal na hranici a tedy do sféry působnosti ustanovení Listiny práv a svobod o možnosti volby jurisdikce pro vlastníky majetku na hranicích. Další člověk se může dostat se svým majetkem ze „špatné strany hranice“ na „dobrou“. Po něm mohou následovat další a další. Jurisdikce, která je méně snesitelná pro životy lidí (v porovnání se sousedící jurisdikcí) se začne zmenšovat s tím, jak další a další lidé optují pro jurisdikci sousední. Tím klesá zdroj jejich daňových příjmů a tedy i moc. Teoreticky může dojít k úplnému vymizení dané jurisdikce, tedy něčemu, čemu se ve světě obchodu říká bankrot. Celý proces lze popsat jako (poněkud civilizovanější) alternativu útěku východoevropských a středoevropských občanů přes východní Berlín do Berlína západního před započítím výstavby slavné berlínské zdi, kdy tisíce nejvzdělanějších občanů z té „špatné strany hranice“ přechali na „stranu dobrou“.

Přestože přijetí tohoto návrhu lze považovat za realizovatelný první krůček ke svobodnějšímu politickému uspořádání, je zřejmé, že jeho dopady by mohly být dalekosáhlé. Toto přiznání práva vlastníkům majetku žijících na hranicích jurisdikcí, že jejich majetek (domy, pole, atd.) je skutečně „jejich“ a nepatří „státu“, by vytvořil prostředí, které by bránilo nadměrnému zneužívání politické moci politickými většinami a bránilo těm největším nespravedlnostem, které – tak jako v případě Jižní Afriky – vedou k zášti a nenávisti. I na této snaze jihoafrických politiků můžeme jasně vidět úlohu, kterou hraje secese či právo na sebeurčení při vypořádávání se s dopady politické centralizace a státního zpolitizovaného školství.

To, že by výsledný stav svobodného politického uspořádání, které by uznalo právo na secesi, byl velmi odlišný od stavu dnešního, kdy je secesi všemožně bráněno vládami nejsilnějších států světa, je zřejmé. Nic ovšem nenasvědčuje tomu, že by mělo dojít ke snížení blahobytu lidí. Naopak. Možnost imitace úspěšnějšího uspořádání dává veškeré

předpoklady pro to, aby se blahobyt lidí zvyšoval mnohem rychleji než je tomu dnes. Navíc, jak jsme již uvedli, nelze najít žádnou souvislost mezi velikostí politických jednotek a jejich bohatstvím či blahobytem. Co má ovšem zásadní vliv na produkci bohatství je ekonomická svoboda. Příklady politicky samostatných míst plně integrovaných do světového obchodu, byť geograficky značně izolovaných (Hongkong, Havaj) nám mohou být příkladem. Tato skutečnost je teoreticky velmi dobře zdůvodněná a pro ty, kterým pro posouzení dané skutečnosti nepostačuje *apriorní* deduktivní zdůvodnění, lze nalézt i empirickou podporu.^{273, 274}

7.2. Konkuruující si jurisdikce – FOCJ²⁷⁵

Západoevropské státy se stejně jako před rokem 1989 koncentrují na pokrok v procesu integrace západní Evropy. Tomuto cíli z doby *studené války* obětují šanci na pokrok integrace celoevropské.²⁷⁶

Jak jsme ukázali, společenský rozvoj, který má lidem přinést otevírání nových příležitostí, jež mohou využívat, si vyžaduje svobodu. I představitelé řady evropských zemí si po válce uvědomili, jaký přínos by pro jejich země mělo otevření trhů zemí sousedních. Proto také v řadě případů zboží a komodit přestali hlásat nutnost tzv. soběstačnosti a začali se spoléhat na mezinárodní obchod. Řadu příznivců si myšlenka Evropy bez hranic získala také z toho důvodu, že hlásala prosazení čtyř základních svobod pohybu uvnitř EU

²⁷³ Gwartney, James a Lawson, Robert: *Index of Economic Freedom of the World 1997*, Fraser Institute, 1997

Šíma, Josef a Gwartney, James: „Svoboda a hospodářský růst“, *Hospodářské noviny*, 4. července 1997

²⁷⁴ Tzv. medievalisté v tomto ohledu např. tvrdí, že ideální národní stát trval pouze přibližně 100–150 let a že rozpad států postupuje postupně s globalizací, kterou stále intenzivněji prožíváme: „Svět se možná vrací ke svému normálnímu stavu vzájemně se protínajících mnohonásobných názorových skupin a identit.“ Cerny, Philip G.: „Globalizace a další koncepce – hledání nových přístupů k mezinárodním vztahům“, *Mezinárodní vztahy*, 1/1997, str. 19

Svět by se měl tedy vrátit do situace, kdy by se opět skládal z množství překrývajících se skupin a identit. Myšlenka politické decentralizace a překrývajících se jurisdikcí je také základem, který rozvinuli i švýcarští teoretici veřejné volby – systému FOCJ.

²⁷⁵ Tato kapitola je rozpracovanou verzí článku Šíma, Josef: „O Evropě trochu jinak“, *Mezinárodní politika*, 12/1996

Viz také Šíma, Josef: „A New Approach Toward European Integration: The Fifth Freedom for Europe“ v Dvořák, Viktor a Kašička, Petr (editoři): *European Integration In a Changing World*, Středisko mezinárodních studií Jana Masaryka, Praha, 1998

– svobodu pohybu zboží, služeb, kapitálu a práce. Jakkoli je, jak jsme ukázali, tento proces doprovázen ohromnou vlnou regulací a centralizace, zachovává si tato myšlenka jistou intelektuální přitažlivost. Je proto zajímavé, že – navzdory propagované myšlence, že evropské sjednocování je proces daleko širší než pouhé vytvoření ekonomických svobod – ostatních sfér se vlna „svobod“ nedotkla. Sféra „správy věcí veřejných“, tj. politický trh, na rozdíl od trhu ekonomického, je vystavěna na centralizaci a unifikaci a o otevření tohoto „trhu“ a o umožnění konkurence mezi subjekty na něm působícím nenajdeme v úvahách o jednotné Evropě ani zmínku. Politická konkurence je možná pouze teritoriálně mezi státy a občan, nerozhodne-li se opustit svou zemi – z důvodů jakýchkoli –, je nucen podřídit se dané administrativě. Občan Rakouska tedy podléhá rakouským úřadům do té doby, dokud se nerozhodne přesídlit na území státu jiného, např. SRN. Lze najít nějaký způsob, jak rozšířit koncept čtyř základních ekonomických svobod o svobodu pátou? Lze najít způsob, jak neučinit evropskou integraci pouze otázkou ekonomickou, ale umožnit, aby lidem ve všech sférách jejich aktivit nestály v cestě žádné překážky k takovému stupni integrace, jaký si přejí?

Přední evropský teoretik školy veřejné volby Bruno Frey se svým kolegou Reinerem Eichenbergerem z Curyšské univerzity přišli při tomto hledání s alternativním pohledem na proces evropského sjednocování a svým konceptem funkčních, překrývajících se a konkurujících si jurisdikcí (Functional Overlapping Competing Jurisdictions – FOCJ (čti *fouki*)) umožňují nový pohled na koncept integrace Evropy.²⁷⁷ Částečně upravenou myšlenku Freye a Eichenbergera lze doplnit úvahy o důležitosti secese, která byla předmětem předcházející kapitoly. Zároveň tvoří tento koncept vedle návrhu Kendallové a Louwa další způsob, jak v rovině praktické politiky učinit krok k vytvoření svobodného politického uspořádání. Dokazuje to opět, že přes veškerou snahu nejhörlivějších zastánců evropské integrace maastrichtského stříhu a jejich výklad „evropské myšlenky“ jako nevyhnutelného a historicky determinovaného procesu, stále existují teoretici, kteří stavějí alternativní vize svobodné Evropy. V čem tedy jejich návrh spočívá?

²⁷⁶ Robejšek, Petr: „Quo vadis Evropa? Mezi integrací západní a celoevropskou – Finalité Politique nebo válka?“, *Mezinárodní politika*, 8/1997

²⁷⁷ Frey, Bruno a Eichenberger, Reiner: „FOCJ: Creating A Single European Market For Governments“, *Forth Hayek Symposium – The Making of Europe: Construction or Evolution?*, Brusel, 1996

Zavedeme-li předpoklad možnosti existence jurisdikcí nikoli teritoriálního charakteru (jejichž příkladem jsou vlády současných národních států), nýbrž charakteru funkčního (oborového, tzn. jurisdikcí dle vykonávané funkce) můžeme snadno dojít ke kýženému rozšíření svobod o svobodu pátou, jež vnese blahodárný vliv konkurence do oblasti trhu politického. Tato svoboda vyplývá z možnosti volby jedné z funkčních překrývajících se a konkurujících si jurisdikcí – FOCJ. Tyto FOCJ formují federální systém vlády, který není tvořen shora, ale vzniká z vůle obyvatelstva zdola dle projevených preferencí. Velikost každé FOCJ je dána nutností zajištění její funkčnosti, každá FOCJ má charakter vlády a má tedy i moc vybírat daně.

Svobodná volba každého občana, ke které FOCJ se chce v té či oné oblasti přihlásit, nemá obdobu v současném procesu evropské integrace. Problém rozdílného vnímání rychlosti a míry hloubky integrace – tak diskutovaný v současnosti – v systému FOCJ ani nevystane natož, aby bylo nutno vymýšlet obskurní spojení typu dvojrychlostní či mnohorychlostní Evropa, tvrdé evropské jádro atp.

V systému federalismu FOCJ není problémem, aby např. obyvatel Alsaska optoval pro německý systém sociálního zabezpečení, systém vzdělávací, jež tvoří FOCJ sestávající z univerzity Freiburg a Karlsruhe a univerzity v Basileji, která je dokonce vně EU, a zůstal pod FOCJ obrany Francie nebo dokonce FOCJ, která vojensky brání a pokrývá celou Evropu. Tato idea je v příkrém rozporu s ideou euroregionů a je schopná řešit velmi komplikované situace související s etnickými nebo jazykovými problémy, které jsou vyostřovány současným charakterem národních států – problém separatistů na Korsice je snadno řešitelný při použití tohoto přístupu, protože existující výbušnou situaci lze pohodlně urovnat jakýmsi částečným odpoutáním od Francie formou vytvoření lokální FOCJ, při zachování ostatních vazeb.

Základní předností FOCJ je – kromě možnosti projevení svobodné vůle občanů při jejím výběru – ekonomická efektivnost, neboť velikost FOCJ může být přizpůsobena rozsahu poskytovaných služeb: FOCJ pro obranu může pokrývat celou Evropu, FOCJ kulturní může najít svou optimální velikost na úrovni několika měst nebo regionů (není nutné uvažovat spojitá území) atd. Funkční, oborová specializace samozřejmě také přináší úspory vyplývající z této specializace a konkurence, projevující se možností opustit jednu

a vstoupit do druhé FOCJ, zajistí dostatek podnětů k zachování efektivnosti, neboť vysoké náklady a tedy vysoké daně vybírané jednou z FOCJ zapříčiní úbytek jejich členů a situace může vyústit i v její případný zánik. Takovýto ekonomický tlak stávající vlády – *All-Purpose Jurisdictions* – nepocitují, a jsme proto často svědky růstu rozpočtových výdajů zapříčiněných lobováním různých skupin výrobců, vývozců apod.

Současný systém vlády přitahuje politiky se širokým rozhledem, ale bez specializovaných znalostí a nutí je rozhodovat o věcech velmi subtilních a speciálních, zatímco vlády FOCJ jsou tvořeny lidmi s úzkým profesionálním zaměřením, kteří nejsou vystaveni silným politickým tlakům.

Jak je jasně vidět, myšlenka FOCJ není *a priori* v rozporu s existencí nějaké jednotné celonárodní politiky a ani s myšlenkou jednotné Evropy. Tam, kde je určitá funkce vlády vykonávána v současnosti efektivně v souladu s preferencemi obyvatel, není důvod, proč by vzniklá FOCJ nepokrývala území totožné s územím současného národního státu. Tam, kde správa věcí veřejných vyžaduje celoevropský nadhled, preference obyvatel povedou k vytvoření FOCJ zahrnujících celou Evropu. Předností FOCJ je projevení a respektování svobodné vůle a preferencí každého občana, a tedy prevence vzniku etnických, národnostních a jiných podobných nepokojů, což není zajištěno v současnosti ve všech pádech skloňovaným termínem subsidiarita, ani systémem organizace vládních aktivit v duchu tohoto vágního principu.²⁷⁸

Poté, co jsme stručně popsali několik z mnoha výhod, které federalismus FOCJ poskytuje, vyvstává samozřejmě otázka, proč takto efektivní systém vládnutí nenalezl dosud ve světové politice uplatnění. Hlavním důvodem je resistance již etablovaných politických sil na politické scéně. Konkurenci oproti pohodlnému žití v systému garantovaného monopolu si dobrovolně nevybere ani výrobce rohlíků, natož pak ústřední vláda. Diverzita, různorodost a konkurence jsou trnem v oku mnohým politikům, přestože právě ony daly vzniknout ohromnému rozvoji a rozkvětu euroamerické civilizace. Při pohledu

²⁷⁸ Problémem konceptu subsidiarity, tedy přenesení rozhodování na nejnížší možnou úroveň, je ten, že (1) o tom, co je „nejnížší možná“ úroveň rozhodují politické reprezentace, které se dobrovolně žádné pravomoci nikdy sami nezbaví, a tedy subsidiarita možná zabrání či přibrzdí proces přesunu pravomocí „vzhůru“, nikdy ale nezpůsobí jejich přesun směrem „dolů“; a (2) subsidiarita se vztahuje na všechno kromě tzv. společných evropských politik, jejichž množství stále narůstá a princip subsidiarity se tak stává bezvýznamným.

na historii Evropy najdeme mnohá uspořádání, která měla charakter námi popisovaných FOCJ – např. spolek Hanzovních měst, který vzkvétal od 12. do 16. století, byl zcela jasně funkční vládní geograficky nespojitou jednotkou určenou k vytváření pravidel usnadňujících obchod. Příklad ze současnosti lze najít v existenci švýcarských kantonů, v jejichž organizaci snadno objevíme mnoho prvků popisovaného federativního systému FOCJ.

Lze výše nastíněný model alternativního federativního uspořádání Evropy uplatnit v současném procesu evropského sjednocování? Ekonomické argumenty ve prospěch FOCJ jsou přesvědčivé, svoboda volby na politickém trhu nabídnutá občanům zdá se býti věcí žádoucí, ambice sociálních inženýrů nejsou zmařeny zavedením FOCJ, neboť podaří-li se jim oslovit obyvatelstvo ochotné podrobit se jejich experimentům, mají dveře otevřené, lidé liberálního zaměření nebudou znásilňováni přebujelou státní administrativou, protože mohou zvolit např. FOCJ poskytování sociálního zabezpečení na minimální úrovni atd.

7.2.1. Praktický minimalistický návrh

V současné Evropě národních států a rodící se federální vlády by bylo možné vytvořit prostor pro částečné zavedení páté svobody. Stačilo by pouze ponechat existující vládní struktury jako základ prvních FOCJ a umožnit jejich otevření pro občany ostatních zemí, tak aby např. Ital mohl zvolit „francouzský“ systém sociálního zabezpečení, „britský“ systém vzdělávací a ponechat si „italskou“ péči zdravotní. Tento minimalistický návrh počítá s tím, že pro člověka nebude (bohužel!) možné vyvázat se ze státních zaopatřovacích systémů. Všechny vládní struktury všech států zůstanou zachovány, pouze dojde k jejich otevření pro všechny občany Evropy. Je-li Evropa skutečně společný dům pro všechny Evropany, pak není důvod bránit občanům žijícím na jedné straně hranice nenavštěvovat školy na straně druhé, stejně tak jako být součástí sousedního zdravotního systému. Jsou-li vlády zárukou zajištění „řádu a bezpečnosti“ (o čemž je přesvědčena, jak se ukazuje, většina populace), pak i navrhovaný stav bude zajišťovat stejný „řád a bezpečnost“. Jediným výsledkem tedy bude vnesení prvku konkurence do celého systému politického trhu a nespokojený občan nebude muset opouštět svou zem jen kvůli tomu, že není ochoten podrobit se *plně* stávající jurisdikci jeho země. Nedůstojné „hlasování

nohama“ již nebude posledním způsobem obrany člověka před všezahrnující státní mocí. Místo fyzického přestěhování bude postačovat administrativní přeregistrování.

7.2.2. Maximalistický návrh – uznání plného práva na secesi

Jak návrh Kendallové a Louwa, tak i návrh Freye a Eichenbergera umožňují lidem vše, co jim umožňuje současný systém sjednocujících se národních států, a navíc jim dává možnost dodatečné volby. Z toho vyplývá, že rozšiřuje možnosti volby, což je kritérium, které jsme v jedné z dřívějších kapitol použili pro definici společenského vývoje. Přestože se tedy jedná o vylepšení stávající situace, oba návrhy představují pouhý první nesmělý krůček k systému politické svobody. Koneckonců volba mezi dvěma systémy útlaku, je sice lepší než volba nulová, nicméně hovořit o svobodném politickém systému ani v jedné situaci nelze.

Má-li tedy systém konkurujících si a překrývajících se jurisdikcí získat podobu svobodného politického systému, musí být rozšířen o možnost vyvázání se ze stávajícího systému vládního poskytování nejrůznějších služeb (a to bez ohledu na to, nemá-li člověk volbu žádnou či může-li volit mezi několika vládami/FOCJ) a zůstat bez poskytování dané služby (pakliže tuto službu nepožaduje – např. službu podpory alternativním kulturním směrům, již nabízí ministerstva kultury) nebo zvolit nově vzniklou nestátní FOCJ, která danou službu nabízí levněji, případně za stejný obnos nabízí službu lepší (např. zajištění systému penzijního zabezpečení). Kontrakt, do kterého by lidé nově vstupovali, by se ovšem lišil od stávajícího stavu. Měl by v souladu se smluvními podmínkami umožňovat odchod ze systému, což by vytvářelo pro poskytovatele služeb silný tlak na kvalitu nabízených služeb (což se o současných službách nabízených vládami říci nedá.).

Jak je asi zřejmé, konsistentní uplatnění požadavku svobodné volby politického systému vede k požadavku na konkurenci mezi vládními agenturami a jejich konečné odstátnění, což lze v ekonomické mluvě nazvat důslednou privatizací vládních služeb. Tento logický závěr je patrně velmi radikální pro ty, kteří se nemohou smířit s odmítnutím státního vlastnictví v ekonomických sektorech, které byly po dlouhou dobu (i když ne od svého

vzniku) pod přímou kontrolou státu, jako jsou železnice, telekomunikace, pošty apod. Logika je ale neúprosná. Usiluje-li někdo o vysledování hybné síly společenského vývoje, dojde k závěru, že touto silou je svoboda. Staví-li někdo proto (zcela správně) ekonomické svobody do pozice základních kamenů budoucnosti evropské integrace, pak nemůže odmítnout ani aplikaci stejného principu v rovině politické. Politickou svobodu (volbu politické organizace, které je člověk členem) ovšem nelze zaručit procesem demokratické většinové volby (viz kapitolu Nebezpečí demokratizace), ale pouze respektem k životu a majetku člověka, ke svobodně vyjádřené vůli každého člověka a úctou k dobrovolně uzavřeným smlouvám, jež člověk uzavřel s ostatními lidmi. To, že současné politické uspořádání a snahy o politickou integraci, centralizaci a byrokratizaci Evropy jsou v rozporu s tímto závěrem, není logickou vadou výše předložených argumentů.

8. Závěr – budoucnost Evropy

Je zvláštní, s jakou ochotou tento národ přitakává nesmyslným daním ...člověk nemůže sníst masitý pokrm v obyčejném hostinci, aniž by z toho jídla přímo či nepřímo nezaplátil 19 potravních daní.²⁷⁹

Takto se podívoval v lednu 1659 anglický obchodní jednatel v Haagu George Downing nad nenormální podobou holandské hospodářsko-politické situace a jeho postřeh slouží autorům do současnosti jako ilustrace toho, proč došlo v Holandsku k retardaci hospodářských aktivit a zakrňování inovativnosti holandských výrobců a obchodníků. Vysvětlují touto skutečností také to, proč se v Holandsku nevyvinul průmysl a obchod dříve než v Anglii, přestože výchozí situace byla veskrze srovnatelná. Jakkoli lze zcela jistě nalézt řadu důvodů, tím nejzásadnějším problémem byla expanze moci státu, která byla reprezentována vysokými a hlavně velmi komplikovanými daněmi.

Dovolíme si ještě jeden krátký exkurz do historie. Je velmi zajímavé pozorovat, jaké byly symptomy úpadku kdysi nejmocnější evropské země – Španělska, a zamyslet se, zda tento vývoj může sloužit jako zdroj poučení pro naši současnost.

²⁷⁹ Podle Johnson, Paul: *Nepřátelé společnosti*, Rozmluvy, 1999, str. 61

Naskytá se nám pohled na národ, který je koncem 16. století závislý na cizincích nejen kvůli dováženým výrobkům, ale i kvůli dodávkám potravin, zatímco jeho vlastní obyvatelstvo zahálí, nebo se věnuje hospodářsky neproduktivním zaměstnáním! ...Hospodářské poměry byly takové, že se člověk stal buď studentem, mnichem, žebrákem nebo byrokratem. Žádné jiné možnosti nebyly.²⁸⁰

Jsem přesvědčen o tom, že s jistou rezervou lze říci, že současné evropské státy blahobytu mohou sloužit jako ilustrace podobných společenských poměrů. Velikost nezaměstnanosti a velikost neproduktivního státního sektoru je z historického hlediska rekordní. Množství lidí věnující se neproduktivním aktivitám je skutečně závratné. Stačí si uvědomit, kolik lidí nepracuje, protože pobírá státní tzv. sociální dávky a tzv. podporu v nezaměstnanosti (žebráci), kolik lidí je uměle státem udržováno v nejrůznějších institucích tzv. vzdělávacího charakteru, které slouží státu jako nástroj snížení nezaměstnanosti (studenti), kolik lidí „pracuje“ ve službách státu (byrokrati) a kolik lidí je opět z peněz vybraných na daních živeno v nejrůznějších politických stranách a politických institucích (novodobí „mnichové“ šířící víru). Zcela zřetelně platí ekonomům známá zákonitost, že rozhodne-li se stát podporovat zahálčivé aktivity obyvatel, množství lidí, kteří se takovým aktivitám věnují, naroste.

Dále je poučné podívat se na dopady mocensky šířené centralizace, které jsou také univerzální.

Rozhodnutím mocenských skupin došlo k zastřešení uniformity rasové uniformitou náboženskou, ...k nucenému exilu intelektuálů a mnoha obchodních reformátorů – výsledkem byla záměna zvědavého a podnikatelského ducha tmářstvím, cenzurou a indoktrinací.²⁸¹

Řeč je opět o Španělsku 16. století, ale přeformulovat tento postřeh tak, aby představoval popis současné situace v Evropě, by příliš práce nedalo. Metody mocenských skupin se částečně změnily (uniformní „náboženství“ má nyní podobu šíření tzv. většinové demokracie, která slouží, jak jsme ukázali, jako nástroj k narůstající intenzitě vyvlastňování a odstraňování „soukromého“ charakteru kdysi soukromého vlastnictví), ale jejich schopnost působit na tvorbu uniformního prostředí a umlčovat „jinověrce“ zůstala zachována. Pouze technika (včetně techniky moci) umožnila používat modernější

²⁸⁰ Ibid. str. 57

a účinnější prostředky. Jak jsme ukázali v textu, výsledky jsou velmi podobné. Nová EUROideologie má podobu vštěpování pokřivené podoby tzv. evropského ideálu širokým vrstvám společnosti. Tato ideologie slouží jako záminka k prosazování další centralizace a byrokratizace společnosti. „Záměna zvědavého a podnikatelského ducha novodobým tmářstvím a indoktrinací“ přináší výsledky, o kterých jsme v práci také obsáhle hovořili. Evropu opouštějí intelektuálové, a to jak vědci, tak studenti, spolu s obchodníky a podnikateli, kteří hledají na jiných kontinentech více svobody a tolerance ke své činnosti. Ideálem stále rostoucího počtu těch, kteří zůstávají, je práce pro stát a jeho agentury.

Problémem současné podoby evropské integrace je to, že zcela opomíjí osvědčené hodnoty, které stály za úspěchem evropské civilizace – těmi jsou tolerance, svoboda a konkurence na všech úrovních. Sjednocená Evropa bez hranic představuje pro politiky „politický projekt“, tj. technický problém, který se snaží řešit jako společenství inženýři. Zásadní překážku v tomto inženýrském a konstruktivistickém přístupu představují základní elementy, s nimiž se má projekt uskutečnit – myslící, jednající a rozhodující se lidé, kteří jsou živými bytostmi a odmítají se chovat jako mechanické části velkého soukolí. Aby sociální a socialističtí inženýři konečně pochopili fundamentální důvody, proč je jejich projekt odsouzen dříve či později k nezdaru, je nutné opakovaně ukazovat na základní rozdíly v metodologii věd společenských a věd přírodních. Pouze na této rovině lze ukázat, že rozdíl mezi jednajícími lidmi jako přirozenými součástmi společenských struktur a ozubenými koly, jako součástmi komplikovaných mechanických ústrojí, má zásadní význam pro realizaci jistě odvážných megaplánů politiků, kteří jsou neustále více přesvědčeni o tom, že bez jejich „láskyplné“ péče by společnost zabředla do chaosu a násilí. V této práci jsme na mnoha místech aplikovali stěžejní distinkci – pocházející od Alberta Jaye Nocka (a patrně nezávisle i řady ostatních) – mezi společností a státem. Pouhé porozumění myšlence, že každá moc státu je mocí, o kterou stát musel stát nejprve připravit společnost, je postačující k vyvrácení všech podobných katastrofických vizí chaosu a násilí.

Studium lidské společnosti, studium filosofie práva a nezastřený pohled do minulosti musí patřit do výbavy každého, kdo chce vynášet kategorické soudy o podobě politického

²⁸¹ Ibid.

uspořádání společnosti. Je totiž velmi problematické a nebezpečné (nezapomínejme, že mluvíme o lidech a nikoli o ozubených kolech) tvrdit např., že já, coby demokraticky zvolený politik, jsem stoupencem realistické školy mezinárodních vztahů a z toho důvodu je tedy nutné Evropu politicky sjednotit, aby byla protiváhou mocným Spojeným státům a Rusku.²⁸² Může tato pozice ospravedlňovat iniciaci politického procesu, jehož součástí bude porušování vlastnických práv lidí, kteří mají tu smůlu, že žijí na území Francie (či Evropy)? Existuje nějaké právo (kromě „práva“ silnějšího), které by mohlo legitimizovat toto jednání? Mají lidé, kteří se nechtějí podrobit takovýmto experimentům (třeba „pouze“ proto, že nejsou zastánci realistické školy mezinárodních vztahů) právo se jich neúčastnit? Mají takovou možnost, aniž by byli nuceni se vystěhovat ze svých obydlí a opustit Evropu? Je takové uspořádání žádoucí?

Jelikož považujeme svobodu rozhodovat o svém životě za nepopíratelné lidské právo,²⁸³ svobodu, toleranci a konkurenci za zdroje evropského blahobytu a rozšiřování lidem dostupných možností volby za projev rozvoje společnosti a civilizace, jsme přesvědčeni, že hledat podobu takového uspořádání je žádoucí. Jaké je tedy politické uspořádání, kde by takovouto svobodu volby umožňovalo?

V práci je takové řešení představováno. Je jím uznání principu *secese*. Tento princip vyplývá přímo z práva člověka rozhodovat svobodně o svém životě a majetku a je proto jediným způsobem, jak nedržet člověka v politické asociaci, kterou si nepřeje. Částečnou aplikací tohoto nezpochybnitelného univerzálního principu (který s sebou samozřejmě nese značné „technické“ problémy svého úplného uskutečnění) jsou praktické návrhy na volbu jurisdikce pro vlastníky majetku na rozhraní jurisdikcí z pera Kendallové a Louwa a návrhy inspirované myšlenkou FOCJ, která se snaží doplnit prvky politické svobody k víceméně respektovaným svobodám ekonomickým, na kterých stojí alespoň teoreticky vnitřní uspořádání stávající Evropské unie.

²⁸² Viz např. De Gaulle, který tvrdil, že evropská integrace je nutná jako prostředek, jak by bylo možné „předejít nadvládě Američanů a Rusů“. Citováno podle Pryce-Jones, David: „European Union – A Disaster in the Making“, *Commentary*, červen 1997

²⁸³ Bez ohledu na to, jaké je ryze filosofické zdůvodnění této pozice, toto *právo* bude vždy *více* na straně člověka samotného, jehož právem se zabýváme, než na straně člověka, který byl nějakými mocenskými politickými procedurami dosazen do jakéhokoli úřadu.

Nejzásadnějším problémem v současnosti probíhajícího postupu evropské integrace je, že diskusi na toto téma nerozvíjí. Liberalismus, se svým důrazem na svobodu, mír, právo a harmonii, je stále považován za „největší zdroj slabosti Evropské Unie“²⁸⁴ a jeho ušlechtilé akcenty jsou nahrazovány atributy politického zápasu, kterými jsou netolerance, násilí a útlak. Proto by také neměly nikoho překvapovat dopady tohoto politického úsilí o kontinentální centralizaci a politickou moc. Evropská centralizace, harmonizace a regulace zbavuje každým dnem obyvatele Evropy posledních zbývajících nadějí na to, aby národy sjednocené a svobodné Evropy mohly na svém území vidět výsledky, které byly pro Evropu v minulých staletích typické. Co znamená omezená politická moc, nízké daně a skutečně „fungování“ trhů, se v rostoucí míře lze dočíst pouze v historické literatuře. Realita tento zážitek již v Evropě nenabízí. Veškeré síly politiků jsou vrženy do úsilí o další centralizaci a receptem na každý neúspěch je zintenzivnění těchto aktivit.

Jedinou alternativou, kterou evropské vlády vidí je vytvoření jednotného ekonomického prostoru, ve kterém bude každý obtěžován stejnou slabostí, a doufají, že Evropa bude schopna na nějakou dobu společně pokulhávat a bránit se vnějším tlakům.²⁸⁵

Chtějí-li se Evropané vrátit k hodnotám, které Evropu stvořily, musejí nikoli věnovat své úsilí tomu, aby „jejich“ politici zabránili dovozu amerických sojových bobů a levného zboží z jihovýchodní Asie, odstranili konkurenci obyvatel severní Afriky a východní Evropy, kteří nabízejí levně svou práci, zakazovali vysílání amerických televizních seriálů, bránili vědcům, aby báдали v nestátních institucích, a hledali důvody, jak neumožnit vznik skutečně soukromým školám, ale musejí si uvědomit zkázonosnost takového počínání. Musejí si uvědomit, že si tímto podřezávají větev sami pod sebou. Jakmile si toto uvědomí, musejí vyvinout veškeré úsilí k odstranění institucí, které zneužívají moc a brání rozvoji společnosti, jež by byla založena na toleranci, úctě k člověku, respektu k jeho životu a majetku. Jen v takové společnosti vede dělba práce založená na dobrovolné směně k nárůstu blahobytu a společenskému pokroku. Lidem se pouze tak mohou otevírat nové šance, příležitosti a možnosti života, o kterých se dřívějšími generacím ani nesnilo.

²⁸⁴ Mathieu, Jean-Luc: *L'Union européenne*, Presses Universitaires de France, řada "Que sais-je?", Paříž, 1994

²⁸⁵ Laughland, John: *The Tainted Source, The Undemocratic Origins of the European Idea*, str. 322

Je příliš pohodlné si zoufat, když se podíváme kolem sebe a vidíme, jak jsou vlády po celém světě a prostředky veřejného mínění v rukou kolektivistů prahnoucích po moci. V náš prospěch ale pracuje jedná ohromná síla. Svobodné trhy nejen v dlouhém období ale často i v krátkém období zvítězí nad mocí vlád. ...Dočkáme se znovu triumfu trhu nad nefunkčními a zlovolnými plány politiků a mezinárodních keynesiánců..

Murray Rothbard²⁸⁶

²⁸⁶ Rothbard, Murray: *Making Economic Sense*, Ludwig von Mises Institute, 1995

Příloha

Literatura

Aftalion, Florin: „Regulatory Competition, Extraterritorial Powers and Harmonization: The Case of the European Union, Mont Pelerin Society Meeting, Washington, 1998

Almond, Mark: *Europe's Backyard War*, Heinemann, Londýn, 1994

Allais, Maurice: „La construction européenne dans le contexte d'aujourd'hui” *Association Tocqueville*, č. 7, říjen 1991

Amato, Giuliano a kol.: *Is European Monetary Union dead?*, The Phillip Morris Institute, duben 1994

Armentano, Dominick T.: *Proč odstranit protimonopolní zákonodárství*, Liberální institut, 2000

Armentano, Dominick T.: „The Anatomy of Antitrust”, *The Austrian Economics Newsletter*, podzim 1998

Armentano, Dominick T.: *Antitrust and Monopoly: Anatomy of a Policy Failure*, The Independent Institute, 1982

Armentano, Dominick T.: *Antitrust Policy: „Reform or Repeal“*, Policy Analysis, č. 21, CATO Institute, 1982

Armentano, Dominick T.: *Antitrust Policy: The Case for Repeal*, Mises Institute, 1999

Anderson, Terry L. a Hill, P. J.: „An American Experiment in Anarcho-Capitalism: The Not So Wild, Wild West”, *Journal for Libertarian Studies*, sv. 3, č. 1, 1979

Aron, Raymond: *Esej o svobodách, Zkoumání moderní civilizace*, Bratislava, 1992

Aron, Raymond: *Demokracie a totalitarismus*, Atlantis, 1993

Ashton, T. S.: „The Treatment of Capitalism by Historians” v Hayek: F. A.: *Capitalism and the Historians*, University of Chicago Press, 1954

Atkinson, Rodney a McWhirter, Norris: *Treason at Maastricht*, www.keele.ac.uk/socs/ks40/eunazi.html

- Balzac: *Oeuvres complètes* (Calmann-Levy), vol. XXII
- Barracrough, Geoffrey: *History in a Changing World*, Oxford, 1955
- Bastiat, Frédéric: *Co je vidět a co není vidět*, Liberální institut, 1998
- Bastiat, Frédéric: *The State*, Foundation for Economic Education, 1996
- Bastiat, Frédéric: *Les Harmonies économique*, par Frédéric Bastiat, Paříž, Guillaumin, 1850
- Bauer, Peter a Yamey, Basil: *The Economics of Underdeveloped Countries*, Cambridge University Press, 1957, str. 151
- Bell, Tom W.: „Polycentric Law”, *Humane Studies Review*, sv. 7, č. 1, zima 1991/92
- Benson, Bruce L.: „The Impetus for Recognizing Private Property and Adopting Ethical Behavior in a Market Economy: Natural Law, Government Law, or Evolving Self-Interest”, *The Review of Austrian Economics*, sv. 6, č. 2, 1993
- Block, Walter: „Public Goods and Externalities: The Case of Roads”, *Journal of Libertarian Studies*, sv. 7, č. 1, 1983
- Block, Walter: „Radical Privatization of the Gold Standard: A Critique of Friedman, Mundell, Hayek and Greenspan”, *Managerial Finance*, sv. 25, č. 5, 1999
- Block, Walter (ed.): *Economic Freedom: Toward a Theory of Measurement*, Fraser Institute, 1991
- Boaz, David: *Libertarianism – A Primer*, The Free Press, 1997
- Boétie, Étienne de la: *The Politics of Obedience: The Discourse of Voluntary Servitude*, Free Life Editions, 1975
- Boettke, Peter J.: „Why Culture Matters: Economics, Politics and the Imprint of History”, <http://www.gmu.edu/departments/economics/pboettke/>
- Bolick, Clint: *European Federalism: Lessons from America*, IEA Occasional Paper 93, 1994
- Borchardt, Klaus-Dieter: *European Integration, The Origin and growth of the European Union*, Office for Official Publications of the European Communities, 1995

- Borowiec, Andrew: „France’s „Silicon Valley Generation” Flees to U.S.“, *Washington Times*, 18. března 1998
- Bouckaert, Boudewijn: „City Air sets one free. Medieval cities as voluntary political and economic communities”, *The Voluntary City*, ed. The Independent Institute, San Francisco 1997
- Bouckaert, Boudewijn: „The Roots of our Liberties, On the Rise of Civil Society in the Medieval West”, dosud nepublikovaná studie, str. 1-2
- Bradley, John F. N.: *Válka a mír po roce 1945*, Victoria Publishing, 1994
- Braibant, Marcel: „L’Europe, espace vital de l’agriculture française”, *Les Conférences du Groupe „Collaboration”*, Paříž, září 1941, str. 7
- Brittan, Leon a Redwood, John.: „European Union: angel or demon?”, *Financial Times*, 16. května 1996
- Brooks, David L. (ed.): *From Magna Charta to the Constitution, Documents in the Struggle for Liberty*, Fox&Wikes, 1993
- Brzezinski, Zbigniew: *Bez kontroly*, Victoria publishing, 1993
- Buchanan, James M.: „An American Perspective on Europe’s Constitutional Opportunity”, *The Mont Pelerin Society – General Meeting* 1990
- Buchanan, James M.: „Federalism and Individual Sovereignty”, *The CATO Journal*, Vol. 15, No. 2–3, 1996
- Buchanan, James M.: „How Can Constitutions Be Designed So That Politicians Who Seek To Serve „Public Interest” Can Survive?”, *Constitutional Political Economy*, sv. 4, č. 1, zima 1993
- Buchanan, James M.: *Hranice slobody, medzi anarchiou a Leviatanom*, Archa, Bratislava, 1995
- Burstein, Daniel: *Euroquake, Europe’s Explosive Economic Challenge Will Change the World*, Simon&Schuster, 1991

Centre for Economic Policy Research: „Flexible Integration: Towards a More Effective and Democratic Europe”, *Monitoring European Integration* 6, 1995

Cerny, Philip G.: „Globalizace a další koncepce – hledání nových přístupů k mezinárodním vztahům”, *Mezinárodní vztahy*, 1/1997

Clarke, Jonathan G.: „The Eurocorps: A Fresh start in Europe”, *Foreign Policy Briefing No. 21*, CATO Institute 1992

Commission on Global Convergence: „Our Global Neighbourhood”, Oxford, 1995

Conry, Barbara: The Western European Union as NATO's Successor, *Policy Analysis, No. 239*, CATO Institute, 1995

Conry, Barbara: U.S. „Global Leadership”, A Euphemismus for World Policeman, *Policy Analysis, No. 267*, CATO Institute, 1997

Coudenhove-Kalergi, Richard N.: *Pan-Evropa*, Panevropa Praha, s. r. o., 1993

Cowen, Tyler (ed.): *The Theory of Market Failure, A Critical Examination*, George Mason University Press, 1988

Dahrendorf, Ralf a kol.: *Friedrich Naumann – příspěvky k pochopení osobnosti a díla*, Centrum liberálních studií, 1996

Daitz, Werner: „Die wirtschaftliche Neuordnung Europas aus Rasse und Raum”, *National-sozialistische Monatshefte*, No. 126, 1940

Daitz, Werner: „Lebensraum und Gerechte Weltordnung, Grundlagen einer Anti-Atlantikcharta”, *Ausgewaelte Aufsaeetze von Werner Daitz*, De Amsterdamsche Keurkamer, Amsterdam, 1943

Daitz, Werner: *Der Weg zur Volkswirtschaft, Grossraumwirtschaft und Grossraumpolitik*, Zentralforshunginstitut fuer nationale Wirtschaftsordnung und Grossraumwirtschaft, Drážd'any, 1943

Denson, John V.: *The Costs of War*, Transaction Publishers, New Brunswick a Londýn, 1997

Dienstbier, Jiří: *Snění o Evropě*, Lidové noviny, 1990

- Dowd, Kevin: „European Monetary Reform: The Pitfalls of Central Planning”, *Foreign Policy Briefing*, č. 28, Cato Institute, 1993
- Drozdiak, William: The German Status Quo, *Washington Post*, 16. března 1998
- Dvořák, Viktor a Kašička, Petr (editoři): *European Integration In a Changing World*, Středisko mezinárodních studií Jana Masaryka, Praha, 1998
- Ebeling, Frank: *Geopolitik. Karl Haushofer und seine Raumwissenschaft 1919–1945*, Akademie Verlag, Berlín, 1994
- Elst, Philip Vander: Pour L'Europe des Patries, Contre l'Etat Européen, *Association Tocqueville*, č. 8, 1992
- Engels, Friedrich: „The Condition of the Working Classes in England in 1844”
- Erhard, Ludwig: *Prosperity through Competition*, Thames and Hudson, 1958
- EU dokument: Charta der Europäischen Identität
- Europa 2000, Perspektive wohin?, *Die europäische Integration nach Maastricht*, Haufe, Freiburg, 1993
- European Research Group: *A Europe of Nations*, Conclusion of the European Research Group, 1995
- Evans, Timothy a Lewis, Russell: *Europe at Risk, Bureaucratic Betrayal of the European Ideal*, Adam Smith Institute, 1993
- Folsom, Burton Jr.: *Entrepreneurs vs the State, A New Look at the Rise of Big Business in America 1840–1920*, Young America's Foundation, Reston, Virginia, 1987
- Frey, Bruno a Eichenberger, Reiner: FOCJ: Creating A Single European Market For Governments, *Forth Hayek Symposium – The Making of Europe: Construction or Evolution?*, Brusel, 1996
- Friedman, David: „Private Creation and Enforcement of Law: A Historical Case”, *Journal of Legal Studies*, sv. 8., březen 1979
- Friedman, David: „Anarchy and Efficient Law” v Sanders, John a Narveson, Jan: *For and Against the State*, Rowman and Littlefield Publishers, Inc., 1996

- Friedman, David: „Law as a Private Good”, <http://www.best.com/~ddfr>
- Friedman, Milton: *Za vším hledej peníze*, Liberální institut, 1997
- Fukuyama, Francis: *The End of History and the Last Man*, Free Press, 1992
- Gasset, José Ortega y: *Evropa a idea národa*, Mladá Fronta 1993
- Gasset, José Ortega y: *Vzpouřa davů*, Naše vojsko 1993
- Gerken, Lüder (Hrsg.): *Europa 2000, Perspektive wohin?, Die europäische Integration nach Maastricht*, Haufe, Freiburg, 1993
- Gerken, Lüder (Hrsg.): *Europa zwischen Ordnungswettbewerb und Harmonisierung, Europäische Ordnungspolitik im Zeichen der Subsidiarität*, Springer-Verlag Berlin Heidelberg 1995
- Ginsberg Benjamin: *The Consequences of Concert*, 1982
- Glover Audrey: „National Minorities in Europe” v *Studia diplomatica*, sv. XLVIII, č. 3, 1995
- Glutz, Peter: „Evropská unie bez iluzí”, *Listy*, č. 1, 1995
- Goebbels, Joseph: „Das Europa der Zukunft”, projev pro české novináře, 11. září 1940, přetištěno v Lipgens, Walter (ed.): *Documents on the History of European Integration*, De Gruyter, Berlín a New York, 1985
- Goebbels, Joseph: „Das Europa der Zukunft”, přetištěno v Lipgens, str. 75
- Gorbačov, M.S. : *Přestavba a nové myšlení pro naši zemi a pro celý svět*, Nakladatelství Svoboda, Praha 1987
- Gordon, David (ed.): *Secession, State & Liberty*, Transaction Publishers, 1998
- Gottfried, Paul: Liberalism versus Democracy, *Journal of Libertarian Studies*, sv. 12, č. 2, 1996
- Greger, Petr a kol: *Co je to, když se řekne Evropská unie*, Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 1997

- Gwarteny, James a Lawson, Robert: *Index of Economic Freedom of the World 1997*, Fraser Institute, 1997
- Halík, Tomáš: *Víra a kultura, Pokoncilní vývoj českého katolicismu v reflexi časopisu Studie*, Zvon, Praha 1995
- Haseler, Stephen a kol.: „Is National Sovereignty a Big Bad Wolf?“, The Bruges Group, *Occasional Paper 6*, 1990
- Havel, Václav a kol.: *Intelektuálové v Evropě*, Francouzský institut, Praha, 1994
- Hayek, F. A.: *Soukromé peníze*, Liberální institut, 1999
- Hayek, F.A.: „The Use of Knowledge in Society“, v *Individualism and Economic Freedom*, University of Chicago Press, 1980
- Hayek, F.A.: *Kontrarevoluce vědy*, Liberální institut, Praha 1995
- Hayek, F.A.: *Osudná domyšlivost*, Omyly socialismu, SLON, 1995
- Hayek, F.A.: *Právo, zákonodárství a svoboda*, Academia, Praha 1991
- Hayek, F. A.: *Knowledge, Evolution and Society*, Adam Smith Institute, 1983
- Hayek, F. A.: *Social Justice, Socialism & Democracy*, Center for Independent Studies, 1979
- Hayek: F. A (ed.): *Capitalism and the Historians*, University of Chicago Press, 1954
- Hazlitt, Henry: *Ekonomie v jedné lekci*, Liberální institut, 1999
- Hazlitt, Henry: *The Conquest of Poverty*, Foundation for Economic Education, 1973
- Herbert, Auberon: *The Right and Wrong of Compulsion by the State*, Liberty Fund, 1978
- Hindley, Brian a Howe, Martin: *Better Off Out? The Benefits or Costs of EU Membership*, IEA Occasional Paper 99, 1998
- Holcombe, Randal G.: „A Theory of the Theory of Public Goods“, *The Review of Austrian Economics*, sv. 10, č. 1, 1997
- Holman, Robert a kol.: *Dějiny ekonomického myšlení*, C.H. Beck, Praha, 1999
- Holmes, Martin: *Od Římské smlouvy k Maastrichtu*, Občanský institut, 1994

- Hoppe, H. H.: *Natural Elites, Intellectuals, and the State*, Ludwig von Mises Institute, 1995
- Hoppe, Hans-Hermann: „Small is Beautiful and Efficient: The Case For Secession”, *Telos*, č. 107, jaro 1996
- Hoppe, Hans-Hermann: „Soukromé poskytování obrany”, v Šíma, Josef (ed.): *Právo a obrana jako zboží na trhu*, Liberální institut 1999
- Hoppe, Hans-Hermann: „The Western State as a Paradigm: Learning from History” v *Politics and Regimes*, sv. 30, Transaction Publishers, New Brunswick a Londýn
- Hoppe, Hans-Hermann: „Time Preference, Government, and the Process of Decivilization: From Monarchy to Democracy” v Denson, John V.: *The Costs of War*, Transaction Publishers, New Brunswick a Londýn, 1997
- Hoppe, Hans-Hermann: *A Theory of Socialism and Capitalism*, Kluwer, 1989
- Hoppe, Hans-Hermann: „How is Fiat Money Possible? – or, The Devolution of Money and Credit”, *Review of Austrian Economics*, sv. 7, č. 2, 1994
- Hoppe, Hans-Hermann: *The Economics and Ethics of Private Property*, Kluwer Academic Publishers, 1993
- Hoppe, Hans-Hermann: „De-socialization in a United Germany”, *Review of Austrian Economics*, sv. 5, č. 2, 1991
- Hoppe, Hans-Hermann: „The Economic and Political Rationale for European Secessionism”, v Gordon, David: *Secession, State & Liberty*, Transaction Publishers, 1998
- Hoppe, Hans-Hermann: „The Political Economy of Monarchy and Democracy, and the Idea of a Natural Order”, *Journal of Libertarian Studies*, sv. 11, č. 2, 1995
- Huelsmann, Joerg Guido: „Political Unification: A Generalized Progression Theorem”, *Journal of Libertarian Studies* 13:1, str. 82–83.
- Hulburt, Heather: „Russia, the OSCE and European Security Architecture” v *Helsinki Monitor*, sv. 6, č. 2

- Hunt, David a kol.: *Jobs and Competitiveness: Confronting Europe's Dilemma*, Philip Morris Institute, červen, 1994
- Jasay, Anthony de: „Is National Rational?“, *The Independent Review*, sv. III, č. 1, 1998
- Jasay, Anthony de: *The State*, Liberty Fund, 1998
- Jirman, Roman Fr.: *Nová Evropa a idea světového hospodářského plánu*, Fénix, Praha, 1938
- Johnson, Nevil: *Britain and the Community: The right way forward*, Center for Policy Studies, Policy Study, č. 133, 1993
- Johnson, Paul: *Nepřátelé společnosti*, Rozmluvy, 1999
- Johnson, Paul: *Dějiny 20. století*, Rozmluvy, 1991
- Jouvenel, Bertrand de: „The Treatment of Capitalism by Continental Intellectuals“, v Hayek: F. A.: *Capitalism and the Historians*, University of Chicago Press, 1954
- Jouvenel, Bertrand de: *On Power*, New York, 1949
- Kaltefleiter, Werner: „The Role of a Uniting Europe in the International System“, nepublikovaná studie
- Kendall, Frances a Louw, Leon: *After Apartheid: The Solution for South Africa*, Institute for Contemporary studies, San Francisco, 1987
- Kendall, Frances a Louw, Leon: *Let the Pople Govern*, Amagi Publications, 1989
- Kinkor, Jiří: *Stát a trh*, Svoboda, 1996
- Kirzner, Israel: *Jak fungují trhy*, Liberální institut, 1998
- Kissinger, Henry: *Diplomacy*, Simon & Schuster 1994
- Kohr, Leopold: *The Breakdown of Nations*, E. P. Dutton, New York, 1978
- Komise Evropských společenství: *Evropské společenství, váš soused*, 1992
- Krejza, Michal: *Asociace mezi Evropským společenstvím a českou republikou, Praktický průvodce*, Publikace Delegace Evropské komise v České republice, Victoria Publishing, 1994

- Kuehnelt-Leddihn, Erik von: *Leftism Revisited, From de Sade and Marx to Hitler and Pol Pot*, Regnery Gateway, 1990
- Kukathas, Chandran (ed.): *Multicultural Citizens, The Philosophy and Politics of Identity*, The Center for Independent Studies, 1993
- Lane, Wilder Rose: *The Discovery of Freedom*, Fox & Wilkes, 1993
- Laughland, John: *The Tainted Source, The Undemocratic Origins of the European Idea*, Warner Books, 1997
- Lehmannová, Zuzana: „Evropské kulturní paradigma“, Nadace Jiřího z Poděbrad pro evropskou spolupráci, text k semináři „Výchova k evropanství“, Kouty, 19.–21.5. 1995
- Leicht, Michael: „Föderalismus – welches Modell für Europa: Von der Konföderation zur Föderation“, *Schweizer Monatshefte*, sešit 5, květen 1997
- Leoni, Bruno: *Freedom and the Law*, Nash Publishing, 1972
- Lipgens, Walter (ed.): *Documents on the History of European Integration*, De Gruyter, Berlín a New York, 1985
- Macmillanův slovník moderní ekonomie, Grada, 1998
- Machiavelli, Niccolo: *Vladař*, Praha, 1969
- Machlup, Fritz: *A History of Thought in Economic Integration*, 1977
- Mankiw, Gregory: „A Great Pyramid Scheme“, *Fortune*, 13. dubna 1998
- Mathieu, Jean-Luc: *L'Union européenne*, Presses Universitaires de France, řada „Que sais-je?“, Paříž, 1994
- McGee, Robert W.: „Secession Reconsidered“, *Journal of Libertarian Studies* 11:1, 1994
- Megerle Karl: „Positive Themes for Press and Propaganda,“ 27. srpna 1941, přetištěno v Lipgens
- Menger, Carl: *Investigations into the Method of the Social Science with Special Reference to Economics*, New York University Press, New York, 1984
- Menger, Carl: *Principles of Economics*, Libertarian Press, Inc., Grove City, 1981

- Mezihorák, František: *Průvodce evropanstvím*, ALDA, 1997
- Micklethwait, Brian: „The End of the Cold War and the Nes European and British Disunionism”, *Foreign Policy Perspectives*, č. 27, Libertarian Alliance, Londýn, 1995
- Migué, Jean-Luc: *Federalism and Free Trade*, IEA, Hobart Paper 122, 1993
- Milén, Petr: *Pláč a naděje nové Evropy*, Melantrich, 1998
- Mill, J. S.: *Essays on Liberty, Utilitarianism, Liberty, Representative Government*, Everyman, Londýn 1954
- Mises, Ludwig von: *Bureaucracy*, Center for Futures Education, 1944
- Mises, Ludwig von: *Liberalismus*, Liberální institut, 1998
- Mises, Ludwig von: *Nation, State, and Economy*, New York University Press, 1983
- Mises, Ludwig von: „Laissez Faire nebo diktatura”, *Laissez Faire*, leden 1999
- Mises, Ludwig von: „Middle of the Road Policy Leads to Socialism”, ”, v *Two Essays by Ludwig von Mises*, Mises Institute, 1991
- Mises, Ludwig von: *Human Action*, 3. vydání, Fox & Wilkes, San Francisco, USA 1966,
- Mises, Ludwig von: *The Theory of Money and Credit*, Liberty Fund, 1981
- Mises, Ludwig von: *Theory and History*, Ludwig Mises Institute, Auburn 1985
- Mises, Ludwig von: *Omnipotent Government, The Rise of the Total State and Total War*, Libertarian Press, 1985
- Mises, Ludwig von: *Interventionism, An Economic Analysis*, Foundation for Economic Education, 1998
- Mokyr, Joel: *The Lever of Riches, Technological Creativity and Economic Progress*, Oxford University Press, 1990
- Montaigne, Michel de: *Eseje*, ERM, Praha, 1995
- Montesquieu: *De l'esprit des lois*
- Montesquieu: *Monarchie universelle: deux opuscules*, 1891

- Mosley, Oswald: *Europe: Faith and Plan – A Way Out from the Comming Crises and an Introduction to Thinking as a European*, Washburn and Sons, Londýn, 1958
- Mussert, Anton Adriaan: "The Dutch State in the New Europe," srpen 1942, přetištěno v Lipgens
- Narveson, Jan a Sanders, John: *For and Against the State*, Rowman and Littlefield Publishers, Inc., 1996
- Neal, Mark a Davis, Christie: *The Corporation Under Siege*, The Social Affaires Unit, 1998
- Nef, Robert: „Welche Schweiz inn welchem Europa?“, *Reflexion*, č.33, 1994
- Nishan, E. J.: *The Cost of Economic Growth*, Londýn 1967
- Nixon, Richard: *The Real War*, Warner Books, New York, 1980
- Nock, Albert Jay: *Our Enemy the State*, A Free Life Editions Book, 1973
- Oeuvres de Saint-Simon 1868–1875, vol. I.
- Ogata, Sadako a kol.: *Towards a European Immigration Policy*, The Philip Morris Institute, říjen, 1993
- Olson, Mancur: *The Rise and Decline of Nations*, Yale University Press, 1982
- Oppenheimer, Franz: *The State*, Fox&Wilkes, 1997
- Ort, Alexandr: "O Evropě a evropanství", v *Co je to, když se řekne Evropská Unie*, Centrum pro demokracii a svobodné podnikání, Praha, 1997
- Ort, Alexandr: *Dějiny světové politiky, I. část 1914–1945*, Středisko mezinárodních studií Jana Masaryka, 1992
- Ort, Alexandr: *Dějiny světové politiky II.*, VŠE, 1992
- Ort, Alexandr: *Dr. Edvard Beneš evropský politik*, Středisko mezinárodních vztahů, 1993
- Orwell, George: *1984*, Naše vojsko, 1991
- Paqué, Harl-Heinz: „Does Europe's Common Market Need a *Social Dimensio*“, *The Mont Pelerin Society – General Meeting*, 1990

- Patočka, Jan: *Evropa a doba poevropská*, Lidové noviny 1992
- Patočka, Jan: *Kacířské eseje o filosofii dějin*, Academia, 1990
- Pearce, Edward: *Machiavelliho děti, Pragmatismus a morálka v čínech světových vládců a politiků*, Nakladatelství lidové noviny, 1994
- Polikán, Jiří a kol.: „Náš vstup do Evropské unie”, série článků v časopise *Listy*, č. 6, 1995
- Portillo, Michael: „Democratic Values and the Currency“, *The European Journal*, únor 1998
- Posselt, Martin: doslov ke knize Coudenhove-Kalergi, Richard N.: *Pan-Evropa*, Panevropa Praha, s. r. o., 1993
- Prentice, Parmalee E.: *Hunger and History*, Harper&Bros., 1939
- Price, Victoria Curzon: 1992: *Europe's Last Chance? From Common Market to Single Market*, IEA, Occasional Paper 81, 1988
- Price, Victoria Curzon: „The threat of *Fortress Europe*”, *The Mont Pelerin Society – General Meeting*, 1990
- Proudhon, Pierre-Joseph: *The Principle of Federation*, University of Toronto Press, Toronto, 1979
- Pryce-Jones, David: „European Union – A Disaster in the Making”, *Commentary*, červen 1997
- Radnitzky, Gerald: „European Integration: Evolutionary Competition Against Constructivist Design”, *The Mont Pelerin Society – General Meeting*, 1990
- Renthe-Fink, von: „Note on the Establishment of a European Confederation,” přetištěno v Lipgens
- Rheinbaben, Werner von: „Vers une Europe nouvelle”, *Les Conférences du Group "Collaboration"*, Paříž, duben 1941
- Ribbentrop, Joachim von: „European Confederation,” 21. března 1943, přetištěno v Lipgens

- Robejšek, Petr: „Quo vadis Evropa? Mezi integrací západní a celoevropskou – Finalité Politique nebo válka?“, *Mezinárodní politika*, 8/1997
- Rosenberg, Nathan a Birdzell, L. E. Jr.: *How the West Grew Rich*, Basic Books, 1985
- Rothbard, Murray: „Nations by Consent: Decomposing the Nation State,” *Journal of Libertarian Studies*, sv. 11, č. 1 (1994)
- Rothbard, Murray: *America' Great Depression*, Sheed and Ward, Inc., 1975
- Rothbard, Murray: *Classical Economics*, Edward Elgar, 1995
- Rothbard, Murray: *Logic of Action II, Application and Criticism from the Austrian School*, Edward Elgar, 1997
- Rothbard, Murray: *Making Economic Sense*, Ludwig von Mises Institute, 1995
- Rothbard, Murray: *Man Economy and State*, Mises Institute, 1993
- Rothbard, Murray: *The Ethics of Liberty*, New York University Press, 1998
- Rothbard, Murray: *Classical Economics*, Edward Elgar, 1995
- Rothbard, Murray: *Ekonomie státních zásahů*, Liberální institut, vyjde 2000
- Rothbard, Murray: *What Has Government Done to our Money*, Mises Institute, 1990
- Rothbard, Murray: *Education: Free and Compulsory*, Mises Institute, 1999
- Rothbard, Murray: *For a New Liberty*, Fox & Wilkes, 1978
- Rupnik, Jacques: *Jiná Evropa*, Prostor, 1992
- Římské smlouvy*, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1993
- Salman, Harrie: *Evropa v novém světle, Evropská kultura jako střed mezi Východem a Západem*, Éós 1994
- Schmidhuber, Peter M.: Die „Stellung der Regionen in Europa, Politische Heimat und Entität ohne Gewicht?“, *Schweizer Monatshefte*, sešit 5, květen 1997
- Schmieding, Holger: *Europe after Maastricht*, IEA, Occasional Paper 91, 1993

- Schneider, Friedrich: „The Federal and Fiscal Structures of Representative and Direct Democracies as Models for a European Federal Union: Some Ideas Using the Public-Choice Approach”, *Journal des Economistes et des Etudes Humaines*, prosinec, 1992
- Schnieder, Friedrich: „La Suisse, modčle d’une union fédérale européenne”, *Revue des Etudes Humaines*, červen, 1993
- Sked, Alan: „*Good Europeans?*“, The Bruges Group, Occasional Paper 4, 1989
- Sowell, Thomas: *Conquests and Cultures, An International History*, Basic Books, 1998
- Spooner, Lysander: *No Treason: The Constitution of No Authority*, Ralph Myles Publisher, Inc., 1973
- Šedivý, Jiří: „Česká republika v novém strategickém prostředí – transformace role ozbrojených sil a její vnímání společností”, *Mezinárodní vztahy*, 1/1997
- Šíma, Josef: „Murray Rothbard“ v Holman, Robert a kol.: *Dějiny ekonomického myšlení*, C.H. Beck, Praha, 1999
- Šíma Josef: „Inflace legislativy životní prostředí neochrání”, *Laissez-Faire*, červen 1999
- Šíma, Josef : „Trh je schopen zabezpečit ...i obranu a spravedlnost” v Šíma, Josef (ed.): *Právo a obrana jako zboží na trhu*, Liberální institut, 1999
- Šíma, Josef a Gwartney, James: „Svoboda a hospodářský růst”, *Hospodářské noviny*, 4. července 1997
- Šíma, Josef: „Od metodologického individualismu k hodnocení hospodářských politik“ v Čihák, Martin (ed.): *Rakouská škola, pohled na trh jako proces*, Bulletin České společnosti ekonomické, leden, 1999
- Šíma, Josef: „Kde je konec třetí cesty?”, *Hospodářské noviny*, 18. února 1999
- Šíma, Josef: „Rozumně počítaný HDP nemůže být ovlivněn vládními výdaji”, *Hospodářské noviny*, 30. září 1998
- Šíma, Josef: „A New Approach Toward European Integration: The Fifth Freedom for Europe” v Dvořák, Viktor a Kašička, Petr (editoři): *European Integration In a Changing World*, Středisko mezinárodních studií Jana Masaryka, Praha, 1998

- Šíma, Josef: „O Evropě trochu jinak“, *Mezinárodní politika*, 12/1996
- Šíma, Josef: „150 let komunistického manifestu“, *MF Dnes*, 5. října 1998
- Šíma, Josef: „Stát, monopoly a hrozba EU“, v Armentano (2000)
- Šíma, Josef: „O právu na diskriminaci“, *Laissez-Faire*, červenec–srpen 1999
- Šíma, Josef: „Socialismus zadními vrátky“, *Ekonom*, 35/1998
- Šíma, Josef: „Společné evropské hodnoty – Otázka evropské identity“, Nadace Karla Engliše, text k semináři „Výchova k evropanství“, Ostrava, 28.–29. 6 1996
- Šíma, Josef (ed.): *Free Banking*, Liberální institut a Centrum liberálních studií, 1998
- Šíma, Josef (ed.): *Právo a obrana jako zboží na trhu*, Liberální institut, 1999
- Šíma, Josef (ed.): *Jerry Jordan - Změněná úloha centrálních bank v XXI. století*, Liberální institut, 1999
- Šíma, Josef (ed.): *Hans Tietmeyer – Euro a země v transformaci*, Liberální institut, 1999
- Šmejkal, Václav: *Úvod do mezinárodní politiky*, 1. díl Teorie mezinárodních vztahů, VŠE, 1993
- Šťastný, Dan: „O blahobytu, násilí a paternalismu politiků“, *Laissez-Faire*, leden 1999.
- Šťastný, Dan: „Proč je důležité jásat při jásat HDP“, *Laissez-Faire*, listopad 1999
- Tannehillovi Morris a Linda: *The Market for Liberty*, San Francisco, 1993
- Tettamanti, Tito: *Welches Europa? Das Europa der Kaufleute oder das Europa der Bürokraten?*, Ammann, Zürich 1994
- Thatcher, Margaret: *The Path to Power*, Harper Collins 1995
- Thom, Françoise: *Les Fins du communisme*, Criterion, Paříž, 1994
- Unternehmeninstitut e.V.: *Für ein Europa des Wettbewerbs, Ein ordnungspolitisches Leitbild*, 1994
- Urban, Luděk: „Evropský integrační proces, jeho etapy, formy a instituce“ v kolektiv autorů: *Co je to, když se řekne Evropská Unie*, Centrum pro demokracii a svobodné podnikání z prostředků programu PHARE Evropské komise, Praha, prosinec, 1997

- Valenta, Jiří a kol.: *Máme národní zájmy, Ústav mezinárodních vztahů*, 1992
- Vaubel Roland a kol.: *A Citizen's Charter for Euroepan Monetary Union*, The Bruges Group, Occasional Paper 5, 1989
- Vibert, Frank: *Europe: A Constitution for the Millennium*, Dartmouth, 1995
- Voigt, Stefan: „European Political Union – An Appropriate for Applying Constitutional Economics to Real-Life Problems?“, *ORDO Jahrbuch fuer die Ordnung von Wirtschaft und Gesellschaft*, Gustav Fischer Verlag, 1994
- Woerner Manfred a kol.: *What is European Security after the Cold War?*, The Phillip Morris Institue, prosinec 1993
- Zänker, Alfred: *Die Zukunft liegt im Osten, Zwischen Warschau und Wladiwostok – von der Krise zum Großen Boom*, Ueberreuter, Videň, 1995
- Zayas, Alfred M.: *Nemesis at Potsdam, The Anglo-Americans and the Expulsion of The Germans*, Routledge&Kegan Paul, 1977
- Zieleniec, Josef a kol.: *K Evropské unii, dokumenty a komentáře*, Konrad-Adenauer-Stiftung, 1995